

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜRESEL KAMU MALLARI VE FİNANSMANI

Murat PEHLİVAN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Hakan AY

2010

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2003800143

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Murat PEHLIVAN
Tez Başlığı : Küresel Kamu Malları ve Finansmanı

Savunma Tarihi : 21.12.2010

Danışmanı : Yrd.Doç.Dr.Hakan AY

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Yrd.Doç.Dr.Hakan AY	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Doç.Dr.Haluk EGELİ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Yrd.Doç.Dr.Ahmet Nazmi ÜSTE	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	

Oybirliği (X)
Oy Çokluğu ( )

Murat PEHLIVAN tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Küresel Kamu Malları ve Finansmanı" başlıklı Tezi (X) / Projesi ( ) kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Küresel Kamu Malları ve Finansmanı**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Murat PEHLİVAN

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Küresel Kamu Malları ve Finansmanı

Murat PEHLİVAN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye Anabilim Dalı
Maliye Programı

Yirmi yıl öncesinde bilinmeyen küresel kamu malı kavramı, günümüzde araştırmacılar ve uluslararası kurumlarda uluslararası ticaret ve küresel riskleri yönetenler arasında temel tartışma konusu haline gelmiştir. 1999'dan günümüze kadar olan süreçte konu ile alakalı pek çok makale yayınlanmış ve birçok uluslararası kurum tartışmalara önemli ölçüde katkılarda bulunmuşlardır.

Kamusal malların, iktisatçılar tarafından geleneksel olarak tanımlanan dışlanamama ve tüketimde rekabetin bulunmaması özellikleri nedeniyle bu malların özel sektör tarafından sunumu imkansız olmaktadır. Bu malların sunumunda piyasa mekanizmasının başarısız olması kamu müdahalesini gerektirmektedir. Bu durumda, kamusal karar alma sürecinde devlet hangi malları ne miktarda üretmeli? Bunların finansmanı nasıl olmalı? Gibi sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır.

Dışlanamazlık ve tüketimde rekabetin olmaması özelliklerinin ülkeler ve toplumlar arasında geçerli olması durumunda küresel kamu mallarının varlığından söz edebiliriz.

Başlıca dört ana bölümden oluşan bu çalışma, küresel kamu malları ile ilgili teorik tartışmalar ve mevcut politikalar arasında köprü kurmayı amaçlamaktadır.

Birinci bölüm, kamusal mallar teorisi ile ilgili temel kavram ve açıklamaları kapsamaktadır.

İkinci Bölüm, küresel kamu malları ile alakalı temel kavramların altını çizmekte, küresel kamu mallara ilişkin tanımlama, sınıflandırmasını yapmakta ve bunlarını sunumuna ilişkin örnekleri içermektedir.

Üçüncü bölüm, bir küresel kamu malı olarak küresel yoksul olgusunun analizini yapmaktadır.

Son bölüm ise küresel kamu mallarının finansmanı ile ilgili çözümler üretmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küresel Kamu Malları, Sınır Ötesi Dışsallıklar, Dışlanamazlık, Küresel Yoksulluk.

ABSTRACT
Master Thesis
Global Public Goods and its Financing
Murat PEHLIVAN

Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of Public Finance
Public Finance Program

Unknown two decades ago, the concept of global public goods has become a central theme of discussion amongst researchers and in institutions and negotiating fora governing development, international trade and the management of global risks. Between 1999 and 2010, numerous scientific papers on the subject were published, and several international institutions began to make substantial contributions to the debate.

Economists have traditionally defined public goods as those goods whose inherent characteristics in terms of non-exclusion and non-rivalry make their production by the private sector improbable. Market failure therefore justifies state intervention to supply and preserve such goods. Thus the questions faced by public decision-makers are: what public goods should the state produce? In what quantities? And what financing mechanisms should be established by the state?

Consideration of global public goods built upon such questions. Thus global public goods came to be understood as those goods—or bads—with non-rivalrous and non-exclusive features not only with regard to individuals but also between different populations and countries.

This study is an attempt to bridge the two by examining academic discussions on global public goods in the context of actual and ongoing policy processes. Also this study consist of four main sections.

The first section underlines, the main concepts associated with the public goods.

The second section underlines, the concept of global public goods and discusses some problems generally associated with their defining, classification and supply.

The third section analyzes the global poverty as a global public good.

The last section tries to find financial solutions for provision of global public goods.

Key Words: Global Public Goods, Cross-Border Externalities, Non-Excludability, Global Poverty.

İÇİNDEKİLER
KÜRESEL KAMU MALLARI VE FİNANSMANI

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
TABLO LİSTESİ	xiv

GİRİŞ	1
-------	---

Birinci Bölüm

KAMUSAL MALLAR TEORİSİ

I. TARİHSEL DÜZLEMDE KAMUSAL MALLAR TEORİSİNİN GELİŞİMİ	4
II. KAMUSAL MAL KAVRAMI VE ÖZELLİKLERİ	7
A. Ekonomide Dışsallık Olgusu	9
1. Dışsallık Türleri	12
a. Oluşturdukları Etkinin Türüne Göre Dışsallıklar	12
(1) Olumlu Dışsallıklar	12
(2) Olumsuz Dışsallıklar	13
b. Oluşturdukları Etkinin Yönüne Göre Dışsallıklar	13
(1) Üreticiden Üreticiye Olan Dışsallıklar	13
(2) Üreticiden Tüketicie Olan Dışsallıklar	14
(3) Tüketiciden Üreticiye Olan Dışsallıklar	14
(4) Tüketiciden Tüketicie Olan Dışsallıklar	15
III. KAMUSALLIK ÖLÇÜTÜNE GÖRE MALLARIN SINIFLANDIRILMASI	15
A. Tam Kamusal Mal ve Hizmetler	15
B. Yarı Kamusal Mal ve Hizmetler	17
C. Erdemli – Erdemsiz Mallar (Merit – Demerit Goods)	18
IV. KAMUSAL MALLARIN OPTİMUM SUNUMU	19
V. KAMUSAL MALLARIN OPTİMUM SUNUMU İLE İLGİLİ MODELLER	21

A. Kısmi Denge Modelleri	21
1. Bowen Kısmi Denge Modeli (Pazar Benzeri Model)	21
2. Lindahl'in Gönüllü Değişim Modeli	23
B. Genel Denge Modelleri	25
1. Samuelson Genel Denge Modeli	25
2. Musgrave'in Bütçe Modeli	27

İkinci Bölüm

KÜRESEL KAMU MALLARINA İLİŞKİN GENEL TANIMLAMALAR VE KÜRESEL KAMU MALLARI

I. KÜRESEL, KAMU VE MAL KAVRAMLARINA BAKIŞ	31
A. Küreselleşme Kavramı; Günümüz Dünyası	31
B. Kamu Kavramı; Ulus-devlet ve Uluslararası Toplum	40
C. Mal Kavramı: Özel Ekonomi – Kamu Ekonomisi İlişkisi	43
II. KÜRESEL KAMU MALLARI	46
A. Küresel Kamu Mallarının Tanımı	46
B. Küresel Kamu Mallarının Sınıflandırılması	48
1. Sektörel Sınıflandırmaya Göre Küresel Kamu Malları	48
a. Çevre	50
b. Sağlık	52
c. Bilgi	54
d. Güvenlik – Barış	55
e. Yönetişim	56
2. Sağladığı Faydanın Türüne Göre Küresel Kamu Malları	59
a. Doğrudan Fayda Sağlayan Küresel Kamu Malları	59
b. Risk Azaltılmasına Yönelik Küresel Kamu Malları	60
c. Kapasite Artırımına Yönelik Küresel Kamu Malları	60
3. Kamusalığın Boyutlarına Göre Küresel Kamu Malları	61
a. Saf Küresel Kamu Malları	61
b. Yarı Küresel Kamu Malları	61

c. Klüp Mallar	61
d. Ortak Üretim Malları	62
4. Sunum Tekniğine Göre Küresel Kamu Malları	64
a. Toplama Tekniği (Summation Technology)	64
b. Ağırlıklı Toplam Tekniği (Weighted-sum Technology)	65
c. En İyi Vuruş Tekniği (Best Shot Technology)	65
d. En Zayıf Halka Tekniği (Weakest-link Technology)	66

Üçüncü Bölüm

KÜRESEL YOKSULLUK VE BİR KÜRESEL KAMU MALI OLARAK KÜRESEL YOKSULLUKLA MÜCADELE

I. YOKSULLUĞUN TANIMI VE YOKSULLUK OLGUSU	68
A. Mutlak Yoksulluk	69
B. Görelî Yoksulluk	70
C. İnsani Yoksulluk	70
II. KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK	71
III. KÜRESEL YOKSULLUKLA MÜCADELE	74

Dördüncü Bölüm

KÜRESEL KAMU MALLARININ FİNANSMANI

I. KÜRESEL KAMU MALLARININ FİNANSMANI	78
A. Dışsallıkların İçselleştirilmesine Yönelik Finansman Kaynakları	82
1. Kamusal Temelli Çözümler (Küresel Vergi Önerileri)	83
a. Karbon Vergileri	85
b. Tobin Vergisi	87
c. BIT Vergisi	88
2. Pazar Oluşturma ve Güçlendirme Önerileri	89
B. Özel Sektör Kaynakları	90

1. Kar Amaçlı Olmayan Kuruluşlar	91
2. Kar Amaçlı Kuruluşlar	91
3. Bireyler	92
C. Kamusal Kaynaklar	92
1. Ulusal Kamu Kaynakları	93
2. Uluslararası Kamu Kaynakları	93
D. Küresel Kamu Malını Üreten Bazı Kuruluşlar	94
1. Birleşmiş Milletler (UN)	95
2. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)	96
3. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)	97
4. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)	98
5. Uluslararası Denizcilik Organizasyonu (IMO)	99
6. Dünya Bankası (WB)	99
7. Avrupa Birliği (EU)	100
8. Kuzey Atlantik İttifakı (NATO)	101
9. Uydular Aracılığıyla Haberleşme Uluslararası Teşkilatı (INTELSAT)	102
SONUÇ	103
KAYNAKÇA	106

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
BIT	Binary Digt (Bilgisayar Terminolojisinde Kullanılan ve Sadece 1 ve 0 Rakamlarından Oluşan En Küçük Veri Birimi)
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EU	Avrupa Birliği
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
IMO	Uluslararası Denizcilik Organizasyonu
INTELSAT	Uydular Aracılığıyla Haberleşme Uluslararası Teşkilatı
KDV	Katma Değer Vergisi
MDO	Marjinal Dönüşüm Oranı
MİO	Marjinal İkame Oranı
MKF	Marjinal Küresel Fayda
MKM	Marjinal Küresel Maliyet
MÖF	Marjinal Özel Fayda
MÖM	Marjinal Özel Maliyet
MSF	Marjinal Sosyal Fayda
MSM	Marjinal Sosyal Maliyet
NATO	Kuzey Atlantik İttifakı
UN	Birleşmiş Milletler
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
WB	Dünya Bankası
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
WTO	Dünya Ticaret Örgütü

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Özel Mallarda Optimum Üretim Düzeyi	s. 22
Şekil 2: Kamusal Mallarda Optimum Üretim Düzeyi	s. 23
Şekil 3: Lindahl Gönüllü Değişim Modeli	s. 24
Şekil 4: Samuelson Genel Denge Modeli	s. 26
Şekil 5: Musgrave'in Bütçe Modeli	s. 28
Şekil 6: Dışsal Maliyetlerin Varlığında Düzenleyici Vergiler	s. 85

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Toplam Dünya GSYİH’de Ülke Gruplarının Payları (%)	s. 37
Tablo 2: Küresel Kamu Mallarının Sektörel Sınıflandırılmasına İlişkin Örnekler	s. 50
Tablo 3: Sektörlere Göre Küresel Kamu Mallarının Sınıflandırılması	s. 58
Tablo 4: Sağlanan Faydanın Türüne Göre Küresel Kamu Malları	s. 59
Tablo 5: Kamusalığın Boyutlarına Göre Küresel Kamu Malları	s. 63
Tablo 6: Sunum Tekniğine Göre Küresel Kamu Malları	s. 67
Tablo 7: Dünya’nın Değişik Bölgelerinde Yoksul Nüfus Sayısı	s. 73
Tablo 8: Temel İnsani İhtiyaçların Karşılanması İçin Gerekli Harcamalar	s. 75
Tablo 9: Temel İnsani İhtiyaçlar Dışındaki İhtiyaçlar İçin Harcanan Para	s.76
Tablo 10: Küresel Kamu Mallarının Finansmanına Yönelik Mekanizmalar	s. 80
Tablo 11: Birleşmiş Milletler Bütçesine En Çok Katkı Yapan 10 Ülke	s. 96

GİRİŞ

Bir süreç olarak küreselleşme herkesi etkileyen köklü bir değişim sürecini hayata geçirmiştir. Sürekli gelişmekte olan yeni teknolojiler, dünyayı şimdiye kadar olduğundan çok daha küçük bir hale getirmiştir. Bu gelişme yalnız ekonomideki artan bağımlılığı değil, (küresel ölçekte entegre ticaret, üretim ve finans sistemi) devletler, sivil toplum örgütleri ve kişiler arasında dünya çapında kurulan sosyal ve siyasi ilişkileri beraberinde getirmiştir. Küreselleşme bir yandan fırsatlar yaratırken, diğer taraftan riskleri ve maliyetleri de beraberinde sürüklemiştir.

Küreselleşmenin, günümüze kadar olan gelişim sürecinde tüm dünyada üzerinde, düşük gelir gruplarının durumlarında gözle görülür bir gelişme yaşanmazken, üst gelir grupları giderek daha zengin olmuşlardır. Yani, küreselleşme süreci sermaye ve bilgi sahiplerinin lehine gelişmiştir. Daha adil bir küreselleşme için daha iyisini sağlayacak potansiyel yeterince mevcuttur.

İnsanların birbiriyle daha fazla iletişime geçmesi ve bu sayede evrensel değerlerin ortaya konmasını mümkün kılmıştır. Evrensel değerlere bağlılık fikri ve küresel dayanışma gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Küreselleşmenin, tüm insanlar için faydalı bir süreç haline gelmesi büyük ölçüde küresel kamu mallarının sunumuna bağlıdır. Esasen, sayılan sorunlar salt küreselleşmeden kaynaklanmamakta, bunda küreselleşmenin yönetimindeki eksikliklerin de önemli ölçüde payı bulunmaktadır. Küresel yönetişimin kalitesinin temel belirleyeni ulus devletlerin küresel aktörler olarak takındıkları tutumdur. Çok taraflılığa, evrensel değerlere ve ortak amaçlara bağlılık dereceleri, politikalarının sınır ötesi etkilerine duyarlılıkları ve küresel dayanışmaya verdikleri ağırlık küresel yönetişimin kalitesinin artması açısından son derece büyük öneme sahiptir.

Dünyamız iktisadi ve sınai gelişmelerin etkisiyle büyük tehdit altındadır ve ekonomi biliminin temel sorunlarına küresel düzeyde toptan bir yanıt vermemiz gerekmektedir. Hangi mal ve hizmetler, kimler için, hangi miktarda üretilecek?

Ekonominin bu temel sorularını, bu sefer küresel kamu malları için sormak ve bunlara yanıt aramak durumundayız.

Hangi mal ve hizmetler? sorusuna yanıt olarak küresel kamu mallarını verebiliriz. Küresel kamu malı kavramı ilk olarak Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hazırlanıp 1999 yılında yayınlanan Küresel Kamu Malları “Global Public Goods”; Kaul, Grunberg ve Stern isimli eserde ortaya konulmuş ve tanımlanmaya çalışılmıştır. Daha sonra Birleşmiş Milletler’in 2000 yılında açıkladığı “milyenyum hedefleri” içerisinde yer almış, ülkelerin sürdürülebilir kalkınması ve refahı için yerine getirilmesinin zorunlu olduğu ifade edilmiştir.

Küresel kamu malları kavramını, küresel topluma fayda sağlayan, herkes tarafından elde edilebilen ve küresel toplumca finanse edilen mallar olarak tanımlayabiliriz. Küresel kamu mallarını ortaya çıkaran en önemli etken sınır ötesi dışsallıklardır (cross-border externalities). İklim değişikliğini ve çevre kirliliğini önleyici faaliyetler, uluslararası terörizmle ve salgın hastalıklarla mücadele, ekonomik krizin önlenmesi ve küresel ekonomik istikrarın sağlanması gibi konularda ülkelerin tek başlarına muvaffak olması gerçekten mümkün değildir. Geline bu noktada, sorunun çözümü için daha fazla uluslararası işbirliğine, eğitime ve kamuoyu baskısına ihtiyaç vardır.

Küresel kamu malları ile ilgili tartışma ve çalışmalar daha çok bunların tespiti ve gerekliliği üzerinde değil, finansmanı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Küresel kamu mallarının finansmanı gerçekten sıkıntılı bir konudur. Meseleyi ulusal düzeyde ele aldığımız zaman kamu kavramının karşılığı olarak karşımıza belirli bir otoriteyi temsil eden devlet kavramı çıkmaktadır. Bir ülkede en üstün emretme yetkisine sahip olan devlet, vatandaşların belirli ihtiyaçlarını karşılamak için gelir sağlayıcı kararlar alabilmekte ve bunları uygulayabilmektedir. Ancak, “Küresel Kamu” denildiği zaman karşımızda devlete eşdeğer bir kurumun bulunmaması çözümü zorlaştırmakta ve bilim çevrelerinin dikkatlerini bu noktaya çekmektedir. Zira, küresel sorunlar ve küresel kamu malı ihtiyacı apaçık ortada dururken, kim üretecek? Sorusuna tatmin edici bir yanıt verilmesi gerekir ki, arkasından sorulacak nasıl finanse edilecek? Sorusuna yanıt bulunabilsin.

Günümüzde küresel kamu malları kavramını ilk olarak ele alan ve bu kapsamdaki malların sunumu için çaba sarf eden en önemli kuruluşlardan birisi olan Birleşmiş Milletlerin (UN) verilerine göre kurumun bütçesi giderek küçülmektedir. Kurumun altyapı ve personel harcamalarının karşılandığı yıllık bütçesi (askeri operasyonlar hariç) 1,9 milyar dolar olarak bağlanmıştır. Yangın söndürme gibi yerel bir hizmet için Tokyo Büyükşehir Belediyesinin ayırmış olduğu bütçe 2,2 milyar dolar olduğu bir dünya düzeninde bu tür malların eksik sunumu sadece şu anda yaşamakta olan nesle değil gelecek nesillere de büyük maliyetler yüklemektedir. Birleşmiş Milletler verilerine göre sistemin toplam yıllık harcaması 15 milyar doları geçmemektedir. Birleşmiş Milletlerin ifadesiyle, “Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) bütçesi, lüks bir transatlantik fiyatı veya Washington kentindeki bir futbol stadyumu inşası bütçesi kadardır.”

Peki, tüm bu olumsuz şartlar altında, bu küresel makineyi nasıl çalışır kılacağız? Günümüzde bu tür malların sunumuna yönelik kurumların en büyük gelir kaynakları hala gönüllü yardımlardır. Örneğin BM bütçesinin yalnızca üçte biri zorunlu yıllık aidatlarla karşılanmaktadır. Küresel kamu mallarının sunumu hala ulus devlet tarafından finanse edilmektedir. Şu aşamada, küresel bir vergilendirme sisteminin kurulması mümkün görünmemekle beraber ulusal çabaların yönlendirilmesi ve koordine edilmesi oldukça gereklidir.

Bu çalışmanın amacı, küreselleşme sürecinde giderek karmaşıklaşan üretim ve tüketim faaliyetleri sonucu etkisini giderek daha fazla hissettiren, uluslararası ya da küresel çaptaki dışsallıklardan kaynaklanan çevre sorunları, uluslararası terörizm ve mali krizler gibi sorunları çözecek mal ve hizmetleri belirlemek ve bunların finansmanında yetersiz kalan ulus devletin bu açığını kapatma konusunda alternatifler sunmaktır.

Birinci Bölüm

KAMUSAL MALLAR TEORİSİ

I. TARİHSEL DÜZLEMDE KAMUSAL MALLAR TEORİSİNİN GELİŞİMİ

Sınırsız ihtiyaçları bulunan insanoğlu, bu ihtiyaçlarından bazılarını tek başına karşılayabilmiş fakat bazılarını karşılamak amacıyla diğer insanlarla biraya gelmek durumunda kalmıştır. Bu bir araya geliş, tarihsel süreçte yeni yeni sosyal üniteleri ve birimleri devreye almış ve nihayetinde bu sosyal kurumların en gelişmiş seviyesi olan devlet teşekkül etmiştir.

Devlet, toplumda en üstün emretme yetkisi olan *egemenlik hakkını* kullandığı içindir ki, bir toplumda görülen en ileri toplumsal örgütlenme şeklidir. Egemenliğin kaynağını, ister toplumsal bir sözleşmeden, ister fiziki güç, ekonomik güç, bilgi, akıl veya doğaüstü bir kaynaktan alsın, her devletin ortak olarak sunduğu adalet, diplomasi ve güvenlik gibi temel toplumsal hizmetler mevcuttur. Tarih boyunca kurulmuş olan tüm devlet yapılanmaları bu üç temel toplumsal ihtiyaca çözüm üretme çabasında olmuştur.

Özel mülkiyet hakkı ve girişim özgürlüğünün bulunmadığı toplumlarda ekonomi tamamen kamu ekonomisinden oluşmaktadır. Ancak, günümüz toplumlarının birçoğunda özel mülkiyet hakkı ve girişim özgürlüğü en temel haklar arasında sayılır olmuştur. Bu gelişmenin doğal sonucu olarak da ortaya özel ekonomi – kamu ekonomisi ayrımı çıkmıştır. Böyle bir ayrımın ortaya çıkması, özel ekonominin sınırları nerede başlayıp nerede bitiyor? Kamu ekonomisinin sınırları nerede başlayıp nerede bitiyor? Gibi soru ve sorunları gündeme getirmiştir. Zira bu sınırlar, kesin olmayıp mevcut devlet anlayışı ve güncel ihtiyaçlar ekseninde değişim gösterebilmektedir.

Örneğin, liberal mantıkla idare edilen bir devlette, doğal olarak devletin görev ve fonksiyonları daha sınırlı bir alanda tutulmak istenecektir. Çünkü bu anlayışa göre toplumsal yaşamda doğal bir düzen vardır ve buna müdahale edilmemelidir.

Bu devlet anlayışı en yalın haliyle Adam Smith tarafından ortaya konulmuştur. Smith'e göre bir devletin doğal düzeni bozmamak adına yerine getirmesi gereken yalnızca üç temel görev mevcuttur. Birincisi, vatandaşların iç ve dış tehditlere karşısında can ve mal güvenliklerini sağlamak, ikincisi, vatandaşlar arasındaki anlaşmazlıkları çözecek adil ve dürüst bir yönetim göstermek, üçüncüsü ise, diplomasi gibi bütün bireyler adına yürütülen faaliyetleri üstlenmektir. Bu devlet yapılanmasında doğal olarak, özel ekonomi kamu ekonomisine oranla daha büyük bir paya sahip olacaktır.

Ancak diğer tarafta, sosyal bir anlayışla yönetilen bir devlet kamusal faaliyetlere daha fazla yer ayıracaktır. Çünkü bu anlayışa göre toplumda, kendi kendine işleyen ve en iyi sonuçları veren doğal bir düzen yoktur. Toplumsal refahın artması için müdahale gerekli ve hatta zorunludur. Bu sebeple, devlet birtakım ekonomik faaliyetleri teşvik ederken, bazılarını sınırlandırmalı, bazılarını da bizzat üstlenmelidir.

Tarihsel açıdan bakıldığında gerek düşünce alanında gerekse uygulama alanında sosyal devlet anlayışının değişik örneklerini görmek mümkündür. Eflatun Devlet (Cumhuriyet) adlı eserinin beşinci kitabında toplumsal yaşamın ve düzenin, her şeyin ortaklaşa yapıldığı kolektif bir düzen ile sağlanabileceğini ileri sürmektedir¹.

Zaman içinde klasik maliye teorisinin, ekonomik istikrarsızlık, artan kamu harcamaları gibi sorunları açıklamada yetersiz kalması ve klasik iktisadi doktrinin öngördüğü, tam rekabet modelinin gerçekleşmemesi, kamusal ekonomik faaliyetleri bir bütün halinde ekonomik analiz araçları ile inceleyen yeni kamu ekonomisi disiplinlerinin gelişmesine öncülük etmiştir.

Kamu ekonomisi disiplinin gelişmesine en önemli ve büyük katkıyı Samuelson yapmıştır. Samuelson'un 1954 yılında yazdığı, "Kamu Harcamalarının Saf Teorisi" başlıklı kısa makalesi, modern kamusal mal teorisinin temeli olarak

---

¹ A. Kemal Çelebi, **Kamu Ekonomisinin Analizi**, Emek Matbaacılık, Manisa, 2000, s.12.

kabul edilmektedir². Samuelson makalesinin ilk cümlesinde “Sax, Wicksell, Lindahl, Musgrave ve Bowen dışındaki iktisatçılar enerjilerinin çoğunu vergi teorisi konusuna harcayarak optimal kamu harcamaları teorisini ihmal etmişlerdir³.” diyerek bu eksikliği dile getirmiştir.

Samuelson’un da belirttiği gibi kendisinden önce de konu ile alakalı çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda çalışan öncü iktisatçılardan Lindahl, 1919 yılında adil bir vergilemenin nasıl olması gerektiği hususundaki görüşlerini ifade ederken, ilk kez “kollektif mallar” kavramını kullanmıştır. Bu tür malların finansmanını oluşturan vergiyi de bir çeşit fiyat gibi kabul eden model içinde, marjinalist bir yaklaşımla incelemiştir. Lindahl’ın görüşlerini Musgrave gibi iktisatçılar geliştirip incelerken, kollektif mallar yerine “sosyal mallar” kavramını kullanmışlardır⁴. Bunların öncesinde de Ferrara, Mazzola, Wicksell ve Sax gibi iktisatçılar kamusal mal kavramı ile ilgili çalışmalar yapmışlardır.

İktisadi metodoloji ve analiz tekniklerini kamu maliyesi bilimi ilkelerine uygulama denemesi ilk defa Ferrara tarafından yapılmıştır. Her ne kadar 1934 yılında eseri yayınlanıncaya kadar etkisi sınırlı kalmış olsa da İtalyan Maliye Teorisi 1850 yılında Ferrara’nın Torino Üniversitesinde verdiği derslerle başlamıştır diyebiliriz. Sadık bir liberal olan Ferrara ekonomide subjektif yaklaşımın erken temsilcisi olarak kabul edilebilir⁵. Ferrara, kamusal faaliyetin de bireysel faaliyetle gibi bireysel tercihlere dayanması gerektiğini öngörmektedir. Çalışmalarında vergi mükelleflerini kamusal hizmetlerden faydalananlar olarak isimlendirmiştir.

Ancak kamusal kararların nasıl alınacağı ve kamusal mallar için birey tercihlerinin nasıl toplanacağı şeklindeki sorular, İtalyan maliye teorisinde iki farklı görüşün ortaya çıkmasına yol açmıştır⁶. De Viti de Marco kamu kesimini piyasa mekanizması gibi ele almıştır. Emil Sax ve De Viti de Marco kamusal mallarda

---

² Zeliha Göker, “Kamusal Mallar Tanımında Farklı Görüşler”, **Maliye Dergisi**, Sayı:155, 2008, s. 109.

³ Paul A. Samuelson, “The Pure Theory of Public Expenditure”, **The Review of Economics and Statistics**, Vol.36, No.4, 1954, s. 387.

⁴ Ramazan Armağan, “Kamu Ekonomisinde Dışsallıklar ve Dışsallıkların İçselleştirilmesi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:9, 2003, s. 159.

⁵ Domenico Da Empoli, “The Italian Public Finance Contribution to Public Choice”, **The Encyclopedia of Public Choice**, Part:2, 2003, s. 330.

⁶ Çelebi, s. 24.

denge koşulunu Kamu malının marjinal faydasının bireylerin toplam katkısına (toplam vergi hasılatı) eşit olduğu nokta olarak tasvir etmişlerdir.

Mazzola ise kamusal malların sunumunu, özel mal talebinin oluşması için bir ön koşul olarak ele almıştır. Bu malların kesinlikle bölünmez olduğunu ve kamusal mal sunumu için toplumsal bir sistem kurmanın gerekli olduğuna vurgu yapmıştır. Mazzola, kamusal fiyat terimini literatüre dahil etmiş ve bunu özel fiyat ile mukayese etmiştir. Ona göre, kamusal mallarda denge hali kamu malının marjinal faydasının maliyetine eşit olduğu noktadır. Yani üretilen ürün tek olduğu için her birey elde ettiği fayda kadar bedel öderse dengeye ulaşılır. İşte buna kamusal fiyat adı verilmektedir. Mazzola bu çalışmasıyla, Wicksell'in teorise öncülük etmiştir.

Wicksell, Mazzola'nın "her mükellef kaynaklarını özel ve kamusal mallar arasında faydasını maksimize edecek şekilde kullanır." şeklindeki çıkarımına katılmamış ve vergi mükelleflerinin en önemli ilgisinin vergisel yüklerden kurtulma çabası üzerinde yoğunlaştığının ısrarla altını çizmiştir.

Görüldüğü gibi, Samuelson'dan çok daha önce kamusal mallar, kamusal süreç ve bireysel tercihler gibi konularda Kıt'a Avrupa'sında çok önemli çalışmalar yapılmış ve dikkatlerin bu konuya yönelmesi sağlanmıştır.

II. KAMUSAL MAL KAVRAMI VE ÖZELLİKLERİ

Varlığı devlet için varlık piyasa mekanizması için başarısızlık ve etkinsizlik nedeni olan kamusal mallar yapısı itibariyle kolektif ihtiyaçlara cevap vermektedir. Zaman içinde değişen devlet fonksiyonları gereği ihtiyaç ve hizmetlerin böylece sürekli olarak kamusal lehine değişme göstermesi karşısında, ekonomik ve sosyal hayat içinde devletin büyümesi yanında, kamusal ihtiyaç ve hizmetler ile bu hizmetleri karşılayacak gelir kaynaklarının belirlenmesi kuralları daha da bir önem kazanmıştır⁷. Fayda - maliyetine ekonomik birimlerin bizzat katlandığı özel mal ve hizmetler piyasa ekonomisi içinde sunulurken, tüm toplumun yararlandığı kamusal mallar fayda ve maliyeti bölünemediği, büyük hacimli olması gibi nedenlerle üretimi

---

⁷ Fevzi Devrim, **Kamu Maliyesine Giriş**, İlkem Ofset, 4. Baskı, İzmir, 2002, s. 38.

kamu ekonomisi tarafından gerçekleştirilmektedir⁸. Kamu ekonomisi içinde gerçekleşen bu süreç kamusal karar alma süreci olarak adlandırılmaktadır.

Kamusal malın tarifi konusunda iktisadi literatürde bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bazı iktisatçılar kamusal mal tanımı yaparken malların sahip oldukları temel özellikleri dikkate alırken, bazıları ise bu özelliklere itibar etmemektedirler⁹.

Samuelson kamusal mallar teorisinin temelini teşkil eden bu çalışmasında malları, özel mallar ve ortak tüketim malları olarak iki gruba ayırmakta ve şu şekilde tanımlamaktadır;

“Bireyler (1,2,...i,...s) arasında, özel mallar ($X_1, \dots, X_n$), $X_j = \sum X_{ij}$ ilişkisine göre paylaşılır, ortak tüketim mallarından ($X_{n+1}, \dots, X_{n+m}$) ise, her bireyin tüketiminin, diğerlerinin tüketimini azaltmaması anlamında müşterek yararlanılır, öyle ki her birey ve her ortak tüketim malı için $X_{n+j} = X_{in+j}$ eşitliği eş zamanlı olarak sağlanır.” Yani özel mallar toplam tüketim bütün bireylerin tüketim toplamına eşit iken kamusal mallarda malın bölünmezliği nedeniyle toplam tüketim her bir bireyin toplam tüketimine eşit olmaktadır.

Samuelson bu çalışması ile modern kamusal mallar teorisine iki önemli katkı sağlamıştır. Bunlardan ilki kamusal mal tanımı, diğeri de kamusal malların etkin sunum koşulu ile ilgidir¹⁰.

İktisat teorisinde kamusal mallar, bir kere üretildiğinde herhangi bir ek maliyet yüklenilmeden ilave bir tüketici tarafından da tüketilebilen mallar olarak tanımlanmaktadır¹¹. Ayrıca iktisatçılar, bu malların sahip olduğu dışlanamazlık ve birlikte tüketim özelliklerinin var olup olmadığına bakarak, bu malları tanımlamaktadırlar. Dışlanamazlık özelliği nedeniyle, bu mallar bir kez üretildikten sonra diğer bireyleri tüketimden mahrum bırakmak mümkün olmamaktadır. Ortak

---

⁸ Armağan, s. 159.

⁹ Göker, s. 109.

¹⁰ Göker, s. 110.

¹¹ Randall G. Holcombe, “A Theory of the Theory of Public Goods”, **Review of Austrian Economics** **10**, No:1, 1997, s. 1.

tüketime konu olma karakteristiğinden dolayı ise bu mallara kolektif tüketim malları veya tüketimde rekabetin olmadığı mallar adları verilmektedir. Samuelson'un 1954 yılında yazdığı makalesi hem kendinden öncekilere göre yeni bir yaklaşım olması hem de çalışmanın başlığı, uzunluğu ve normatif neoklasik ve matematiksel yaklaşımı ile pek çok iktisatçıyı kışkırtması sebebiyle kamusal mallar teorisinde iyi bir etki yaratmıştır¹². Üstelik zamanlaması da, piyasa başarısızlıkları nedeniyle devletin rolünün arttığı bir döneme denk düştüğü için ilginçtir.

Samuelson'un çalışmasının hareket noktasını malın bölünmezliği ilkesi oluşturmaktadır. Ancak Samuelson'un bu çalışmalarının ardından çeşitli iktisatçılar bu ayrımın yetersiz olduğunu, kamusal malların sadece bölünebilirlik ve bölünmezlik özellikleri ile açıklanamayacağını öne sürmüşlerdir¹³.

Bunun dışında bir mala kamusal özelliği kazandıran çok önemli bir parametre daha mevcuttur ki; buna ekonomide dışsallık olgusu adı verilmektedir. Dışsallıklar sebebiyle kamusal malın değişik boyutları ortaya çıkmakta ve özel ekonomi ile kamu ekonomisi arasındaki çizgiler belirsizleşmektedir.

A. Ekonomide Dışsallık Olgusu

Zaman içinde ekonomilerin doğal düzenden sapmalar göstermiş olması ile tam rekabet, tam istihdam ve her arz kendi talebini yaratır gibi ilkelerin geçerliliğini kaybetmiş olması ekonomide tespiti ve çözümü güç olan dışsallıklar konusunu gündeme getirmiştir. İşte ekonomide genel denge durumunu ve dağılımını da bozan bu hal, esas itibarıyla kendi haline bırakılmış ekonomide üretimde ve tüketimde sapmalar, yani dışsallıklardır¹⁴. Genel bir tanımlamayla piyasa mekanizması içinde fiyatlandırılmayan fayda ve maliyetler olarak adlandırabileceğimiz dışsallık olgusu ilk kez, Wicksell tarafından 1896 yılında ortaya konulmuştur.

---

¹² Göker, s. 116.

¹³ Coşkun Can Aktan, "Piyasa Başarısızlığının Anatomisi ve Kamu Ekonomisi Rasyoneli", 2006, http://www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/kamu-ekonomisi/kamu-ekon-rasyoneli.pdf, Erişim: 02.09.2010, s. 8.

¹⁴ Devrim, s. 39.

Daha sonra da Marshall dışsal ekonomilerin varlığı halinde piyasa mekanizmasının nasıl başarısız olacağını göstermiştir. Marshall, İngiltere ve diğer sanayileşmiş ülkelerdeki ekonomik büyümeyi incelemiş ve birey başına üretkenlikte kaydedilen artışı açıklamaya çalışmıştır. Marshall'a göre dışsal ekonomiler, belirli bir yerde benzer özellikteki birçok küçük işletmenin toplanmasıyla ya da yoğunlukla söylendiği gibi endüstrinin yerelleşmesiyle, endüstrinin genel gelişmesine bağlı olarak oluşan kazançlardır. Marshall, 1890'lı yıllarda yayınladığı kitabında dışsal faydayı, "herhangi bir mal veya hizmet piyasasında endüstri yoğunlaşması sonucunda, endüstriye giren firma önceki firmaların ortalama üretim maliyetlerinin de azalmasına neden olması" durumunda ortaya çıkan fayda olarak tanımlamaktadır¹⁵.

Marshall'ın ortaya koyduğu teorideki dışsallık kavramını Pigou 1912'lerde yeni bir biçimde ele almış, değiştirmiş ve ilk kez refah ekonomisiyle dışsal ekonomi arasındaki ilişkiyi kurmuştur. Bu bağlamda, eksik rekabet piyasasında refah artışı için devlet müdahalesinin gerekliliğini vurgulamaya çalışmıştır¹⁶. Pigou olumlu dışsal ekonomiler (external economies) yanında olumsuz dışsal ekonomiler (external diseconomies) kavramını geliştirerek, kullanım alanını genişletmiş ve bu kavramlar nedeniyle ekonomik bir aktiviteden doğan marjinal sosyal faydanın, marjinal özel faydadan farklı olabilmesi durumunun detaylı analizlerini vermiştir.

Nath, mevcut sosyal ve ekonomik kurumların niteliği nedeniyle, başkalarına karşılığı ödenmeksizin maliyet yüklenmesi veya karşılığı alınmadan fayda sağlanması halinde dışsallık olayının ortaya çıktığını savunmuştur¹⁷. Bu tanımlamada dışsallıkların iki önemli özelliği ön plana çıkmaktadır. Nath bu tanımı dışsallıkların iki temel özelliğinden hareketle yapmıştır. Bu özelliklerden ilki, herhangi bir karar biriminden diğer birimlere fayda veya maliyet yüklenmesi gerekliliği; diğeri ise, oluşan bu fayda veya maliyet karşılığında bir bedelin alınabileceği ya da tazminatın ödeneceği piyasa bulunmaması ve bir müdahale olmaksızın ödemenin yapılmamasıdır.

---

¹⁵ Armağan, s. 163.

¹⁶ Sinan Sönmez, **Kamu Ekonomisi Teorisi: Kamu Harcamalarında Etkinlik Arayışı**, Teori Yayınları, Ankara, 1987, s. 124.

¹⁷ Armağan, s. 164.

Stiglitz'e göre, bir bireyin ya da firmanın, diğer birey ve firmaları etkilediği, bir firmanın diğer firmalar üzerinde maliyet yüklediği ancak, onların zararını telafi etmediği; ya da alternatif olarak, bir firmanın diğerlerine bir fayda sağladığı, ancak, bu faydanın karşılığını alamadığı gibi durumlar dışsallıkları ifade eder.

Dışsallıkların ekonomide nasıl teorik etkiler yarattığını görmek adında aşağıdaki formülasyonlar faydalı olacaktır.

Dışsallıkların bulunmadığı bir ekonomik modelde;

Birey A'nın Özel Maliyetler Toplamı = Birey A'nın Özel Faydalar Toplamı

Birey B'nin Özel Maliyetler Toplamı = Birey B'nin Özel Faydalar Toplamı

Bu noktadan hareketle; bütün bireyler için de aynı koşulun geçerliliği varsayımı altında;

Sosyal Maliyetler Toplamı = Sosyal Faydalar Toplamı olacaktır.

Ancak, dışsallıkların varlığı bu eşitlikte ve dengede sapmalara neden olmaktadır. Dışsal etkiler altındaki bir ekonomide

Birey A'nın Özel Maliyetler Toplamı $\neq$ Birey A'nın Özel Faydalar Toplamı

Birey B'nin Özel Maliyetler Toplamı $\neq$ Birey B'nin Özel Faydalar Toplamı

Bunun neticesinde;

Sosyal Maliyetler Toplamı $\neq$ Sosyal Faydalar Toplamı olacaktır.

Böyle bir durumda eksik denge söz konusudur. Yani dışsallığın yönüne göre bazı mal ve hizmetler aşırı tüketilirken bazı mal ve hizmetler eksik tüketiliyor demektir. Bu ek fayda ve maliyetleri ölçmek gerçekten güçtür. Mesela Sanayi Devrimi, başlı başına bir dışsallık örneğidir. İçerisinde hem pozitif hem negatif etkileri barındırır. Sanayi Devrimi ile birlikte, fosil yakıt tüketiminin yaygınlaşması sonucunda atmosferde biriken sera gazlarının insanlığa maliyeti nedir? Bu etkiler

telafi edilebilir mi? Ya da tıp alanındaki gelişmelerin özel fayda – özel maliyet, toplumsal fayda – toplumsal maliyet denklemleri nasıl kurulabilir?

Daha çarpıcı olması bir örnek olması açısından; “Ulusların Zenginliği” kitabını yazmanın Adam Smith için özel faydası ve maliyeti nedir? Topluma olan faydası ve maliyeti nedir? Hiç şüphe yoktur ki toplumsal faydası toplumsal maliyetinden kat be kat fazladır. O halde bu tür kitapların yazılması teşvik edilmelidir. Peki bu her zaman mümkün müdür? Kısacası gerçek hayatın girift ve öngörülemez yapısı içinde bütün dışsallıkların algılanarak çözüme kavuşturulması gerçekten imkânsızdır. Ancak, dışsallığa sebep olduğu belirgin olan faaliyetler pozitif yönde ise teşvik edilerek negatif yönde ise sınırlandırılarak ekonomik dengenin kurulmasına yardımcı olunabilir.

Dışsallık çözümlerinde piyasa temelli ve kamusal temelli olmak üzere iki temel yaklaşım mevcuttur. Coase, Mishan ve Bator gibi iktisatçılar sorunun mülkiyet hakkı kurulması ve bireyler arası anlaşma yoluyla piyasa mekanizması içinde çözülebileceğini belirtirken, Pigou ise soruna sübvansiyon ve vergi bazlı kamusal çözüm önerileri getirmektedir. Küresel kamu malı sunumunu da önemli ölçüde etkileyen bu konu Küresel Kamu Mallarının Finansmanı bölümünde kapsamlı biçimde ele alınacaktır.

1. Dışsallık Türleri

Toplumsal düzeyde fiyatlandırılmayan fayda ve maliyetler olan dışsallıkları toplum üzerindeki etkisinin türüne ve yarattığı etkinin yönüne göre sınıflandırabiliriz.

a. Oluşturdukları Etkinin Türüne Göre Dışsallıklar

(1) Olumlu Dışsallıklar

Bireye faydası yanında topluma da faydası olan mal ve hizmetlerdir. Yani sosyal fayda sosyal maliyetten daha büyüktür. Bu gibi durumlarda söz konusu mal veya hizmetin eksik tüketimi söz konusudur ve teşvik edilmelidir. Bir toplumda

başarılı öğrencilere burs verilmesini buna örnek gösterebilir. Çünkü bursun maliyeti iyi yetişmiş bir bireyin topluma olan faydasının yanında ihmal edilebilir niteliktedir.

Aslında, burs vermek negatif bir dışsallığa karşı bir çözüm önerisi kapsamında da değerlendirilebilir. Çünkü yüksek potansiyeli bulunup da iyi eğitim imkanından mahrum kalan öğrencilerin kendileri kadar topluma da getireceği maliyetler mevcuttur. Burs devlet tarafından veriliyorsa sorun kamusal temelde özel sektör kuruluşları tarafından veriliyorsa piyasa temelinde çözülmüş olmaktadır.

(2) Olumsuz Dışsallıklar

Topluma olan maliyeti bireye olan maliyetinden daha fazla olan faaliyetlerdir. Örneğin ormanlarda kaçak ağaç kesme faaliyetinin bu işi yapmakta olan kişiye belirli bir maliyeti ve faydası söz konusudur ancak bu faaliyetin topluma sağladığı ek bir faydası yok iken ilave maliyeti mevcuttur. Doğal olarak bu tür faaliyetlerin kısıtlanması gerekmektedir.

b. Oluşturdukları Etkinin Yönüne Göre Dışsallıklar

Dışsallıklar toplum kesimlerinin birbirleri üzerinde meydana getirdikleri etkilere bakılarak da sınıflandırılabilirler. Bu etkiler;

Üreticiden → Üreticiye

Üreticiden → Tüketiciye

Tüketiciden → Üreticiye

Tüketiciden → Tüketiciye doğru meydana gelebilmektedir.

(1) Üreticiden Üreticiye Olan Dışsallıklar

Bir firmanın faaliyetleri diğer firma ya da firmaların faaliyetleri üzerinde etkiler meydana getiriyorsa, bu durumu üreticiden üreticiye olan dışsallıklar olarak adlandırabiliriz. Bu etkiler, olumlu ya da olumsuz yönde olabilirler. Örneğin, büyük bir otomobil firmasının bir bölgede fabrika açmış olması, bölgede otomotiv yan

sanayi alanında faaliyet gösteren diğer firmalara yeni imkanlar sunuyor ve satışlarının artmasına olanak sağlıyorsa bu durumu üreticiden üreticiye pozitif dışsallık olarak tanımlamak mümkündür. Diğer taraftan, bir akarsuyun kenarında faaliyet gösteren ve kirli atık sular yayan bir üretim tesisi diğer akarsuyun aşağı tarafında faaliyet gösteren firmalara dışsal maliyet yüklemekte ve diğer firmaların üretim maliyetlerini yukarı doğru çekmektedir.

Ekonomik süreçte bu şekilde bazı üreticilerin diğer üreticiler üzerine maliyet yüklemesi veya fayda sağlıyor olması firmaların maliyet eğrilerinin yönünü değiştirmekte, bazı ürünleri olması gerekenden pahalı, bazılarını ise olması gerekenden ucuz hale getirerek ekonomide kaynak dağılımını etkilemektedir.

(2) Üreticiden Tüketiciye Olan Dışsallıklar

Üreticilerin faaliyetleri, bireyler üzerinde fiyat mekanizması içinde algılanamayan etkiler meydana getirebilmektedir. Bir üretim tesisin çevre kirliliği meydana getirmesi bunun en tipik örneğidir. Bu sebeple bölgede yaşamakta olan bireylerin sağlık harcamalarını artırabilir ve bireylerin harcama yapılarını değişikliğe uğratabilir. Aynı durum, insan sağlığına zararlı maddeler içeren veya gayrisihhî şartlar altında üretilen gıda maddeleri için de geçerlidir. Firmalar, bu şekilde üretim yaparlarken toplum sağlığını bozma maliyetlerini asla hesaba katmamaktadırlar.

Bunun yanında üreticiden tüketiciye doğru pozitif dışsallıkların da yaşanması mümkündür. Bir bölgeye büyük bir alışveriş merkezi açılması sebebiyle emlak fiyatlarının yükselmesini buna örnek olarak gösterebiliriz.

(3) Tüketiciden Üreticiye Olan Dışsallıklar

Bireylerin faaliyetlerinin üreticiler üzerinde etkiler meydana getirmesi durumudur. Bir tüketicinin memnun kalmadığı bir ürün aleyhinde propaganda yapması ve yakın çevresinde bu ürünün tüketimini engellemeye yönelik çaba göstermesi buna örnek olarak gösterilebilir. Bunun yanında, iyi yetişmiş bir personelin yeni işe başladığı firmada kendi kişisel bilgi ve becerisini kullanarak verimlilik artışı sağlamasını olumlu bir örnek olarak gösterebiliriz.

(4) Tüketiciden Tüketicie Olan Dışsallıklar

Bir tüketicinin diğer tüketicilerin üzerine maliyetler yüklemesi veya onlara fayda sağlaması mümkündür, Dışsallıklar maddi veya ruhsal nitelikte olabilmektedir. Ruhsal nitelikteki dışsallıklar; bencillik, hırs ve kıskançlık duygularından kaynaklanabilmektedir¹⁸. Bu duygular nedeniyle bireyler kendilerini diğer bireylerden, daha iyi veya kötü durumda görerek maddi olmayan fayda ve maliyetler yüklenebilirler. Moda bunun en tipik örneğini teşkil etmektedir. Maddi olmayan nedenlerle bireyler birbirlerine bakarak, birbirlerinin tüketim kalıplarını etkilemekte ve hatta değiştirmektedirler. Bu nedenle insanlar ihtiyaçları olmayan ürünleri satın almaya yönelebilmektedirler.

Bunun olumlu örneği ise bireylerin basın yayın organlarından sağladıkları bilgileri diğer bireylere aktarmalarıdır.

III. KAMUSALLIK ÖLÇÜTÜNE GÖRE MALLARIN SINIFLANDIRILMASI

Kamusal malları, bölünmeyen ve tüketimde dışlamanın mümkün olmadığı, ortak tüketime konu olan veya dışsallık etkisi yaratan malları kamusal mallar olarak adlandırabiliriz. Bu özelliklerin önem ve derecesi malın kamusalılık düzeyini etkilemektedir. Bütün kamusal mallar aynı özelliklere sahip değildir ve bu nedenle sınıflandırmaya tabi tutulmaları gerekmektedir.

A. Tam Kamusal Mal ve Hizmetler

İnsanların birbirlerinden kopuk ve ilişki kurmadan yaşayacak yapı ve donanımda olmayışları ayrıca, maddi ve manevi anlamda diğer insanların desteklerine muhtaç olmaları, toplumlarda giderek çeşitlenen ve karmaşıklaşan ilişkilerin kurulmasına neden olmuştur. İnsanların ekonomik ve psikolojik nedenlerle kurmakta olduğu bu ilişkiler toplumda ticaret, dostluk, akrabalık, adalet, hukuk ve güvenlik gibi kurumların teşekkül etmesini sağlamıştır.

---

¹⁸ Abdurrahman Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, Gazi Kitabevi, 8. Baskı, Ankara, 2002, s. 57.

Bir toplumda meydana gelen ilişkiler sonucunda ortaya çıkan bir takım ihtiyaçlar yapısı itibariyle o toplumda yaşamakta olan tüm bireyler için ortak niteliktedir. Tam kamusal mal ve hizmetler olarak adlandırılan bu mal ve hizmetler toplumun tamamına fayda sağlarken yine toplumun tamamı tarafından finanse edilmektedirler ve bu sebeple bölünmez niteliktedirler. Tam kamusal mallar bölünmezlik özelliği nedeniyle bireysel taleplere değil de kolektif ihtiyaçlara cevap verdiklerinden dolayı devlet tarafından üretilmektedirler. Yani, toplumsal açıdan önem taşıyan bu tür mal ve hizmetler eğer devlet tarafından üretilmezler ise, başka türlü üretilmeyecek yapıdadırlar.

Ortak tüketime konu olan bu mal ve hizmetler fiyatlanamaz ve pazarlanamazlar. Tam kamusal mal ve hizmetlerin bu özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkan bir diğer özelliği ise bu mal ve hizmetlerin faydasından hiç kimsenin mahrum bırakılmamasıdır. Örneğin, bir ülkede ordunun varlığından o ülkede yaşayan herkes fayda sağlamaktadır. Fakat, kamu malının bu özelliği bir probleme neden olmaktadır. Maliye yazınında bu soruna bedavacı sorunu (free-rider) adı verilmektedir. Bir kişinin kamusal malların finansmanına katılmıyor olması onun bu hizmetlerden faydalanmasına engel olmamaktadır. Bunun örneklerini pratikte de görmek mümkündür. Örneğin, mahkemelerin vergi borcu olan veya vergi kaçırdığı tespit edilen vatandaşların davalarını görmemeleri gibi bir durum söz konusu değildir.

Bu mal ve hizmetlerin en klasik örnekleri adalet, diplomasi ve güvenlik hizmetleridir. Bir ülkede ordunun var olması sayesinde o ülkede yaşayan herkes dış saldırılara karşı korunmuş olmaktadır veya mahkemeler ve yasalar herkes içindir ve herkes faydalanabilir. Bir devlet diğer devletlerle müzakere ve anlaşmalar yaptığı zaman toplumun tümünü temsil eder ve bunun sonuçlarından o ülkede yaşayan herkes etkilenir. Buna benzer birçok hizmet toplumun tümüne ücretsiz sunulmaktadır.

Tam kamusal mal ve hizmetlerin bir diğer önemli özelliği ise, piyasa üretimine konu olamamalarıdır. Bu mal ve hizmetlerin üretiminin piyasaya bırakılması halinde ya aşırı miktarda üretilmeleri veya eksik üretilmeleri söz konusu

olacaktır. Mesela bir toplumda güvenlik hizmetlerinin özel sektör tarafından yürütüldüğünü düşünelim. Buna en çok ihtiyaç duyan bireyler arasında bir silahlanma yarışı başlayabilir ve toplum için de birçok silahlı kuvvetin teşekkül etmesi bu ihtiyaca gereğinden fazla kaynak tahsis edilmesine ve devletin daha küçük devletçiklere bölünmesine neden olabilir. Diğer taraftan, bu hizmet için belirli bir bedeli ödeyemeyecek durumda olan bireyler ise bireysel olarak silahlanmaya başladıklarında toplum düzeninin bozulması ve kaos söz konusu olacaktır. Böyle bir anarşi ortamında kazananlar olsa bile sonuçta toplumun geneli zararlı çıkacaktır (negative-sum game) devlet ise uygun maliyetler ile toplumun geneli için fayda sağlamaktadır (positive-sum game). Benzer bir şekilde, siyasal düşünce literatüründe devletin gerekliliği, “en kötü devlet, devletsizlikten iyidir” biçiminde ifade edilmektedir¹⁹.

B. Yarı Kamusal Mal ve Hizmetler

Tam Kamusal mal ve hizmetler bölünemeyen, tüketimde rekabet olmayan ve ortak tüketime konu olan mallar olduklarından dolayı bir anlamda devletin varlık gerekçesini oluşturmaktadır. Ancak, kamusal malların ikinci bir sınıfı olan yarı kamusal malları meydana getiren en önemli özellik dışsallıklardır. Üretim ve tüketim kararları sonucunda ortaya çıkan olumlu ve olumsuz dışsallıklardan yararlananların sağladıkları faydanın karşılığını ödememeleri, zarar görenlerin ise uğradıkları kayıpları telafi ettirememeleri, fiyat mekanizmasının kaynak dağılımında optimaliteyi sağlama işlevini gerçekleştirememesine neden olmaktadır.

Teorik olarak bu mal ve hizmetler parçalar halinde bölünebilir ve pazarlanabilirler. Yarı kamusal mal ve hizmetlerin başlıca özelliği bu hizmetlerden yararlananlara olan direkt faydaları yanında topluma da ek faydalar sağlamalarıdır. Bireye olan faydası özel mallardaki gibi topluma olan faydaları ise kamusal mallardaki gibidir. Devlet tarafından sunulması halinde ek sosyal faydalar sağlayan, sunulmaması halinde ise ek sosyal maliyetler getiren bu mallar bu özellikleri nedeniyle birçok ülkede devlet otoritesi tarafından sunulmaktadır.

---

¹⁹ Çelebi, s. 4.

Eğitim ve sağlık hizmetleri yarı kamusal mal ve hizmetlerin en temel örneklerini oluşturmaktadır. Sağlıklı ve iyi yetişmiş nesiller, tüm toplumlarda geleceğin, sosyal refahın ve podüktif kapasitenin teminatı olarak kabul görmektedir. Bunun yanında ulaşım ve iletişim hizmetlerini de bu kapsamda değerlendirmek mümkündür.

Literatürde doğal tekel malları olarak adlandırılan bazı mal ve hizmetlerin birçok ülkede devlet tarafından sunumu gerçekleşmektedir. Bunun nedeni yüksek ilk yatırım maliyetleri sebebiyle özel sektörün bu malların üretiminden kaçınması ve bu malların doğası gereği rekabete kapalı olmasıdır.

Örneğin, İki şehir arasından birden fazla otoyol inşa etmek veya bir hanede birden fazla telefon ve su şebekesi hattı bulunması etkinsizliğe neden olarak kaynakların israf edilmesine yol açmaktadır. Bu nedenle pek çok ülkede devlet doğal tekel mallarının üretimini direkt olarak üstlenmese dahi yaptığı düzenlemeler veya geliştirilen yap-işlet-devret türü modellerle alt yapı sektörlerinde her zaman en önemli aktör olarak var olmaktadır.

Günümüzde birçok ülkede, Ulaşım sektörü (otoyol yapımı, demir yolları yapımı ve işletmesi) İletişim sektörü (Telefon, internet, TV yayıncılığı), altyapı ve enerji sektörleri ya doğrudan devlet tekelindedir ya da devlet tarafından belirlenen sınırlar içinde ve yapılan düzenlemeler çerçevesinde özel sektör eliyle yönetilmektedir. Devlet regülatör görevi üstlenmektedir.

C. Erdemli – Erdemsiz Mallar (Merit – Demerit Goods)

Kamusal malların bu sınıfı esas itibariyle özel mal olmakla birlikte, sahip oldukları olumlu veya olumsuz dışsallıklar nedeniyle kaynak dağılımında etkinliği etkileyen mallardır. Musgrave, toplumun üyeleri talep etmese bile sağlanması gereken malları tanımlamak için erdemli mallar (merit goods) kavramını geliştirmiştir. Bu malların tüketimi doğası gereği dışsal faydalar yaratmaktadır. Erdemli mallar, özel mallar niteliğinde olmakla birlikte, toplumsal refahın artmasını ve yaygınlaşmasını sağlayan mallardır. Akıl hastaları ve yaşlılar için tedavi ve barınma amaçlı tesislerin kurulması, halka açık spor, kültür ve sanat tesisleri

kurulması süt tüketimi ve kitap okunmasının teşvik edilmesi gibi faaliyetler konusunda devlet her zaman ön planda olmuştur. Özel sektörün -bu i kollarına ilgi duysa bile- faaliyetlerini bütün ihtiyaç sahiplerini kapsayacak Şekilde genişletmesi mümkün değildir.

Erdemsiz mallar (demerit goods) ise tüketimi topluma ek sosyal maliyetler yükleyen mallardır. İki, sigara ve uyuturucuyu bu mallara örnek olarak verebiliriz.

Bu tür malların tüketimi konusunda bireylerin en doğru kararı veremeyecekleri kabul edilir. Bireyler açısından neyin doğru neyin yanlış olduğuna devletin karar vermesi gerektiği dncesine Paternalizm adı verilmektedir. Paternalist devlet anlayışı bir noktaya kadar kabul edilebilir olmakla birlikte bunun aşırı boyutlara ulaşması, bireysel hak ve özgürlükleri kısıtlamakta ve toplumları baskıcı ve totaliter bir devlet yapısına doğru sürüklemektedir.

Fakat, bu tür malların tüketimi konusunda bireylerin her zaman doğru karar veremedikleri bir gerçektir. Örneğin, insanlar kendilerine zarar verdiğini bile bile uyuşturucu kullanmaya devam edebilirler. Devlet böyle durumlarda ya bu malların üretimi bizzat üstlenir ya tamamen yasaklar ya da fiyat mekanizması yoluyla denge tüketim miktarını değiştirir. Uyuşturucu tüketimi birçok ülkede yasaklanmış bir faaliyettir. Buna mukabil zararları daha kabul edilebilir bir seviyede olan sigara ve iki gibi mallar diğer mallara göre daha ağır vergilendirilmek suretiyle tüketimin kısılması amaçlanmaktadır.

IV. KAMUSAL MALLARIN OPTİMUM SUNUMU

Peki tüm bu karmaşık ihtiyaçlar hesaba katılınca kamusal mal sunumunun optimal seviyesi ne olmalıdır? Cevap bulunması gereken en önemli sorulardan bir tanesi de budur. Çünkü kamusal malların gereğinden fazla veya eksik üretilmesi istenmez. Kamusal malların gereğinden çok üretilmesi durumunda gereğinden fazla kaynak özel ekonomiden kamu ekonomisine aktarılmış olacak, tersi halinde ise devlet eksik kapasitede olduğundan bazı hizmetlerin sunumu mümkün olmayacaktır. Her iki durumda da kaynak kullanımında etkinlik sağlanamamış olacaktır.

Kamusal mallarda optimum koşulu bireylerin marjinal ikame oranları toplamının marjinal dönüşüm oranına eşit olmasıdır. Bireylerin marjinal ikame oranları bir birim kamu malı (G) üretmek için kaç birim özel maldan (X) vazgeçmeye razı olduklarını göstermektedir. Aynı şekilde marjinal dönüşüm oranı ise bir birim ilave kamu malı sunumu için kaç birim özel mal üretiminden vazgeçmek gerektiğini belirtir.

İki kişinin (Birey A ve Birey B) ve biri kamusal mal (G) ve diğeri özel mal (X) olmak üzere iki malın olduğu bir model toplumda kamusal malın optimum düzeyi için gerekli şartları şu şekilde formüle edebiliriz.

$$MIO^A (XG) + MIO^B (XG) = MDO (XG)$$

Konuyu açıklayacak olursak; bir birim kamu malı üretmek için özel mal üretimini 5 birim azaltmak gerektiğini varsayalım bu durumda $MDO = 5$ olacaktır. Birey A bunun için 3 birim özel maldan vazgeçmeye razıdır ($MIO^A = 3$). Birey B de bu ilave kamu malı sunumu için 2 birim özel maldan vazgeçmeye razı olursa optimum sağlanmış olacaktır.

$$MIO^A (3) + MIO^B (2) = MDO (5) \text{ olur.}$$

Fakat, bu modelin birtakım varsayımları mevcuttur. Örneğin, ekonomi tam istihdamda dengede olmalıdır yani yeni bir mal üretmek için başka bir malın üretiminden vazgeçmek söz konusu olmaz. Örneğin, eksik istihdam koşullarında bir birim ilave kamu malı üretmek için herhangi bir malın üretiminden vazgeçmek gerekmeyecektir.

Kamusal karar alma süreci adı verilen böyle bir sürecin yaşanabilmesi için öncelikli olarak birey tercihlerinin açıklanıyor ve politik karar alma merkezleri üzerinde bir etki meydana getirebiliyor olması gerekmektedir. Yoksa, egemenliğin belirli bir grup ya da bir kişinin elinde bulunduğu oligarşik, monarşik ya da totaliter baskıcı rejimlerde kararlar toplum tercihleri ikinci planda kalarak hatta çoğu zaman hesaba dahi katılmadan, belirli kişi veya gruplar tarafından alınmaktadır. Dolayısı ile kamusal sunumu ve içeriği yöneticilerin takdir ettiği seviyede gerçekleşecektir.

Demokrasinin tüm kural ve kurumlarıyla mevcut olduğu bir toplumda kamusal karar alma süreci, sivil toplum kuruluşları ve baskı gruplarının yasama sürecine dahil olduğu politik süreçte gerçekleşir. Politik mübadele adı verilen bu süreçte kamu politikalarının yönü ve içeriği tespit edilir.

V. KAMUSAL MALLARIN OPTİMUM SUNUMU İLE İLGİLİ MODELLER

Kamusal malların optimum sunumu ile ilgili olarak literatür birçok yazar tarafından çeşitli modeller geliştirilmiştir. Bu modellerden bazıları denge durumunu kamusal mallarda ve özel mallarda olmak üzere ayrı ayrı analiz etmekte ve bu nedenle kısmi denge modelleri olarak anılmaktadırlar. Bunlara örnek olarak Bowen'in *Pazar Benzeri Modeli* ve Lindahl'in *Gönüllü Değişim Modeli* 'ni verebiliriz.

Genel denge modeli olarak anılan diğer analiz yöntemleri ise kamusal mallarda ve özel mallarda denge halini birlikte analiz etmektedirler. Bunlara örnek olarak *Samuelson Genel Denge Modeli* ve *Musgrave'in Bütçe Modeli*'ni vermek mümkündür.

A. Kısmi Denge Modelleri

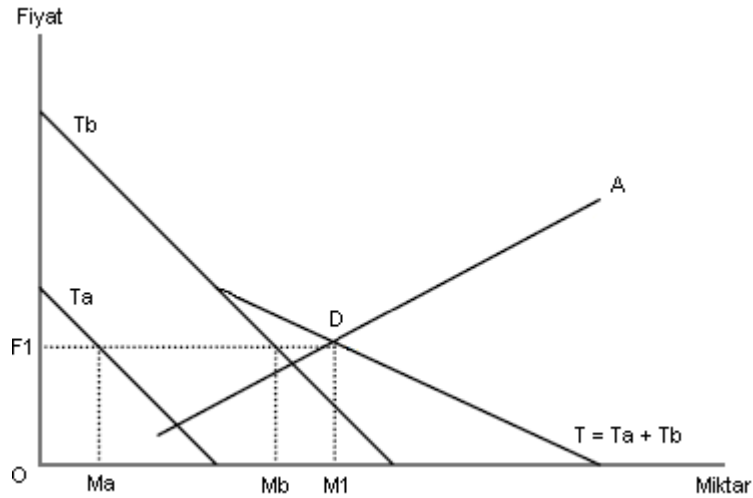
1. Bowen Kısmi Denge Modeli (Pazar Benzeri Model)

Bowen 1943 yılında yazdığı makale ve daha sonra 1948 yayınladığı kitap ile özel mal ile kamu malının denge durumlarını ayrı ayrı incelemiş ve bu modeli geliştirmiştir. Modelin birtakım varsayımları mevcuttur. Buna göre toplum, A ve B olmak üzere iki bireyden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra, kamu malı ve özel mal olmak üzere iki mal mevcuttur. Bireylerin gelirleri, zevk ve tercihleri veridir. Buna göre önce özel malın daha sonra ise kamu malının denge analizi piyasa mekanizması araçlarıyla yapılmaktadır.

Şekil 1'de de görülebileceği gibi toplam piyasa talebi (T) ile toplam arzın (A) kesiştiği D noktası özel malın denge üretim düzeyini (O-M1) ve denge fiyatını (O-F1) göstermektedir. Toplam piyasa talebine bireylerin taleplerinin yatay eksen

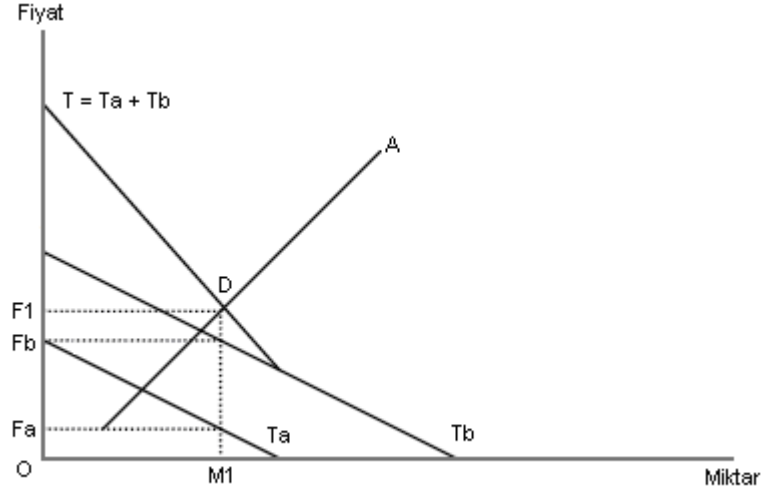
toplanması ile ulaşılmaktadır. Çünkü piyasa fiyatı bireyler için veridir. Bireyler ancak belirli bir fiyat düzeyinde talep ettikleri miktarı belirleyebilirler. Tüketicilerin piyasa mekanizması içindeki bu konumlarına fiyat alıcı, miktar ayarlayıcı (price taker, quantity adjuster) adı verilmektedir.

Buna göre, Birey A O-F1 kadar bedel öderken O-Ma Kadar özel mal tüketir, Birey B ise yine O-F1 kadar bedel öderken, O-Mb kadar özel mal tüketir ve böylelikle özel mallarda denge noktasına ulaşılmış olur.

Şekil 1: Özel Mallarda Optimum Üretim Düzeyi

Şekil 2 ise, kamusal mallarda dengeyi temsil etmektedir. Buna göre toplam arz (A) ve toplam talebin (T) kesiştiği D noktası kamusal malın denge noktasını temsil etmektedir. Ancak, kamusal mallarda toplam talebe ulaşabilmek için bireysel talepleri dikey eksende toplamamız icap eder. Çünkü, kamusal malların doğası gereği, bu mallar bir birim üretildiklerinde tüm bireyler eşit tüketim imkanına sahip olurlar. Bir bireyin, tüketimi diğer bireyin tüketimini azaltmadığı gibi engellemez de. Bireylerin kamu malı karşısındaki bu konumuna miktar alıcı, fiyat ayarlayıcı (quantity taker, price adjuster) adı verilir. Bireyler tek başına kamu malının miktarını tespit edemezler. Bireylerin, kamu malı ile ilgili kaygı ve beklentileri farklı olduğundan ödemeye razı oldukları bedeller de farklıdır.

Şekil 2: Kamusal Mallarda Optimum Üretim Düzeyi

Buna göre, Birey A O-M1 kadar kamu malı için O-Fa kadar ücret ödemeyi kabul etmektedir. Birey B ise yine O-M1 kadar kamu malı için O-Fb kadar ücret ödemeye razıdır. Sonuç itibariyle, O-M1 miktar ve O-F1 fiyat seviyesinde kamusal mallarda optimalite koşulu sağlanmış olmaktadır.

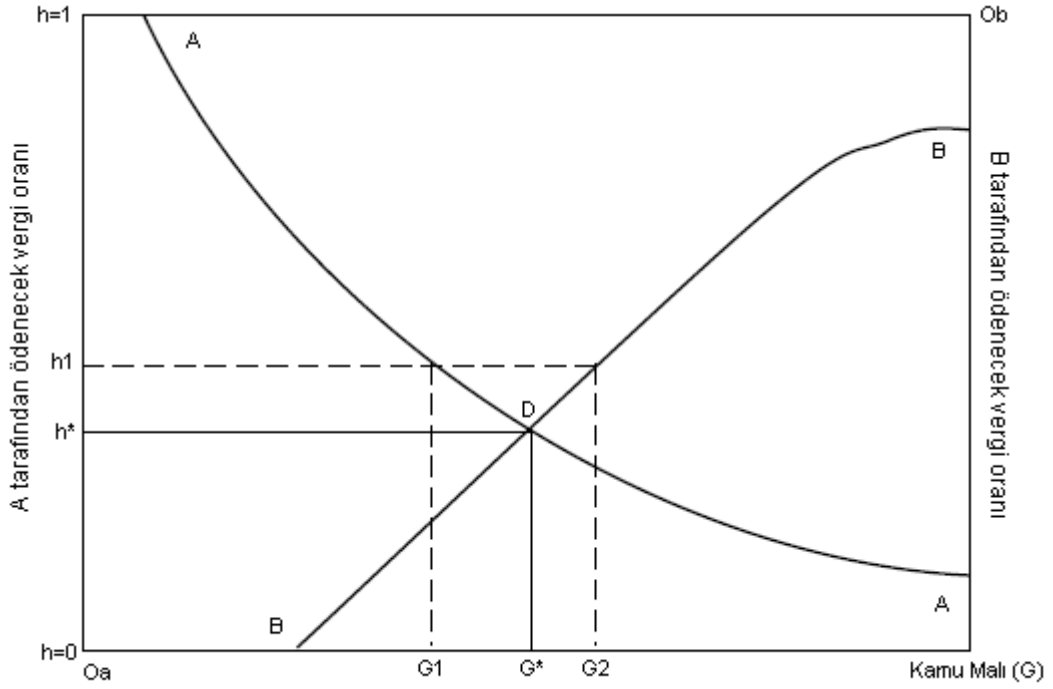
Ancak bu modelin gerçek hayata benzemekle birlikte uygulama olanağının bulunmadığını söylemek mümkündür. Zira bu modelde salt sosyal mallar için etkinlik koşulu fiyat farklılaştırmasını gerektirmekte buna ek olarak da bireyselleştirilmiş fiyatların toplamının marjinal maliyete eşit kılınması koşulu aranmaktadır²⁰. Oysa ki, bireyler bu malların doğası gereği sahip oldukları, tüketimden dışlanamama ve ortak tüketim özelliklerinden dolayı taleplerini her zaman açıklamayabilir ve hatta bedavacı (free-rider) tutum içine girebilirler.

2. Lindahl'in Gönüllü Değişim Modeli

Wicksell ve Lindahl'in modelleri normatif modellerdir. Bu nedenle, Wicksell – Lindahl Modeli olarak da anılmaktadır. Her iki iktisatçı da vergi yükünün “adil” dağılması durumunda sosyal mal üretiminin “yeterli düzeyde” olabilmesi için demokrasilerde karar-alma kurallarını araştırmaktadırlar²¹.

²⁰ Güneri Akalın, **Kamu Ekonomisi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1986, s. 86.

²¹ Akalın, s. 81.

Şekil 3: Lindahl Gönüllü Değişim Modeli

Dikey eksen de bulunan h , yeterli düzeyde kamu malı (G) üretebilmek için bireylerin ödemesi gereken vergi oranını temsil etmektedir. Birey A ve B olmak üzere iki bireyin ve bir tek kamu malının (G) bulunduğu bir toplumda, Birey A'nın vergi yükü h iken Birey B'nin vergi yükü $1-h$ kadar olur.

Analize rastgele bir vergi oranı olan $h1$ seviyesinden başlayabiliriz. Bu durumda, Birey A $G1$ kadar kamu malı, Birey B ise $G2$ kadar kamu malı talep edecektir. Bu belirsizlik ortamında güçlü olan tarafın kazanacağı açıktır. Bu yüzden A ve B'nin gerçek denge noktasına gelmeleri aralarındaki pazarlığa bağlıdır²².

AA eğrisi, A'nın talebini temsil ederken Ob orijine çizilen B'nin BB talep eğrisi A tarafından arz eğrisi gibi görülür. Tersine Birey B için de geçerlidir. Bu iki eğrinin kesiştiği nokta olan D noktası her iki birey için de marjinal faydaları eşitlemekte ve Lindahl Dengesini (Lindahl Equilibrium) adı verilen durumu göstermektedir. Bu denge durumuna göre, her iki birey için üretilen kamu malı miktarı (G^*) kadar olurken, her iki birey de aynı miktarda vergi (h^*) ödemeye razı olmaktadır. Bu durumda, vergi hasılatı $2 \times h^*$ olmaktadır.

²² Kenan Bulutoğlu, **Kamu Ekonomisine Giriş**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 31.

B. Genel Denge Modelleri

1. Samuelson Genel Denge Modeli

Aslında Samuelson modeli Lindahl ve Wicksell modellerinin neoklasik bir genellemesidir²³. Bu modelin kısmi denge modellerine bakışla üstünlüğü diğer şeyler sabitken -ceteris paribus- varsayımından vazgeçilmesi, modelin tek sosyal ve kişisel mal yerine n mah kapsayabilecek biçimde genişletilebilmesidir²⁴.

Ancak analitik basitlik sağlamak için toplumda iki bireyin ve iki malın olduğu varsayılmaktadır²⁵.

Modelin diğer varsayımları ise şunlardır:

(1) Üretim imkanları seti (FF) veridir.

(2) Birey A (A1, A2) ve Birey B'nin (B1, B2, B3) zevkleri veridir

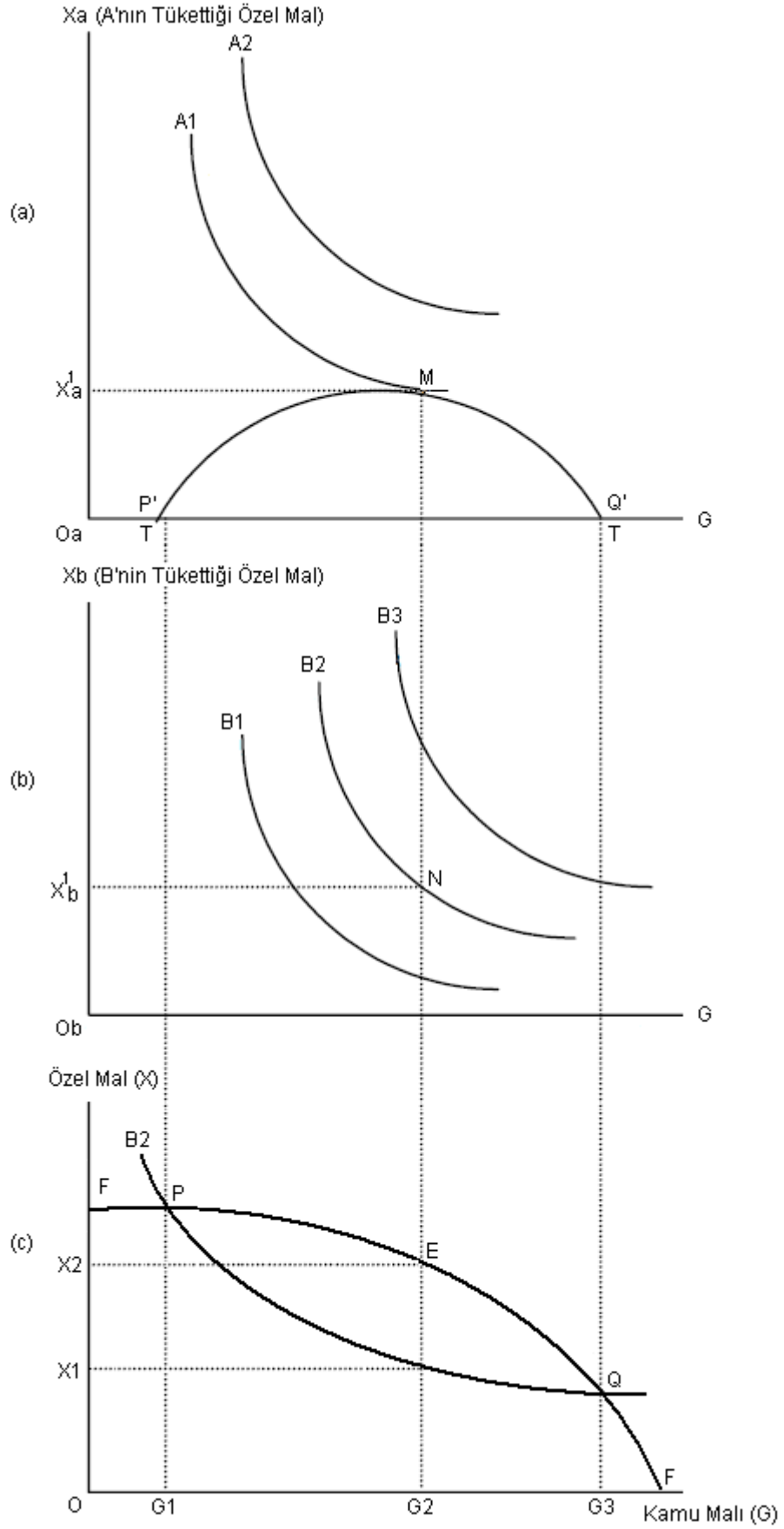
Şekil 4 (a) Birey A'nın, şekil 4 (b) ise Birey B'nin özel mal ve kamu malı arasındaki tercihlerini yansıtmaktadır. Bu üçlü şekle bakarak, tüketicilerin birbirlerine olan konumları da dikkate alındığında kaynakların özel mal ve kamu malı arasında nasıl dağıtıldığını görebilmekteyiz.

---

²³ Akalın, s. 87.

²⁴ Akalın, s. 87.

²⁵ Çelebi, s. 71.

Şekil 4: Samuelson Genel Denge Modeli

Örneğin Birey B kendi kayıtsızlık paftası içinde B2 tatmin seviyesinde iken A'nın tüketebileceği maksimum özel mal - kamu malı seviyesi ne kadar olabilmektedir. Bunu hesaplayabilmek amacıyla Şekil 4 (b) üzerinde bulunan B2 kayıtsızlık eğrisi, dikey olarak Şekil 4 (c) üzerindeki üretim imkanları eğrisi (FF) üzerine taşımamız gerekmektedir. İki eğrinin kesişme noktaları olan P ve Q noktaları arasında kalan TT yayını, Şekil 4 (a) üzerinde taşıdığımız zaman Birey A'nın tüketebileceği özel mal-kamu malı seviyesini görmekteyiz. Birey A A2 kayıtsızlık eğrisi ile TT yayınının teğet olduğu M noktasında; O-G2 kadar kamu malı, Oa-X1a kadar da özel mal tüketmektedir. Bu durumda Birey B ise; yine O-G2 kadar kamu malı, Ob-X1b kadar özel mal tüketmektedir.

Toplum ise FF üretim imkanları eğrisi üzerindeki E noktası üzerinde dengede olmaktadır. Buna göre, bu iki kişilik toplumda, kaynaklar OX2 kadar özel mal ve OG2 kadar özel mal üretilecek şekilde dağıtılmaktadır. Bu noktada;

$MDO(XG) = \text{Birey A MIO}(XG) + \text{Birey B MIO}(XG)$ olmakta ve pareto optimumunu açısından etkin bir kaynak dağılımını göstermektedir.

2. Musgrave'in Bütçe Modeli

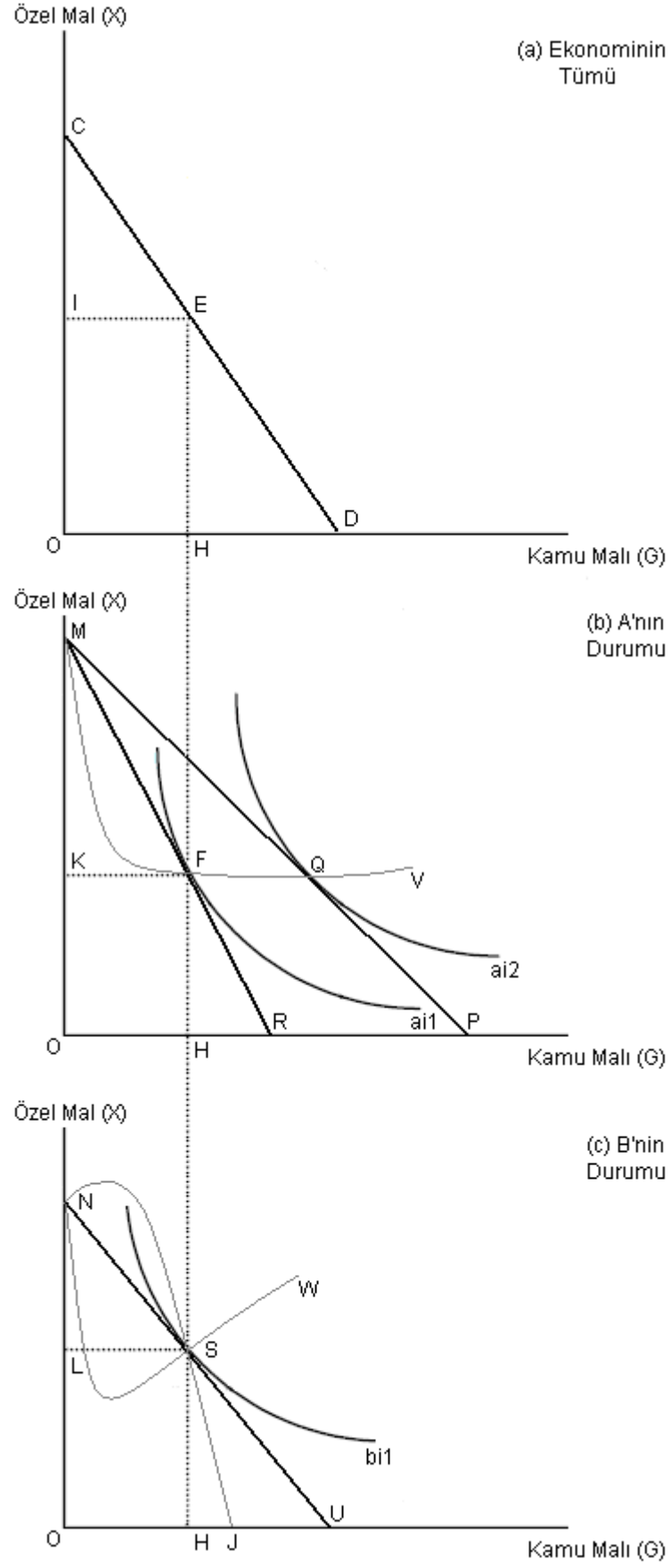
Musgrave'lere göre bilgisi sonsuz bir plancının olmayışı, kamu maliyecilerini bütçe politikasının gerçeklerine göre model geliştirmeye zorlamaktadır.

Modelin gerçekleşmesi için bazı gereklilikler sağlanmış olmalıdır.

(1) Veri bir gelir dağılımı olduğu kabul edilmelidir.

(2) Kamusal malların maliyetleri vergi mekanizmaları yoluyla tüm bireyler üzerine yükleniyor olmalıdır.

(3) Kamusal mallar için birey tercihlerinin açıklanmasını sağlayacak bir mekanizma geliştirilmelidir.

Şekil 5: Musgrave'in Bütçe Modeli

İşte bu gereklerle Musgrave'ler "bütçe modelini" oluşturmaktadırlar²⁶.

Toplumda iki bireyin (Birey A ve Birey B) ve iki malın (Kamu Malı (G) ve Özel Mal (X)) olduğu varsayılmaktadır fakat, buna ek olarak bir plancı mevcuttur. Kamu otoritesi tarafından bu plancıya, kamu malı (G) ve özel malın (X) iki birey arasında tahsis edilmesi talimatı verilmektedir. Birey A ve Birey B'nin G ve X arasındaki marjinal ikame oranları X ve G'nin fiyatları oranına eşittir.

$$\text{Birey A MİO (XG)} = P_{AG} / P_X$$

$$\text{Birey B MİO (XG)} = P_{BG} / P_X$$

Özel mallarda (X) bireyler aynı fiyatları ödeyip farklı miktarda mal (X) tüketirlerken, kamusal mallarda (G) ise, farklı bedeller ödeyip aynı miktarda mal (G) tüketirler. Bu sebeple, bireylerin özel mal (X) kamu malı (G) arasında marjinal ikame oranları birbirine eşit değildir.

Birey A MİO (XG) $\neq$ Birey B MİO (XG) olmaktadır.

Birey tercihleri konusunda bilgisi olan plancının çözümü nasıl başaracağı Şekil 5'te gösterilmektedir. Şekil 5 (a) üzerinde bulunan CD doğrusu toplum tarafından üretilmesi mümkün olan özel mal (X) ile kamu malı (G) bileşimlerini temsil etmektedir.

MV, Birey A'nın fiyat tüketim eğrisini, NW ise Birey B'nin fiyat-tüketim eğrisini temsil etmektedir. Ancak Birey A MV fiyat-tüketim eğrisi üzerinde iken Birey B'nin mümkün olan tercihlerini ise NJ eğrisi temsil etmektedir. NJ ve NW eğrilerinin kesiştiği S noktasında Birey B kendisi için optimum kamu malı ve özel mal bileşimine ulaşmış olur. Dolayısıyla, doğru olan fiyat ve üretim çözümü B, S noktasında ve A, F noktasında iken elde edilmekte ve toplam üretimin nasıl özel ve kamusal mallar arasında bölünebileceği E noktasında gösterilmektedir²⁷. Bu dağılım sonucunda Birey A; OK kadar özel mal, OH kadar kamu malı, Birey B ise; OL

---

²⁶ Akalın, s. 93.

²⁷ Akalın, s. 94.

kadar özel mal, yine OH kadar kamu malı tüketmektedir. Toplumun tümünde ise, OI kadar özel mal, OH kadar kamu malı üretilmektedir.

Modelin çözümü, Samuelson modelinin etkinlik ölçütü olan, $MDO(XG) = \text{Birey A MİO}(XG) + \text{Birey B MİO}(XG)$ eşitliğini de sağlamaktadır.

Bireylerin, fiyat-tüketim eğrileri, planlamacı tarafından bilinmekte olduğundan özel mallar ile kamusal mallar arasında optimal kaynak dağılımına ulaşabilmek mümkün olmaktadır. Ancak, modelin daha gerçekçi bir temele oturabilmesi için, oylama süreçlerini de içerecek şekilde genişletilmesi gerekmektedir. Böylece sorun, oylama mekanizmasını tercihlerin açıklanmasını sağlayacak biçimde kurarak, kamusal malların etkin sağlanmasını mümkün kılmaktadır. Musgrave'ler'e göre, eğer oylama süreci ile kamusal mallara ilişkin yakıştırma talep paftaları açıklattırılabilirse modelin yalnızca etkinlik koşullarını açıklamaktan öteye mali faaliyetleri değerlendirmede bir temel olma ümidi vardır²⁸.

---

²⁸ Akalın, s. 96.

İkinci Bölüm

KÜRESEL KAMU MALLARINA İLİŞKİN GENEL TANIMLAMALAR VE KÜRESEL KAMU MALLARI

I. KÜRESEL, KAMU VE MAL KAVRAMLARINA BAKIŞ

Küresel kamu malları konusundan söz etmeden önce bazı temel kavramların ve günümüz koşullarının açıklanması gerekmektedir. Küresel kamu malı kavramının tanımlanmasında bilim adamlarının ortak yaklaşım noktasını, kavramın içinde barındırdığı kelimelerin iktisadi, sosyal ve siyasi anlamları oluşturmaktadır²⁹. Küresel kamu malı kavramını oluşturan bütün öğeler alt anlamlarına indirgenebilir ve “küresel” “kamu” ve “mal” kavramlarının her biri ayrı ayrı sorgulanabilir³⁰. Bu nedenle, öncelikli olarak bu alt kavramsal çözümlerinin yapılması, konunun anlaşılması bakımından oldukça yararlı olacaktır.

Küresel kamu malları ile ilgili olarak zaman zaman uluslararası kamu malı deyiminin de kullanıldığı görülmektedir. Aslında aralarındaki fark sadece bir ölçek farkından ibarettir.

A. Küreselleşme Kavramı; Günümüz Dünyası

Günümüz dünyasını önemli ölçüde etkisi altına almış olan **küreselleşme** sözcüğünü, özellikle yaklaşık son 20 yıldır; iki kutuplu dünyanın sona ermesinden ve demir perdenin yırtılmasından sonra daha çok duyar, etkilerini daha fazla hisseder olduk. Sözlük anlamı olarak, “global” kelimesinin varlığı 400 yıl gibi çok uzun bir süreyi kapsasa da bugünkü anlamıyla bir süreç olarak ifade edilmeye başlanması

---

²⁹ Fevzi R. Ortaç, **Global Kamu Malları ve Finansmanı**, Gazi Kitabevi, 1.Baskı, Ankara, 2004, s. 12.

³⁰ Oliver Morrissey, Dirk Willem te Velde ve Adrian Hewitt, **Defining International Public Goods: Conceptual Issues**, içinde Marco Ferroni ve Ashoka Mody, “International Public Goods: Incentives, Measurement and, Financing”, Kluwer Academic Publishers, The Netherlands, 2002, s. 32.

yenidir³¹. Bu son yirmi yıllık süreçte meydana gelen değişiklikler yeryüzünde bir devrin kapandığına ve yeni bir devrin başladığına işaret etmektedir.

Milletler arasındaki bu yakınlaşma ve entegrasyon taşıma maliyetlerinde meydana gelen düşüşün, bilgi ve fikirlerin daha hızlı yayılmasının doğal bir sonucudur. Küreselleşmenin önemli kuramcılarında Noam Chomsky bu süreci şu sözlerle açıklamaktadır; “Hava yoluyla gıda nakliyatında bir patlama söz konusuydu, Batı’daki süpermarketler bütün bir yıl boyunca dünyanın dört köşesinden gelen taze meyve ve sebzelerle taşmıştı. Kişisel bilgisayarlar ucuzladı hem de daha güçlendi. Cep telefonlarına rağbet arttı. Birçok insan zenginleşmenin daha iyi yollarını küreselleşmede gördüğünden, Küreselleşme ve yenilik üzerine hararetle laflar aldı yürüdü.” Kıtalar ve bölgeler arasında bu denli akışların yaşanması ve bağların kurulması bağımlılığı da beraberinde getirmiştir. İnsanlık tarihinin hiçbir döneminde dünya bugün olduğu kadar entegre ve bağımlı olmamıştır³².

Küreselleşme, global bütünleşme ya da global entegrasyon, ülkeler arasındaki iktisadi, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen ancak birbirleriyle bağlantılı olguları içerir³³. Küreselleşme kavramı genellikle, mal hizmet, emek ve finansal sermaye hareketlerinin giderek artan bir hızla sınır ötesi boyutlara taşmasıyla ilişkilendirilir. Ulusal düzeyde oluşan maddi ve manevi değerlerin ulusal sınırları aşması ve toplumların etkileşim içine girmesi de küreselleşmenin bir boyutudur.

Ancak, küreselleşmenin nasıl ve ne zaman ortaya çıktığını ortaya koymak gerçekten güçtür. Hatta varlığı ve yokluğu konusunda dahi tartışma konusu olan bir kavramdır. Kimilerine göre yeni emperyalist akım, kimlerine göre üretim

---

³¹ Veysel Bozkurt, “Küreselleşme: Kavram-Gelişim ve Yaklaşımlar”, **İş-güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt:2 Sayı:1, 2000, <http://www.isguc.org/?p=article&id=87&cilt=2&sayi=1&yil=2000>, Erişim: 27.03.2010.

³² Marco Ferroni, “The Role of International Public Goods in Sustainable Globalization and Localization”, WBI Course on Intergovernmental Fiscal Relations and Local Financial Management, Almaty, 17-21 April 2000.

³³ DPT, **Dünya Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler**, Yayın No:2375 - ÖİK:440, Ankara, 1995, s. 1.

faktörlerinin mobilitesi sayesinde dünyada faktör fiyatlarını eşitleyerek insanlık refahını artıracak bir süreçtir. Her ne kadar, günümüze kadar ki uygulama *Kutuplaşma Teorisi**ni doğrular nitelikte olsa da Küreselleşme her geçen gün etkinliğini artırmaktadır. Üretim faktörleri, ürünler, insanlar ve bilgi dünya üzerinde sürekli olarak hareket etmektedir. İletişim sektöründe kaydedilen inanılmaz gelişmenin de yardımıyla günümüz dünyasında 2 trilyon Dolar'a yakın bir sermaye 24 saat boyunca dünya üzerinde karlı alanlara/ülkelere doğru hareket halindedir³⁴. Bu rakamın dünya üzerindeki birçok ülkenin milli gelirinden daha büyük olduğunu düşünürsek Küreselleşmenin boyutları ve ulaştığı güç hakkında daha anlamlı sonuçlara ulaşırız.

Aslında küreselleşme, günümüzde varlığı ya da yokluğu tartışılması gereken bir konu değil en iyi şekilde **yönetilmesi** gereken bir fenomenolojik bir süreçtir. Küreselleşmenin yönetilmesi, büyük ölçüde küresel kamu malların sağlanmasına bağlıdır³⁵. Ekonomik küreselleşme yanında başka küreselleşme biçimleri de vardır. Kültürel düzeyde, siyasette, finansta ve çevre sorunlarında da bir küreselleşme söz konusudur. Küreselleşme, Kavram olarak sadece sosyo-politik çözümlenmelerde değil, sinema sektöründen, müzikteki yeni akımlara sanatı, insanların tüketim alışkanlıklarından tutumlarına bütün kültürel dokuları derinlemesine etkilemiştir³⁶.

Küreselleşme kavramının İngilizce karşılığını teşkil eden globalization kelimesi köken itibariyle **globe** kelimesinden türemiştir. Globe, kelimesinin muhtelif anlamları olmakla beraber en yaygın bilinen anlamıyla üç boyutlu ve yuvarlak, fiziksel bir şekli ifade etmektedir ve bu kelime dünyanın bir küre olduğunun anlaşıldığı ve kanıtlandığı XV. yy'dan beri dünyamıza da atfedilmektedir.

---

* İsveçli iktisatçı Gunnar Myrdal tarafından ortaya atılan bu görüşe göre; Farklı gelişme düzeylerinde bulunan ülkelerin, mal ve faktör hareketlerinin serbest olduğu bir iktisadi gruba katılmaları durumunda, serbest piyasa düzeni, bunlar arasındaki gelişme dengesizliğini artırır. Böylece zengin ülkeler daha zengin fakir ülkeler daha fakir olur. Gunnar Myrdal, **Development and Underdevelopment**, National Bank Of Egypt, Cairo, 1959.

³⁴ B. Naci Muter, "XVI. Türkiye Maliye Sempozyumu Sunuş Metni", Antalya, 28-31 Mayıs 2001.

³⁵ Inge Kaul, Pedro Conceicao, Katell Le Goulven ve Ronald U. Mendoza, **Managing Global Public Goods**, Oxford University Pres, Inc., New York, 2003, s. 3.

³⁶ Şenol Baştürk, "Bir Olgu Olarak Küreselleşme", **İş-güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt:3, Sayı:2, 2001.

<http://www.isguc.org/?p=article&id=76&cilt=3&sayi=2&yil=2001>, Erişim: 04.05.2010.

Aslına bakılırsa, küreselleşme kavramının itici gücünü oluşturan, **uluslararası ilişkiler ve uluslararası ticaretin** ortaya çıkışı, ulus bilincinin ortaya çıkışı ile paralellik arz eder. Gerçekten de bir ulus, diğer bir ulusla ilişki kurmadan nasıl başka bir ulus olduğu yargısına varabilir? Tarih boyunca milletler; savaşlar, ticaret ve diplomasi yoluyla birbirleriyle sürekli ilişki halinde olmuşlardır. Tarih öncesi dönemlerde dahi insanoğlu ipek yolu ve baharat yolu gibi kıtalararası ticaret kanallarını işletebilme başarısını gösterebilmiştir.

Diğer taraftan, coğrafya keşiflerinden sonraki süreçte uluslararası ilişkiler okyanus aşırı ve hatta küresel bir boyut kazanmıştır. Küreselleşme çalışmaları konusunda dünyadaki öncü isimlerden biri olan Aberdeen Üniversitesi profesörü ünlü toplumbilimci Roland Robertson'a göre küreselleşme yeni bir olgu değildir. Başlangıcı Ortaçağ'ın sonlarına kadar uzanmaktadır. Ona göre 1492 yılında büyük coğrafi keşiflerin başlaması, Aristo'cu dünya merkezli evren modelinden Kopernik'çi güneş merkezli evren modeline geçilmesi, dünyanın ilk haritalarının oluşturulması ve dünyaya ilişkin ilk genellemelerin yapılması küreselleşmeyi başlatmıştır. Küreselleşme farklı kültürlerin birbirlerine göre konumlarını dikkate alan bir süreçtir³⁷.

Tabi ki, küreselleşme yüzlerce yıldır bugünkü anlamıyla vardır diyemeyiz ancak günümüz dünyasına zemin hazırlayan dönüm noktalarını iyi tespit etmek, küreselleşmenin gidişatını ve günümüz dünyasını bekleyen küresel sorunları anlamak ve çözüm üretmek açısından çok büyük önem taşımaktadır. Küreselleşmeyi uzun bir zaman süresine yayıp değerlendirecek olursak, bu süreçteki temel dönüşüm noktalarından birisi de hiç şüphe yok ki sanayi devrimidir.

Devrim, XVIII. yy. sonları ve XIX. yy. başlarında öncelikle İngiltere'de başlamış daha sonra Kıta Avrupası ve ABD'ye doğru genişlemiştir. Bu sayede, toplumsal üretim ve bölüşüm süreçleri üzerinde önemli etkiler ve değişiklikler meydana gelmiştir. İnsanlar kitleler halinde şehirlerde yaşamaya başlamış, var olan burjuva sınıfı yapı değiştirmiş ve aralarına fabrika sahipleri de eklenmiştir. Diğer

---

³⁷ Ronald Robertson, **Globalization: Social Theory and Global Culture**, SAGE Publications Ltd, London, 1992, s. 27.

tarafından, işçi sınıfı diye adlandırılan yeni bir toplumsal tabaka ortaya çıkmış, modern toplumun temelleri atılmıştır. Buhar makinesi ve telefonun icadı üretim ve tüketim imkanlarını önemli ölçüde arttırmış ancak, artan üretim imkanları artan hammadde ihtiyacını da gündeme getirmiştir. Sonuçta bu değişim, Avrupa Kıtasını sömürgecilik yarışı ve dünya çapında büyük pazar savaşlarına sürüklemiştir. Fakat savaştan sonra dünyanın iki kutuplu bir yapıya bürünmesi küresel gelişmeleri bir süreliğine rafa kaldırmış olsa da küreselleşme doğu bloğunun çözülmesinden sonra büyük hız kazanmış ve günümüzdeki bütün tartışmaların odağına oturmuştur.

2001 Nobel Ekonomi Ödülü sahibi ABD'li İktisatçı Joseph E. Stiglitz Küreselleşme: Büyük hayal kırıklığı isimli kitabında, küreselleşmenin birçok olumlu yönü olmasına rağmen neden iyi yönetilemediğini ve istenilen amaçlara ulaşamadığını sorguluyor. Neden aynı zamanda hem bu kadar iftiraya hem de bu kadar övgüye maruz olan bu küreselleşme meselesi? Temelde, ülkelerin ve dünya halklarının bütünleşmesidir, ulaşım ve iletişim maliyetlerini inanılmaz ölçüde azaltacağı için ortaya konmuştur³⁸. Günümüzde, dünya genelinde artan fakirlik konusu ile ilgili kaygılar taşıyan birçok insan, bu durumun sorumlusu olarak küreselleşmeyi görmekte ve zararlı rekabetin fakir ülkelerin durumunu daha da kötüleştirdiğini ileri sürmektedirler.

Stiglitz kitabında, küreselleşmenin dünya insanları önünde yeni ufuklar açtığını ve bugün gelişmekte olan bir ülkede yaşayan birçok insanın bir yüzyıl önce zengin ülkelerde yaşayan birçok insandan daha iyi imkanlara sahip olduğunu vurgulamaktadır. Batıdaki insanlar, Nike'deki düşük ücretli işleri sömürü olarak görebilir ama gelişmekte olan ülkelerdeki birçok insan için fabrikada çalışmak, tarlada kalıp pirinç yetiştirmekten çok daha iyi bir seçenektir³⁹. Gerçekten de Eğer, gelişmiş batılı ülkelere doğru ticaret, bilim, kültür ve sanat yoluyla bir aktarım olmasaydı, bugün birçok ülkede insanlar, birkaç yüzyıl

---

³⁸ Joseph E. Stiglitz, **Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı**, Martı Matbaacılık Ltd. Şti., İstanbul, 2006, s. 31.

³⁹ Stiglitz, s. 26.

öncesinin (hatta belki daha fazla) şartlarında yaşıyor olurdu. Kimse dünyanın başka bir yerinde bilgi ve ilaç varken çocuklarının öldüğünü görmek istemez⁴⁰.

Küreselleşmenin kendisi iyi ya da kötü değildir. Küreselleşme bir fenomen olduğuna göre ona her bakan, kendi bakış açısına göre farklı çıkarımlar yapacak ve farklı değerlendirmelerde bulunabilecektir. Hem küreselleşme yanlıları hem de küreselleşme karşıtları kendilerini haklı gösterebilecek argümanları ileri sürebilir ve bunların her biri de doğru olabilir. Küreselleşme sürecinde, 1997 Asya Krizine rağmen Doğu Asya ülkeleri, ihracata dayalı büyüme stratejileri sayesinde inanılmaz faydalar sağlamışlardır.

Küreselleşmenin en ateşli savunucusu kurumlardan biri olan Dünya Bankasının (WB) 2002 yılında yayınlanan Küreselleşme, büyüme ve fakirlik “Globalization, Growth and, Poverty” isimli raporuna göre, küresel fakirlik giderek azalmaktadır. Bu azalmanın sebebi olarak da Çin ve Hindistan’ın dünya ekonomisine giderek daha fazla entegre olmasına bağlanmaktadır. Bu ülkeler birkaç on yıl önce sadece tarım ürünleri ihracatçısı iken günümüzde sanayi ürünleri ihracatçısı durumuna geçmişlerdir. Çin ve Hindistan’da 1993-1998 yılları arasında günde bir dolardan daha az gelire sahip insanların sayısı 120 milyon kişi azalmıştır. Ayrıca, Doksanlar boyunca gelişmiş ülkeler yılda ortalama %2’lik bir hızla büyürken bu ülkeler ortalama %5 gibi daha yüksek bir hızla büyümüşlerdir. Ancak, diğer gelişmekte olan ülkeler, özellikle de Sahra-altı Afrika için aynı cümleleri kurmak mümkün değildir. Dünya Bankası raporuna göre bunun sebebi bu ülkelerin daha küresel sisteme daha az entegre olmalarıdır.

---

⁴⁰ Stiglitz, s.32.

Tablo 1: Toplam Dünya GSYİH’de Ülke Gruplarının Payları (%)

Ülke Grubu	Dünya GSYİH’de Pay (%)	
	1990	2005
1 - Düşük Gelirli Ülkeler	2.9	3.1
2 - Orta Gelirli Ülkeler	14.9	18.0
Alt Orta Gelirli Ülkeler	7.6	10.5
Üst Orta Gelirli Ülkeler	7.3	7.5
3 - Düşük G.Ü. + Orta Gelirli Ülkeler	17.8	21.1
Doğu Asya + Pasifik	3.6	6.9
Avrupa + Orta Asya	3.8	4.3
Latin Amerika + Karayipler	5.6	4.9
Orta Doğu + Kuzey Afrika	1.1	1.5
Güney Asya	2.3	2.3
Sahra Altı Afrika	1.4	1.2
4 - Yüksek Gelirli Ülkeler	82.2	78.7

Kaynak: Dünya Bankası, “World Development Indicators”, 2007.

Ancak, Küresel gelir dağılımında en zengin ülkeler ile en fakir ülkeler arasındaki oran artmaya devam etmektedir. Oransal olarak gelişmekte olan ülkelerdeki büyüme daha yüksek olsa da milli gelir ortalamalarındaki yüzdesel fark zengin ülkelerin lehine değişmektedir.

Küreselleşme karşıtlarına göre ise Küreselleşme asla yeni bir süreç olmayıp Kapitalizmin savaşı olmayan yeni bir türüdür. Modern çağ emperyalizmidir. Dev ölçekli çok uluslu firmaların tiranlığından başka bir şey değildir. Seçilmeyen ve hesap da vermeyen bu şirketler, salt üçüncü dünya ülkelerine değil, ABD dahil zengin ülkelerde de derin eşitsizlikler üretmektedirler⁴¹. Chomsky, geleceğin dünyasının büyük ihtimalle süper-zengin seçkin grupların ellerine olacağını ön görmektedir. Küreselleşme sürecinde, küresel sermayenin amacı ulus devleti zayıflatarak pazarlara rahat bir şekilde ulaşmak ve karları maksimize etmektir. Ayrıca, küreselleşme karşıtlarına göre bölgeselleşme küreselleşmenin bir alt aşaması

⁴¹ Jeremy Fox, **Chomsky ve Küreselleşme**, Everest Yayınları, İstanbul, 2002, s. 57.

değil alternatifidir. Küreselleşme karşıtlarına göre böylesine bolluğun olduğu bir dünyada halihazırda dünya nüfusunun %20'sinin günde bir dolardan daha düşük bir gelirle yaşam mücadelesi veriyor olması kabul edilebilir bir durum değildir. Çünkü, IMF'nin 2009 yılı Küresel Mali İstikrar Raporu'na "Global Financial Stability Report" göre dünyanın toplam geliri 60,9 trilyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Bunu dünya nüfusu (6,64 milyar kişi) ile orantıladığımız zaman yaklaşık yıllık 10.390 dolar gibi bir rakam bu da günlük ortalama 28 dolara gelmektedir. Kişisel gelirin günlük ortalama 28 dolar olduğu bir dünyada 1,3 milyar kişinin günde bir dolardan daha az bir gelire sahip olması gerçekten kabul edilebilir bir durum değildir.

Stiglitz, bu durumun sorumlusu olarak, küreselleşmeyi yöneten üç ana kurum olan IMF, WTO (Dünya Ticaret Örgütü) ve Dünya Bankasını göstermektedir. Bu örgütlerin politika yapma konusunda daha etkin olduklarını ve Birleşmiş Milletler, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi kurumların önünü tıkadıklarını belirtmektedir. Küreselleşmenin günümüzde gelmiş olduğu noktada, batılı ülkelerden de büyük protesto sesleri yükselmektedir. Gerçekten de, gelişmekte olan ülkelerin kendilerine dayatılan politikalara karşı olan tepki ve yakınmaları hiç yeni değildir. Ancak, bu sesler batı dünyasında yankı uyandırmamaktadır. Alışılmamış olan gelişmiş ülkelerdeki protesto dalgalarıdır. Küreselleşmenin iyi yönetilemediği çok açıktır. Günümüzde IMF, WTO (Dünya Ticaret Örgütü) ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların bütün büyük toplantıları, çatışma ve kargaşalara sahne olmaktadır. Küreselleşmenin daha iyi yönetilebilmesi için uluslararası kurumların reforme edilmesi ve kurumlar arasında eşgüdümün artırılması gerekmektedir. Kısacası daha güçlü kurumlara ihtiyaç vardır.

Küreselleşmeyi eleştirenler batı ülkelerini iki yüzlülikle suçlamaktadırlar ve bu suçlamalar hiç de haksız değildir. Batı ülkeleri, fakir ülkeleri ticaret engellerini kaldırmaya zorlarken, kendi engellerini kaldırmayarak gelişmekte olan ülkelerin tarım ürünlerini ihraç etmelerini önlediler ve bu ülkeleri ihtiyaç duydukları ihracat gelirinden yoksun bıraktılar⁴².

---

⁴² Stiglitz, s. 32.

Küreselleşme günümüzde, son derece ironik ve girift bir hal almıştır. Öyle ki, R.A. Aslanoğlu, Kent, Kimlik ve Küreselleşme isimli kitabında, küreselleşme gündelik hayata bakarak nasıl anlaşılır sorusuna R. Williams'ın şu kurgusuyla yanıt bulmaya çalışmaktadır. “Merkezi Amerika’da bulunan bir şirketin Londra’daki bürosunda çalışan genç İngiliz, işi bitince Japon yapımı arabasına binerek eve döndü. Alman mutfak gereçleri ithal eden bir firmada çalışan eşi eve ondan önce gelmişti, çünkü İtalyan arabasıyla trafikte daha kolay ilerleyebiliyordu. Yeni Zelanda pirzolası, Kaliforniya havucu, Meksika balı, Fransız peyniri ve İspanyol şarabından oluşan yemeklerini yedikten sonra Fin yapımı televizyonlarında İngilizlerin Falkland adalarını alışına dair bir program seyrettiler. Program sonrasında ne kadar İngiliz olduklarını hissederek mutlu oldular.”

Görüldüğü gibi küreselleşme kavramı, bütün gelişmelere rağmen günümüzde hala uluslar üzerinden açıklanmaktadır. Nitekim Francis Fukuyama, Devlet İnşası isimli kitabında, küresel yoksulluk, terör ve krizlerin sorumlusu olarak zayıf ya da başarısız devletleri görmektedir. Bu kitapta, devlet inşasının uluslararası toplumun en önemli meselesi olduğunu ileri sürüyor⁴³. Gerçekten de küreselleşme ile birlikte yeni bir dünya toplumu oluşacağını ve ulus devletin yok olduğunu savunanlar yanılığ içindedir. Küreselleşmenin geldiği noktada, ulusal çıkarlar daha fazla ön plana çıkmakta ve ulus devlet daha çok önem kazanmaktadır. Her şeye rağmen ulus devlet XXI. yüzyılda dünya siyasetinin odağında kalmaya devam edecektir. Küreselleşmenin bu evresi tek dünya toplumu, tek dünya devleti oluşturacak bir potansiyel arz etmemektedir. Ancak, uluslararası işbirliğinin artırılmasından söz edebiliriz.

---

⁴³ Francis Fukuyama, **Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 7.

B. Kamu Kavramı; Ulus-devlet ve Uluslararası Toplum

Kamu kelimesi dar anlamıyla, halk hizmeti gören organların tümünü (devlet) kapsamaktadır. Fakat daha geniş anlamıyla kamu, toplumun tümünü ifade etmekte ve hatta hayatın her alanını kapsamaktadır. Kelimenin, her ne kadar Latince'deki **komun**, İngilizce'deki **common** ve Fransızca'daki **commun** kelimeleri ile örtüşen bir anlamı olsa da etimolojik olarak öztürkçe bir kelime olduğu kabul edilmektedir.

Hatta, Yunus Emre'nin şu dörtlüğünde kelimenin bugünkü anlamına yakın bir anlamda kullanıldığını görebiliriz.

*“Adımız miskindir bizim
Düşmanımız kindir bizim
Biz kimseye kin tutmayız
Kamu alem birdir bize”*

Kamu kavramı temelde bizi devlet ve toplum olgularına götürmektedir. Devlet ve toplum birbirlerine çok yakın kavramlar olmakla beraber kesinlikle aynı şey demek değildir. Toplum, belirli bir toprak parçası (ülke) üzerinde yaşayan insan topluluğu olarak tanımlanmaktadır. Fakat, bu topluluk öyle rastgele bir araya gelmiş insanlardan oluşmuş değildir ve devamlılığa sahiptir.

Toplum ve *ülke* devletin iki önemli unsurudur. Diğer bir unsur ise *egemenlik*dir. Egemenlik, devletin zor kullanma ve en üst yaptırımında bulunma haklarının bulunduğu ifade eder⁴⁴. Devletin varlığı için bu üç unsur zorunludur ve devlet unsurlarına indirgenemez yani devlet kendini meydana getiren unsurlardan bağımsız ve farklı bir varlıktır. Bu kavramsal kurguya **üç unsur teorisi** adı verilmektedir.

Peki, devletsiz bir toplum yaşamı mümkün müdür? Yoksa devlet insanların bir araya gelmesinin zorunlu bir sonucu mudur? Teorik boyutta devleti dışlayan kuramlar mevcut olmakla beraber pratikte bunun örneğini görememekteyiz. Tarih boyunca birçok düşünür Devlet neden vardır? Devletin kökeni nedir? Gibi sorulara

---

⁴⁴ Çelebi, s. 2.

yanıt aramıştır. Devlet açıklanmaya çalışılırken çoğunlukla doğal yaşam ve sözleşmeden bahsedildiğini görürüz. Fakat her düşünürün doğal yaşam kurgusu birbirinden farklıdır. Örneğin, Hobbes'a göre doğal yaşama dönemi ilkel şartların ağır bastığı, insanların birbirine düşman olduğu, insanlar arasında korkunun ve amansız savaşların hüküm sürdüğü bir süreçtir. Hobbes, o dönemin sıkıntılarını daha anlaşılır hale getirmek amacıyla o meşhur sözünü söylemiştir. *Homo Homini Lupus* (İnsan İnsanın Kurdudur). İnsanlar kısıma son verip, barışı sağlamak amacıyla kendi aralarında bir sözleşme yaparlar ve haklarını bir kişi ya da bir kurula aktarırlar devletin kaynağını işte bu sözleşmede aramamız gerekmektedir. Gerçekten de başıboşluğun, haklar arasında tam bir eşitliğin insanları büyük sıkıntılara sürüklediği kabul edilince, kuvvetli bir iktidarın başa geçmesini gerekli göstermek bir hayli kolaylaşıyor⁴⁵.

Locke da doğal yaşama döneminden bahseder ancak Locke'un kurgusu Hobbes'tan tamamen farklıdır. Locke'a göre bu dönem insanların özgür olduğu ve eşitliğin hat safhada hüküm sürdüğü bir dönemdir. Fakat devlet kurumu mevcut olmadığı için insanlar günümüzde devlete atfedilen en temel hizmetler olan adalet ve güvenliği dahi kendileri sağlamak zorundaydılar. Locke'a göre bunun sakıncaları mevcuttur. Mesela, haksızlığa uğrayan bir birey suçluyu cezalandırma hakkını kendisinde görecektir ve bunu yaparken objektif davranamayacak, bu durum toplumda güven sorunu yaratmaya başlayacaktır. Güven, ancak iyi olan doğal yaşamdan daha iyi olan tarafsız yargıların ve güvenlik güçlerinin bulunduğu devlet yaşamına geçmekle mümkündür.

Rousseau'ya göre insan ne Hobbes'un bahsettiği gibi kurt ne de Locke'un bahsettiği gibi kuzudur. O, doğal yaşam dönemindeki insanı, sınırlı ihtiyaçları bulunan ve bunları kolaylıkla karşılayabilen mutlu insan olarak tasvir etmektedir. İlk alet rastgele ortaya çıkmıştır. Ancak, bununla birlikte mülkiyet ve eşitsizlik de insanların hayatında girmiş oluyordu. Doğadan uzaklaşmaya başlayan insan eski gücünü kaybetmiş ve doğa karşısında yetersiz kalmaya başlamıştır. Bu durumda bir araya gelip birleşmek hayatta kalmanın tek yoludur. Rousseau'ya göre özgürlükten caymak insanlıktan caymaktır. Öyle bir düzen kurulmalıdır ki insanların canını

---

⁴⁵ İlhan F. Akın, **Kamu Hukuku**, Beta Basım, İstanbul, 1993, s. 108.

malını koruyan üstün kuvvet aynı zamanda tek başına yaşanan o mutlu günlerin özgürlüğünü de sağlamalıdır. Rousseau'nun fikirleri kendisinden sonraki düşünürleri büyük ölçüde etkilemiştir.

Görüldüğü gibi devlet, *Homo Economicus*'un maliyet azaltma çabasının ve arayışının bir ürünüdür. Devletin oluşumu insanlara bir yandan faydalar sağlarken (yaşama hakkı ve mülkiyet edinme hakkı vb.) ve bir yandan da maliyetler yüklemektedir (vergi, harç ve resim vb.). Devlet hakkında söylenen şu söz gerçekten açıklayıcıdır; Devlet zorunlu bir fenadır. Esasen, devletin zorunlu olarak kabul ediliyor olması, teorik düzeyde faydasının maliyetinden büyük varsayılmasından kaynaklanmaktadır. Hatta bu fayda, mutlak anlamda öylesine büyüktür ki onsu bir toplum hayatı düşünölmek bile istenmez.

Kıt'a Avrupası, XVI. yüzyıl coğrafi keşifleri ile birlikte bambaşka bir döneme girmiştir. XVI. yüzyıl Ticari Kapitalizmi ile başlayan zenginleşme, Sanayi Devrimi ile birlikte zirvesine ulaşmış ve bir yandan toplumda yapısal dönüşömlere yol açarken diğeryandan değerli insanı çıkarmıştır ortaya. Ayrıca, bu dönemin ortasında yaşanan Fransız Devrimi ve onun getirdiğı özgürlükçü ve ulusalcı söylemler egemenliğin kaynağına ulusu oturturken organik devlet anlayışının da gerilemesine sebep olmuştur. Fransız Devriminin etkisiyle ulusal egemenlik, bir başka deyişle siyasal iktidarın tek meşru kaynağının halkın kolektif iradesi olduğı, siyasal düşüncenin temelini oluşturmuştur. Ulus, kavramsal olarak etnik ve kültürel öğeleri kapsayan bir varlıktır. Bilindiğı gibi, aralarında dil ve kültür birliğı bulunan ve başka ortak değerleri paylaşan bireyler ulusu meydana getirmektedir. Ulus devlet ise politik güç, egemenlik ve ulusun aynı coğrafya parçası üzerinde örtüşmesinden doğar. Ulus devlette ulus ve ülkenin bölünmezliğı esastır.

Küreselleşmenin yarattığı devletler/sınırlar ötesi etkileşim, iletişim ve entegrasyon sayesinde ekonomi, politika, kültür, sanat ve spor gibi toplum yaşamındaki önemli parametrelerde yapısal bir dönüşüm meydana gelebilir mi? Bu süreç yeni bir dünya toplumu ve kültürü oluşturabilecek denli kuvvetli midir? Şu aşamada bu pek mümkün görünmemektedir. Küreselleşme teknolojik ve ekonomik gücü olan, rasyonel davranabilen tüm (batı toplumları) toplumlara, milli çıkarlarını

daha rahat gerçekleştirme ve ulus devlet modelini daha işlevsel kılma yönünde imknlar sunmaktadır ancak ulus devletin de bir aşınma sürecinde olduğu da muhakkaktır. Küreselleşme süreci, yarattığı kurumlarla ulus devleti baskı altına almakta ve onu kendi kurallarına uymaya mecbur kılmaktadır.

Aslına bakılırsa, küreselleşmenin günümüze kadar olan süreci içinde global toplum oluşmasına dair emareler hiç yok değildir. Gün geçtikçe, kendisini “Dünya Vatandaşı” olarak tanımlayan insan tipine daha sık rastlamaktayız. Ayrıca, küresel çapta baş gösteren her türlü sorun dünya insanlarını ortak paydada birleştirirken, sanat ve kültür yoluyla da insanlar birbirini daha iyi anlamaya başlamaktadır. Bu durum ulusları bir arada tutan sevinçte ve tasada birlik prensibi ile uyum göstermektedir. Dünya insanları tarihin hiçbir döneminde bu kadar iletişim halinde olmamıştır. Eğer bireyler de sermaye ve mallar kadar yerküre üzerinde zgr hareket etmeye başlarsa, yeni bir küresel bir toplum oluşmaya başlayacağından söz edebiliriz. Küresel toplum ve kamuoyu şu bakımdan çok önem arz etmektedir. Ortak çıkarları ve kaygıları (Küresel Kamu Malları) bulunan, bunların farkında olan ve tartışabilen dünya insanları bu çıkarlarını korumak ve kaygılarından kurtulmak amacıyla daha talepkar olacak ve bu sayede devletler, uluslararası kuruluşlar ve çok uluslu firmalar gibi küresel aktörler üzerinde baskı kurarak politikaların yönlendirilmesinde etkin bir rol oynayacaklardır. Unutmamak gerekir ki, bütün özgürlük ve hakların temelinde artan bireysel talepler yatmaktadır.

C. Mal Kavramı: Özel Ekonomi – Kamu Ekonomisi İlişkisi

Ekonomi kıt kaynaklar ile sınırsız ihtiyaçların çelişkisinden doğan bilim olarak bilinmektedir. Bu sınırsız insani ihtiyaçlar, bazen bir nesne ile -ki buna mal denir- bazen de ekonomik bir karşılığı olan bir edim ile -ki buna hizmet denir- karşılanır. Aslında mal ve hizmet kavramları çoğu zaman i ie geçmiş bir haldedir. Örneğin bir bilgisayar maddi varlığından ziyade sunmuş olduğu hizmetle ihtiyacımızı gidermektedir. Bu nedenle, mal ve hizmet ayrımının çok fazla bir önemi yoktur. Ekonomi yazınında mal denildiği zaman genellikle hepsi anlaşılmış olur.

İhtiyaçlarımızı, karşılamak amacıyla kullandığımız mallar genellikle tüketilmeye hazır halde değildir ve ihtiyaçlarımızı karşılayabilmeleri için belirli bir

üretim sürecinden geçmeleri gerekmektedir. İhtiyaçlarımızı karşılayan malların çok az bir kısmı doğada kendiliğinden hazır halde bulunmaktadır (örneğin: hava, su ve gün ışığı) ve bunlara serbest mal adı verilmektedir. Mal kavramı, piyasa mekanizması ya da kamu sektöründe (politik süreç) üretilmesine göre farklı özellikler göstermektedir. Özel mallar, bedeli ödenmek koşulu ile sadece bir bireyin kullanımına sunulan ve tasarrufunun yine aynı bireye ait olduğu, fiyatlandırma yoluyla başkası tarafından tüketilmesi engellenebilen ve sınırlı sayıda rekabete açık olan mallardır. Esasen, ekonomik yaşamın önemli bir kısmı bu gönüllü mübadeleye dayalı faaliyetlerden meydana gelmektedir.

Malların kıt oluşu ve kullanılmaya hazır halde olmayışları her toplumu bir tercih yapma zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmaktadır.

- ❶ Hangi mal ve hizmetler üretilecek?
- ❷ Kim tarafından üretilecek?
- ❸ Ne miktarda üretilecek?
- ❹ Kim ya da kimler tarafından tüketilecek?
- ❺ Kim yada kimler tarafından finanse edilecek?

Her toplum bu beş soruya en iyi şekilde yanıt vermek durumundadır. Özellikle kim tarafından üretilecek sorusunun cevabı devlet ise kamu ekonomisinden söz edilir. Esasen bir ülkenin ekonomisi ya tamamıyla kamu ekonomisinden oluşur ya da özel ekonomi ile kamu ekonomisi bir arada vardır. Bir ülkede özel ekonominin varlığı, mülkiyet hakkının ve girişim serbestisinin en temel bireysel hak ve özgürlük olarak kabul edilmesine bağlıdır. Çünkü devletsiz bir toplum hayatı düşünülmeyişi ve var olmadığı için kamu ekonomisi hep vardır.

Adalet, güvenlik ve diplomasi gibi tam kamusal mal niteliğindeki mallar sahip oldukları maksimum dışsallıklar sebebiyle devletin varlık gerekçesini oluştururlar. Mallar sahip oldukları dışsallıkların derecesine göre Tam Kamusal Mal, Yarı Kamusal Mal ve Özel Mal olarak genel bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir.

Dışsallık, bir ekonomik faaliyetin faydasının maliyetinden büyük ya da küçük olması halidir. Bazı mallarda fayda taşması bazı mallarda ise maliyet taşması görülür. İşte bu durumda piyasa mekanizması etkin kaynak kullanımını sağlayamaz. Dışsallıkların mevcudiyeti halinde ya kaynaklar gereksiz yere aşırı kullanılacak ya da kullanılması gereken miktardan daha az kullanılacaktır. Piyasa mekanizmasının etkin kaynak kullanımını sağlayamadığı bu durum literatürde piyasa başarısızlığı teorisi (market failure theory) olarak adlandırılmaktadır.

Diğer taraftan, artan müdahalecilik, politik yozlaşma, rant kollama, politik miyopluk ve opaklık gibi nedenlerle bizleri devletin başarısızlığı teorisi (governmental failure theory) olarak bilinen duruma götürür. Hobbes'un Leviathan* devletidir bu, bireylerin çıkarlarını korumak için kurulmuş olan devletin zamanla toplumun üzerinde bir baskı aracına ve tiraniye dönüşmesi kastedilmektedir.

Her iki başarısızlık teorisi de son derece gerçek ve irdelenmesi gereken durumlardır. Devlet, her iki noktadan uzak, optimal bir yerde etkin bir şekilde ve esnek bir kapasiteyle var olmalıdır.

---

* Leviathan, Tevrat ve İncil'de adı geçen su canavarının (iblis) adıdır. Bu metafor, 1651 yılında Thomas Hobbes'un ünlü "Leviathan" adlı eserinde mutlak güç ve yetkilere sahip egemen bir devleti ifade etmek üzere kullanılmıştır.

II. KÜRESEL KAMU MALLARI

Konu ile ilgili üç temel kavram açıklandıktan sonra küresel kamu malları ile ilgili tanımlama, sınıflandırma ve analizlere geçebiliriz.

A. Küresel Kamu Mallarının Tanımı

Küreselleşme süreci ile birlikte yaşanan gelişmeler, ülkeler arasındaki etkileşimlerin artmasını da beraberinde getirmiştir. Artık günümüzde meydana gelen ekonomik, kültürel veya siyasi faaliyetler sadece ortaya çıktığı yerde değil dünyanın diğer bölgelerinde de etkiler yaratmaktadır. Sınır ötesi dışsallıklar (cross-border externalities) olarak isimlendirilen bu etki bir ülkedeki üretim – tüketim faaliyetlerinin başka bir ülkedeki üretim – tüketim faaliyetleri üzerinde yarattığı olumlu ya da olumsuz etki olarak tanımlanmaktadır.

Kaynağını sınır ötesi dışsallıklardan alan küresel kamu mallarının faydaları sınırlar ötesine ve gelecek kuşaklara ulaşmaktadır. Küresel kamu malı kavramı ilk olarak Birleşmiş Milletler Gelişme Programı (UNDP) tarafından hazırlanıp 1999 yılında yayınlanan Global Kamu Malları “Global Public Goods”; Kaul, Grunberg ve Stern isimli eserde ortaya konulmuş ve tanımlanmaya çalışılmıştır.

Dünya Bankası küresel kamu mallarını, küresel fakirliği azaltma ve kalkınmayı sağlama konusunda büyük öneme ve yüksek düzeyde sınır ötesi dışsallıklara sahip, mal, hizmet, kaynak, politik rejim ve kurallar sistemi olarak tanımlamaktadır. Bu mallar ancak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki işbirliğinin artırılması ile yeterli miktarda sunulabilir.

Birleşmiş milletlerin tanımı ise birbiriyle örtüşen iki kriterden hareket etmektedir. Birinci kriter, tüketimde rekabetin olmaması (non-rivalry in consumption) ve tüketimden dışlanamazlık (non-excludability) gibi bu mallara yüksek kamusal özellik taşıyan özelliklerdir. İkinci kriter ise bu malların faydalarının ülkeler, insanlar ve nesiller için yarı evrensel oluşudur.

Bu açıklamalardan hareketle küresel kamu malı kavramını, “Dünya üzerindeki bütün bireyler (şu anda yaşayanlar bireyler ve gelecek kuşaklar)

tarafından elde edilebilen, tüketiminde rekabetin ve kısıtlamanın bulunmadığı, herkesin yararlanabildiği ve finansmanın global olarak sağlandığı faydalar” olarak tanımlamak mümkündür⁴⁶. Küresel kamu mallarının nosyonunu daha somut kılmak amacıyla örnekler vermek faydalı olacaktır. Mesela, çiçek hastalığının yok edilmesi, hastalığın aşısı bir kez keşfedilmekle için bundan hem şimdi yaşayan kuşaklar hem de gelecek kuşaklar fayda elde edebilmektedir. Benzer şekilde, dünya barışı bir kere tesis edildi mi bundan herkes rahatlıkla faydalanabilecektir.

Morrisey, küresel kamu mallarının sağladığı faydaları üç farklı kategoride ele almaktadır. Doğrudan sağlanan faydalar, risk azaltılmasına yönelik faydalar ve kapasite artırımına yönelik faydalar.

Esasen küresel kamu malları yeni değildir. Örneğin, atmosfer, ozon tabakası ve okyanuslar gibi doğal varlıklar insanlık tarihinden bile eskidir. Açık denizlerin kullanılmasına ilişkin ilk anlaşmaların tarihi XVII. yüzyıla değin uzanmaktadır. XIX. ve XX. yüzyıl başlarında sivil havacılık, denizcilik, telekomünikasyon ve posta iletimine ilişkin yapılan çok taraflı anlaşmalar da küresel boyut ihtiva etmektedir. Bu anlaşmalar, uluslararası kurallar ve regülasyonlar meydana getirmektedir.

Günümüzün küresel sorunları, yeni ve tamamen farklı bir sınıf küresel kamu malı kavramını politika gündemine getirmektedir. Bu sınıflandırmaya göre temiz hava, sağlık piyasalarda etkinliği ve finansal stabiliteyi sağlama ve bilgi yönetimi gibi malların artık ulusal çabalar ile üretilmeleri mümkün değildir. Açıkçası, yeni sınıf küresel kamu malları geleneksel kamu mallarına uzantısı değildir. Bu tip mallar, çok daha somut gelişimsel değişiklikleri zorunlu kılmaktadır.

Ulusal kamu malları bir ülkenin siyasi yapılanmasına bağlı olarak merkezi otorite ile yerel yönetim kuruluşları tarafından yerine getirilmektedir. Buna karşın küresel kamu malları için böyle bir dağılım söz konusu değildir. Global kamu malları üretiminin kim tarafından ne şekilde yapılacağı bugünkü dünya düzeni içerisinde bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁷. Günümüzde ihtiyaç duyulan küresel kamu

---

⁴⁶ Ortaç, s. 15.

⁴⁷ Ortaç, s. 17.

malları uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından sunulmaya çalışılmaktadır ancak ulus devletlerin bu organizasyonlara üye olma gibi bir zorunlulukları yoktur. Ulusal düzeydeki toplumsal ihtiyaçlar zorunlu olan vergi gelirleri ile finanse edilirken küresel kamu mallarının finansmanı bu kurumlara ödenen aidatlar ve bağışlar vasıtasıyla yapılmaktadır.

P.B. Anand'ın* küresel kamu malları ile ilgili olarak yaptığı değerlendirme gerçekten anlamlıdır. “Today we are experiencing global public goods not as global public “goods” but rather as global public “bads”. One example is environmental pollution”. Burada Anand, küresel kamu mallarının, küresel kamusal iyilikler (faydalar) olarak değil küresel kamu kötülükleri olarak ortaya çıktıklarından ironik bir dille söz etmektedir. Gerçekten de, küresel kamu mallarının, uluslararası entegrasyonun ve küreselleşmenin bir bedeli olduğunu söylemek mümkündür.

B. Küresel Kamu Mallarının Sınıflandırılması

Küresel kamu mallarının birkaç farklı temelde sınıflandırmamız mümkündür. Örneğin, küresel kamu mallarını ait olduğu sektöre, sağladığı faydanın türüne, sahip olduğu kamusallığın boyutlarına ve sunum tekniğine göre sınıflandırabiliriz. Bu türlü sınıflandırmalar daha sağlıklı analizler yapılabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

1. Sektörel Sınıflandırmaya Göre Küresel Kamu Malları

Küresel kamu mallarını, sektör temelli bir sınıflandırmaya tabi tutacak olursak, bu konuda iki farklı sınıflandırmanın yapıldığını görmemiz mümkündür. Bunlardan ilki Morrisey, Velde ve Hewitt tarafından yapılan sınıflandırmadır. Diğeri ise, Gardiner ve Le Goulven tarafından yapılan sınıflandırmadır.

Morrisey, Velde ve Hewitt birlikte yazmış oldukları “Uluslararası Kamu Mallarının Tanımlanması: Kavramsal Konular” isimli makalede küresel kamu mallarını çevre, sağlık, bilgi, güvenlik-barış ve yönetim sektörleri kapsamı içinde

---

* Prathivadi Bhayankaram Anand - University of Bradford - Bradford Centre for International Development

ele almışlardır. Bu sektörlerin üç tanesi (çevre, sağlık ve güvenlik-barış) risk azaltılmasına yönelik faydalarla, iki tanesi ise (bilgi ve yönetim) kapasite artımına yönelik faydalarla ilişkilendirilir⁴⁸.

Makalede temel kamu mallarından ve bunların ulusal ya da uluslararası düzeyde sunulabileceğinden söz edilmektedir. Temel kamu malların ulusal düzeyde tüm devletler tarafından sunulması uluslararası düzeyde de sunulmuş olması anlamına gelecektir. Fakat bir ya da birkaç devletin sunum yapmaması halinde küresel düzeydeki çabalar da etkinsiz kalacaktır. Bu yönüyle temel kamu malları küresel kamu mallarının tamamlayıcısıdır.

Tablo 2’de küresel kamu mallarının sektör temelli sınıflandırması görülebilmektedir.

---

⁴⁸ Morrisey ve diğerleri, s. 39.

Tablo 2: Küresel Kamu Mallarının Sektörel Sınıflandırılmasına İlişkin Örnekler

Sektör	Kapsam	Temel Faaliyetler	Tamamlayıcı Faaliyetler
Çevre	Küresel	Araştırma ve Emisyonları Azaltma	Regülasyonlar ve Vergisel Teşvikler
	Ulusal	Doğal Kaynakların Korunması	Çevresel Eğitim
Sağlık	Küresel	Hastalıkların Yok Edilmesi	Aşı Dağıtım Sistemleri Oluşturulması
	Ulusal	Koruyucu Sağlık Hizmetleri	Sağlık Sistemi
Bilgi	Küresel	İhtisaslaşmış Araştırma Merkezleri	İnternet Altyapısı
	Ulusal	Eğitim Hizmetleri	Eğitim Altyapısı
Güvenlik Barış	Küresel	Uyuşmazlıkların Önlenmesi	Uyuşmazlıkları Yönetecek Kurumların İnşası
	Ulusal	Suçun Azaltılması	Güvenliğin Sağlanması
Yönetişim	Küresel	Çok Uluslu Kurumlar	Yerel Sivil Toplumun Güçlendirilmesi
	Ulusal	İyi Yönetim	Sivil Hizmetler Reformu

Kaynak: Morrisey ve diğerleri, s. 41.

a. Çevre

Dünyada hızlı sanayileşme ve nüfus artışının bedeli olarak karşı karşıya kalınan çevrenin ve doğanın tahribi endişe edilecek boyutlara ulaşmıştır⁴⁹. XIX. ve XX. yy. boyunca sanayide yaşanan hızlı gelişmeler sonucunda artan ekonomik faaliyetler insanoğlunun yaşamını sürdürdüğü çevresel alanların kaldıramayacağı bir kirlenmeyle sonuçlanmıştır. İnsanın doğa ile ilişkisi sebebiyle doğal dengenin bozulması, çevrenin tahrip edilmesi ve kirletilmesi sonucunda ortaya çıkan çevre sorunlarının çözülmesi de bütün ülkelerin ortak hareket etmesini gerektiren küresel

⁴⁹ Mircan Yıldız Tokatlıoğlu, **Küreselleşme ve Kamu Hizmetleri**, Alfa Aktüel, Bursa, 2005, s. 148.

bir mal konumundadır. İnsanların biyolojik, sosyal ve ekonomik faaliyetlerini içinde sürdürdükleri ortam olan çevre, bütün unsurlarıyla bir küresel kamusal mal niteliğindedir⁵⁰. Dünyamızın tek bir çevreden oluştuğu ve çevresel sorunların ancak bütün toplumların iş birliği ile çözülebileceği artık anlaşılmaktadır.

Küresel çevre politikalarının başarılı olması için gereken, önlemlerin yönetim maliyetlerinin düşük olması, benimsenebilirlik, şeffaflık, güvenilirlik, samimiyet, politik olarak kabul edilebilirlik gibi koşullar günümüz şartlarında gerçekleştirilememektedir⁵¹. Çoğu gelişmiş ülke küresel ekonomilerin olanaklarından faydalanarak kirlilik maliyetlerini geliştirmekte olan ülkelere aktarmaktadırlar. Yoksul ülkeler atık üretimine (doğrudan) daha az katkıda bulunmaktadırlar. Ancak, kalkınma çabaları ile birlikte, hem kendileri, hem de yabancı yatırımları çekici kılacak (ama çevreyi önemsemeyen) mekanizmaları devreye sokarak ithal ettikleri kirliliğin maliyetlerini giderek daha çok üstlenmektedirler⁵².

Çevre sorunları, temelde yerel ölçekte başlamaktadır. Yerelden ulusal ölçüğe doğru genişleyen çevre sorunları, en sonunda küresel bir boyut kazanmaktadır⁵³. Bu nedenle çevreye yönelik kamusal faaliyetler, birçok yönüyle küresel nitelik de arz ederler. Örneğin zararlı gaz salınımlarını yasaklamaya ya da sınırlandırmaya yönelik faaliyetler, yerel düzeyde havanın kalitesini artıracığı için solunum yollarıyla ilgili hastalıkların görülme sıklığını düşürecek (risk azaltıcı) ve yerel halka doğrudan fayda sağlayacaktır. Diğer taraftan, zararlı gaz salınımlarını azaltmanın küresel boyutta da faydaları olacaktır. Bu sayede, atmosferdeki sera etkisi kontrol altına alınarak küresel ısınma sorununa da çözüm bulunmasına katkı sağlanmış olacaktır. Ormanların korunması faaliyeti de yerel bir kamusal faaliyet olmakla birlikte, bunun başarılması halinde bu durum bütün insanlığa fayda sağlama potansiyeline sahiptir.

---

⁵⁰ Fehmi Başaran, “Küresel Bir Kamu Malı Olarak Çevrenin Artan Önemi ve Sayıştay Denetimi”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:65, 2007, s. 90.

⁵¹ Ayşegül Mutlu, “Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları”, **Maliye Dergisi**, Sayı:150, 2006, s. 71.

⁵² Mutlu, s. 71.

⁵³ Arman Zafer Yalçın, “Küresel Çevre Politikalarının Küresel Kamusal Mallar Perspektifinden Değerlendirilmesi”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:12, Sayı:21, 2009, s. 289.

Günümüzde, üzerinde en çok durulan ve en büyük önem arz eden çevre sorunları, küresel ısınma ve küresel iklim değişikliği olarak kabul edilmektedir. Küresel ısınma, bir takım üretim ve tüketim faaliyetlerine bağlı olarak atmosferdeki sera gazlarının artması nedeniyle oluşmaktadır. Sera gazları, yerküre yüzeyinden yansıtılan kızıl ötesi radyasyonu hapsedip, bu ışınların uzaya kaçmasını önleyerek, gezegenin enerji dengesini bozmakta ve yüzey ısısının yükselmesine neden olmaktadır. Sera gazları içinde karbondioksit (CO₂), %50'nin üzerinde aldığı payla küresel ısınmada çok etkilidir. Yakıt tüketimindeki artışa bağlı olarak CO₂ emisyonları, önceki ve tahmini tüketim seviyelerinden daha fazla bir artış göstermektedir. Bilim adamlarının en iyimser tahminlerine göre; atmosferdeki CO₂ yoğunluğunun güvenli bir seviyede sabit tutulabilmesi için, mevcut karbon emisyonlarının %60-80 civarında düşürülmesi gerekmektedir⁵⁴. Küresel iklim değişikliği ise, küresel ısınmaya bağlı olarak, hava olaylarında görülen parametre değişimleridir. Küresel iklim değişikliği ile birlikte günlük ve mevsimlik sıcaklık farkları daha fazla artacak buna bağlı olarak mevsimler etkisini daha güçlü hissettirecek, dünyanın bir tarafında dondurucu soğuklar, fırtına ve seller hüküm sürerken diğer tarafında çöl sıcakları, orman yangınları meydana gelecektir. Her koşulda doğa tahribatı artmış olacaktır.

Küresel ısınmanın sonucunda ortaya çıkan, yüksek yaz sıcaklıkları, orman yangınları, yağışların ve su kaynaklarının azalması, kuraklık ve çölleşme vb. olumsuz değişimlerden, bazı ülkelerin olduğu gibi Türkiye'nin de etkilenmesi kaçınılmazdır⁵⁵.

b. Sağlık

Sağlık hizmeti, ulusal düzeyde özel faydaları olan, tüketiminde rekabet olması ve hariç tutulabilme özellikleri nedeniyle de piyasada da üretilen bir hizmettir. Yani pratikte sağlık hizmetlerinin para karşılığı sunumunun önünde bir engel bulunmamasına karşın pratikte bunun önemli ölçüde sakıncaları mevcuttur. Hem yerel düzeyde hem de sınır ötesi etkileri olan iki önemli dışsallığı, sağlık malına

⁵⁴ Seyhun Doğan, "Türkiye'nin Küresel İklim Değişliğinde Rolü ve Önleyici Küresel Çabaya Katılım Girişimleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2, 2005, s. 58.

⁵⁵ Doğan, s. 59.

uluslararası kamusal mal niteliği kazandırır. Bulaşıcı hastalıkların doğurabileceği riskler ve sağlıklı toplumun ancak sağlıklı bireylerden oluşabileceği gerçeği sağlık meselesine kamusal nitelik yüklemektedir.

Sağlık hizmetlerinin yarattıkları olumlu dışsallıklar ve yetersiz sunum halinde ortaya çıkan negatif dışsallıklar dışında, belirsizlik altında seçim, asimetrik bilgilendirme, hastalık risklerinin ve talebinin önceden belirlenmesinin güçlükleri gibi talep yönlü ve hizmet sunucularının azlığı, piyasaya giriş sınırlamaları gibi arz yönlü özelliklere sahiptir⁵⁶. Bu özellikler sağlık hizmetinin arzının belirlenmesinde sorun yaratır ve arzın optimal ölçekte gerçekleşmesini engeller⁵⁷.

Küresel sağlığının korunmasında amaç küresel düzeyde halk sağlığını geliştirmektir. Bulaşıcı hastalıkların yok edilmesi temel amaçtır. Bulaşıcı hastalıkların önlenmesi, sağlık konusunda üzerinde en çok durulan konudur. Örneğin bir ülkede karşılaşılan bulaşıcı bir hastalığa karşı çözüm üretmek yerel hükümetin temel vazifesi olmakla beraber, böyle bir soruna çözüm bulunması ya da sunumuna yönelik tüm faaliyetler küresel toplumun tamamına fayda sağlar.

Diğer taraftan, küresel sağlık hizmetlerinin etkin sunumunu sağlayabilmek için, fakirliğin önlenmesi, sağlıklı gıda temini, temiz su kaynaklarının korunması gibi diğer küresel kamu mallarının üretimine ve sunumuna da ihtiyaç vardır. Küresel sağlık malının etkin düzeyde sunulmaması, yakın zamanlarda ortaya çıkan salgınları yaratmıştır. Örneğin 1991 yılında Peru'da kolera, 1994 yılında Hindistan ve 1995 yılında Şili'de veba, 1996 yılında Zaire ve Gabon'da ebola, 1998 yılında Hong Kong ve Çin'de asya gribi, Örnekler, salgınların çoğunun (kötü çevre şartlarının da etkisi ile) çoğunlukla az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkıp yayıldığını göstermektedir⁵⁸. Denilebilir ki, yoksulluk, kötü beslenme ve sıhhi olmayan yaşam koşulları küresel ölçekli bulaşıcı hastalıkların yaşanmasına öncülük etmektedir.

---

⁵⁶ Meliha Ener ve Esra Demircan, "Küreselleşme Sürecinde Değişen Devlet Anlayışından Kamu Hizmetlerinin Dönüşümüne: Sağlık Hizmetlerinde Piyasa Mekanizmaları", **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:13, Sayı:1 2008, s. 58.

⁵⁷ Mutlu, s. 58.

⁵⁸ Mutlu, s. 58.

c. Bilgi

Sanayi toplumu sonrası dönemde bilgi değer kazanmış ve ekonomik bir karşılığa sahip olmuştur. Sanayi toplumu sonrası yeni şekillenmekte olan ve tüm dünya ekonomilerini etkisi altına alan gelişme aşaması bilgi toplumudur. Bu aşamanın gerisinde kalan ülkelerin gerek ulusal alanda ve gerekse uluslararası alanda gelişme şansı çok azdır. Bu nedenle, tüm dünya ekonomilerinin bilgi teknolojilerindeki gelişmeleri yakından izlemeleri ve söz konusu teknolojilerin üretimi yönünde çaba göstermeleri gerekmektedir.

Bilginin diğer ekonomik mallar gibi; elde edilmesi için emek ve sermaye gerektirmesi, bir maliyetinin olması ve pazarlanması, onun kamu kesimi içerisinde mi, yoksa özel kesim içerisinde mi değerlendirilmesi gerektiği sorununun ortaya çıkarmıştır. Zira, bilginin bazı özellikleri kamusal mal niteliğini taşıırken, bazı özellikleri ise özel mal karakteristiği göstermektedir.

Örneğin, telif hakkı ve patent gibi bilgiler özel çabalarla üretilmekte ve daha ziyade özel faydalara konu olmalarından dolayı kamu otoriteleri tarafından özel mal olarak koruma altına alınmaktadır. Ancak Romer, bilginin mükemmel olarak patentlenemeyeceğini ve saklanamayacağını ifade ederek bir şirket tarafından üretilen yeni bir bilginin diğer şirketlerin üretim imkanları üzerinde olumlu dışsallıklar oluşturacağını vurgulamaktadır⁵⁹.

Bilginin yarattığı pozitif dışsallıklar ve tüketimde rakip olmama nitelikleri, tam kamusal malların özelliklerinin bir bölümünü taşıdığını göstermektedir. Bilginin kullanımı özel mallarda olduğu gibi onu tüketmemekte, tersine kullanımı yaygınlaştıkça yeni bilgilerin oluşumunu sağladığı ölçüde, bilgi miktarını artırıcı etki yaratmaktadır. Özellikle buluş veya yenilik biçiminde oluşturulan yeni bilgi, birçok açıdan pozitif dışsallıklar oluşturmaktadır. Ayrıca, bilginin kullanımının marjinal

---

⁵⁹ Muhsin Kar ve Hüseyin Ağır, “Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Testi (Neo-Klasik Büyüme Teorisi)”, **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı**, 2003, s. 5.

maliyeti yok denecek kadar az olması da onu kamusal mal tanımlamasına yaklaştırmaktadır⁶⁰.

Sandler'e göre, bilginin yaratılması nesiller arası, küresel, saf bir kamu malıdır. Uydu bilgi sistemleri ise, nesiller içi, küresel ancak saf olmayan bir kamu olarak tanımlanmıştır. Diğer taraftan, bilgi ağı, nesiller içi bölgesel klüp malı, internet ise nesiller içi küresel bir klüp malı olarak belirlenmiştir.

Günümüzde bilginin kendisi küresel kamu malıdır. Çünkü bir bilgi bir kere üretilmekle bütün insanlığın ortak serveti haline gelme potansiyeline sahiptir. Küresel düzeyde araştırma merkezi kurulması temel faaliyettir. Mesela uluslararası tarımsal araştırma merkezinin kurulması hem küresel bilgiye hem de çevresel kamu mallarının sunulmasına katkıda bulunacaktır. İnternet ağlarının ve veri tabanlarının sağlıklı bir şekilde sürdürülmesini sağlamak da tamamlayıcı faaliyetleri oluşturmaktadır.

d. Güvenlik – Barış

Ulusal düzeyde kolluk kuvvetleri sayesinde iç ve dış güvenliği sağlamak devletlerin asli görevidir. Ancak, ulusal düzeydeki bu çabalarla dünya savaşı gibi büyük yıkımları engelleme potansiyeli neredeyse sıfırdır. Geçmişte yaşanan bu savaşlardan bütün dünyada geniş halk kitlelerinin (hatta savaşa katılmayan ülkelerin dahi) zarar gördüğü açıktır.

Küresel barışa katkıda bulunan, uluslar ya da devletler arası uyuşmazlıkların önlenmesi gibi faaliyetler küresel kamu malı olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bu faaliyetler küresel toplumun tümüne fayda sağlamaktadır. Bu nedenle küresel barışın idamesi insanlık açısından son derece önemli bir konudur.

Küresel düzeyde barış ve güvenliğin sağlanmasına hizmet eden iki önemli kuruluş NATO ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyidir. Birleşmiş Milletlerin ana kuruluş amaçlarından biri uluslararası barışın sağlanmasıdır. Güvenlik Konseyi ise

---

⁶⁰ İbrahim Güran Yumuşak ve Murat Aydın, “Bilgi Kamusal Bir Mal Mıdır?”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:10, 2005, s. 120.

Birleşmiş Milletlerin barış ve güvenliğin sağlanmasından sorumlu en yetkili organıdır. Antlaşma uyarınca, üye devletler, Konsey'in kararlarını kabul etmek ve uygulamak zorundadır.

Konseyin çalışmalarını; çatışmaların önlenmesi ve barışın sağlanması olarak iki başlık altında ele almak mümkündür. Çatışmaların önlenmesine yönelik ana stratejiler anlaşmazlıkların çatışma boyutuna gelmesini ve çatışmaların yeniden alevlenmesini önlemek, koruyucu diplomasi, koruyucu askeri konuşlanma ve koruyucu silahsızlandırmadır.

Barışın sağlanması, ihtilafli tarafların aralarındaki husumete son vermelerinin sağlanması ve anlaşmazlığa barışçıl bir çözüm bulunması için diplomatik yolların kullanılması anlamına gelir. Birleşmiş Milletler ihtilafı kontrol altına alabilecek, çözebilecek ve köklerini irdelenebilecek çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Güvenlik Konseyi anlaşmazlığı çözmek için birkaç yol tavsiye edebilir ya da Genel Sekreterden arabuluculuk yapmasını isteyebilir. Ayrıca, BM barış gücünü görevlendirmek suretiyle uyuşmazlık ve çatışmaların önlenmesinde daha aktif roller alabilmektedir.

e. Yönetişim

İyi yönetişim, devlet yönetiminde temsil, katılım ve denetimin, etkin bir sivil toplumun, hukukun üstünlüğünün, yerinden yönetimin, yönetimde açıklık ve hesap verme sorumluluğunun, kalite ve ahlakın, kurallar ve sınırlamaların, rekabet ve piyasa ekonomisi ile uyumlu alternatif hizmet sunum yöntemlerinin ve nihayet dünyada gerçekleşen dijital devrime (yeni temel teknolojilerdeki gelişmelere) uyumun mevcut olduğu bir siyasal ve ekonomik düzeni ifade etmektedir. Yönetişim, sorunları iyi algılayan, sivil toplum örgütlerinin katılımını sağlayan yönetileni de sürece dahil eden bir model olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küresel kamu mallarının sunumu kimler tarafından sağlanacak sorusunun cevabı yönetişimde saklıdır. Küresel çapta ortaya çıkan sorunları çözecek güçleri koordine etmek ve bu amaca yönlendirmek ancak iyi yönetişim ile mümkündür. İyi yönetişimin sağlanması içinde küresel sivil toplumun güç kazanması gerekmektedir.

Artık insanlar, birer ürün ve hizmet tüketicisi olarak özel sektörde, yalnızca kendilerine sunulanı değil, gerçek seçim haklarını istemektedirler. Kitle içinde erimeyi değil, birey olmalarını öne çıkarmaktadırlar. Bu da, kitleyle birlikte erimeyi değil, kendine özgü tercihler oluşturma eğilimlerini beslemekte, bunun sonucunda gerek ulusal plânda, gerekse dünya ölçeğinde yönetim, yerini karşılıklı etkileşimi içeren yönetim kavramına bırakmakta ve zamanla küresel yönetim denilen anlayış etkinlik kazanmaya başlamaktadır⁶¹.

Uluslararası kuruluşlar arasında küresel yönetimin gelişimine en önemli katkıyı Birleşmiş Milletler sağlamaktadır. Teşkilat kalkınma programlarında; yasama ve yürütme organları, kamu ve özel sektör yönetimleri, ademi merkezîyetçilik, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları alanlarında, yönetimin gelişimi için birçok ülkeye katkı sağlamaktadır.

Küresel yönetim konusunda Dünya Bankası da önemli çalışmalarda bulunmaktadır. Banka 1997 yılında yayınladığı kalkınma raporunda, yönetimi devletlerin rollerinin değişimi sürecinde bir basamak olarak nitelendirilmiştir. Ülkeleri; oluşturdukları politikalar, kurum kültürleri, hükümetlerin seçilme, izlenme, değişme süreci, politikaları etkin biçimde uygulamaya aktarabilme kapasiteleri, vatandaş haklarına saygılı olma durumları gibi faktörleri kullanarak sınıflandırmakta ve bunu kullanarak, yönetim sürecinde bu ülkelere maddi katkı sağlamaktadır.

Gardiner ve Le Goulven küresel kamu mallarını Çevresel (okyanuslar, atmosfer-iklim, biyolojik çeşitlilik), Sosyal (evrensel İnsan hakları, sağlık, barış), Ekonomik (etkin ticaret, mali istikrar) ve Kurumsal-Altyapı (internet, bilgi, iyi yönetim) olarak sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmaya ilişkin örnekler Tablo 3'te görülebilir.

---

⁶¹ M. Akif Özer, "Yönetim Üzerine Notlar", **Sayıstay Dergisi**, Sayı:63, 2006, s. 74.

Tablo 3: Sektörlere Göre Küresel Kamu Mallarının Sınıflandırılması

Küresel Kamu Malının Sınıfı / Tipi	Faydalar		Arz Sorunlarının Yapısı	İlgili Küresel Kötü	Maliyetler	
	Dışlanamazlık	Rakip olmama			Dışlanamazlık	Rakip olmama
Çevresel						
Okyanuslar	Evet	Hayır	Aşırı Kullanım	Atmosfer ve topraktan kaynaklanan kirlilik	Kısmen	Evet
Atmosfer (İklim)	Evet	Hayır	Aşırı Kullanım	Küresel ısınma tehlikesi	Evet	Evet
Biyolojik Çeşitlilik	Evet	Evet	Aşırı Kullanım	Ekosistemler, türler ve genetik çeşitliliğin azalması	Evet	Evet
Sosyal						
Evrensel İnsan Hakları	Kısmen	Evet	Eksik Kullanım	Kötü muamele ve ayrımcılık	Kısmen	Evet
Sağlık	Evet	Evet	Yetersiz Arz	Bulaşıcı hastalıklar AIDS, sıtma, tüberküloz	Evet	Evet
Barış	Evet	Evet	Yetersiz Arz	Savaş ve uyuşmazlıklar	Kısmen	Evet
Ekonomik						
Etkin Ticaret	Kısmen	Evet	Yetersiz Arz	Parçalanmış piyasalar	Evet	Evet
Mali İstikrar	Kısmen	Evet	Yetersiz Arz	Mali krizler, Aşırı dalgalanmalar	Evet	Evet
Kurumsal / Altyapı						
İnternet - fiziki ve sanal altyapı	Kısmen	Evet	Eksik Kullanım	İnternet engelleri, İletişim Altyapısı	Kısmen	Evet
Bilgi	Kısmen	Evet	Eksik Kullanım	Bilgi engelleri, Opaklık	Kısmen	Evet
Yönetişim – Demokrasi adalet eşitlik hukuk	Kısmen	Evet	Yetersiz Arz	Yolsuzluk, Adaletsizlik ve Uyuşmazlıklar	Kısmen	Evet

Kaynak: Rosalie Gardiner ve Katell Le Goulven. “Sustaining Our Global Public Goods”, **Economic Briefing Paper**, No: 3, Towards Earth Summit 2002.

2. Sağladığı Faydanın Türüne Göre Küresel Kamu Malları

Morrisey, Velde ve Hewitt küresel kamu mallarını sağladığı faydaya göre üçlü bir ayrıma tabi tutmaktadır. Bunlar risk azaltılmasından doğan faydalar, kapasite artırımından sağlanan faydalar ve doğrudan sağlanan faydalardır. Bu faydalar, dışlanamazlık ve tüketimde rakip olmama özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

Aşağıdaki tabloda bu sınıflandırma görülebilmektedir.

Tablo 4: Sağlanan Faydanın Türüne Göre Küresel Kamu Malları

Faydanın Kapsamı	Faydanın Türü		
	Doğrudan Faydalar	Risk Azaltılması	Kapasite Artırımı
Küresel	Biyolojik çeşitliliğin korunması	Azaltılmış iklimsel risk, Azaltılmış mali istikrarsızlık riski	Küresel yönetim kurumları, Küresel bilgi nesli
Bölgesel	Ormanların göllerin korunması, barışın sürdürülmesi	Azaltılmış asit yağmurları, Hastalıkların görülme sıklığının azaltılması	Kuru tarım araştırmaları

Kaynak: Morrisey ve diğerleri, s. 37.

a. Doğrudan Fayda Sağlayan Küresel Kamu Malları

Ormanlar ve okyanuslar gibi ortak doğal kaynaklarının kalitesinin ve niteliklerinin korunması faaliyetlerinin sağladığı faydalar doğrudan herkes tarafından elde edilir. Doğal kaynakların kalitesinin artıyor olması sürdürülebilirlik ve üretkenliği de artıracaktır. Fakirliğin azaltılması da benzer şekilde kamusal özelliklerine sahiptir. Fakirliğin azaltılması sayesinde bireyler artan gelirlerinden diğer bireyleri mahrum bırakabilir ancak yoksulluğun olmadığı bir dünyada barışı tesis etmek ve kamu harcamalarına kaynak tahsis etmek daha kolay olacaktır.

b. Risk Azaltılmasına Yönelik Küresel Kamu Malları

Birçok kamu malı da risklerin azaltılması ya da yok edilmesi yoluyla topluma fayda sağlar.

Sera gazı emisyonlarının azaltılması herkes için küresel ısınma riskini azaltmaktadır⁶². Örneğin iklimsel risklerin azaltılması, çatışmaların önlenmesi, hastalık riskinin ortadan kaldırılması gibi konular risk azaltılmasına yönelik küresel kamu mallarıdır.

Risk azaltılması yoluyla sağlanan faydalar birbiriyle yakın ilişki içindedir. Faydaların etki alanına göre hizmetin küresel ya da bölgesel olduğu anlaşılır. Çünkü bazı faydalar sınırlı etki alanına sahiptir. Mesela Birleşik Krallık'ta oluşan asit yağmurlarının azaltılması diğer Avrupa ülkelerine kısıtlı bir fayda sağlar. Doğaldır ki, yağmur gibi hava olayları görece kısıtlı alanları etkilemektedir ve bu yönüyle küresel ısınma ya da deniz seviyesinin yükselmesinin önlenmesi faaliyetinden farklı bir özellik arz etmektedir.

c. Kapasite Artırımına Yönelik Küresel Kamu Malları

Eğitim faaliyetleri ulusal kapasiteyi artırdığı için kamu malıdır ancak diğer taraftan küresel bilgi üretme kapasitesini de artırdığı için küresel kamu malı olarak kabul edilir. Kapasite artırımından sonra sağlanan fayda küresel topluma hitap ediyorsa faaliyet küresel kamu malı olarak kabul görür.

İyi yönetim kurumlarının oluşturulması da kapasite artırıcı etkiler yarattığı için kamusal özellik arz etmektedir. Küresel kurumların oluşturulması faaliyeti küresel kamu mallarının etkin seviyede sunumu açısından da büyük önem taşımaktadır. Çünkü, inisiyatif alabilen, küresel kolektif hareketi yönlendirebilen kurumlar olmaksızın küresel kamu mallarının yeterli düzeyde sunulması ve sorunlara çözüm bulunması mümkün değildir.

---

⁶² Morrisey ve diğerleri, s. 37.

3. Kamusalığın Boyutlarına Göre Küresel Kamu Malları

a. Saf Küresel Kamu Malları

Bu kategori dahilindeki mallar tamamıyla dışlanamaz nitelikte ve tüketimde rekabetin olmadığı mallardır. Saf küresel kamu mallarını finanse etmek gerçekten zordur. Çünkü bu özellikleri nedeniyle bu mallar için bedavacılık sorunu söz konusudur.

Bu mallara örnek olarak, küresel ısınmanın durdurulması ya da kontrol altına alınması yönündeki çalışmaları verebiliriz. Küresel ısınmanın önlenmesi ile ilgili çabaların kolektif bir şekilde finanse edilmesi durumunda. Gönüllü ulusal çabalar dışlanacaktır (Crowding-out effect). Dışlama vardır çünkü bir birimin üretimi diğer birimlerinin üretiminin tam ikamesidir⁶³.

b. Yarı Küresel Kamu Malları

Bedelini ödemeyenlerin mahrum bırakılabildiği mallardır. Mesela füze kalkanı projesine katkıda bulunmayan bir ülke projeden dışlanabilir. Benzer durum uydu yayınları açısından da söz konusudur. Uydu alıcısı olmayanlar bu imkandan faydalanamayacaktır. Bu kısmi dışlanabilirlik özelliği, bu mallarda gönüllü finansmanı teşvik etmekte ve fayda sağlayan birimlere maliyet yükleyen klüp benzeri yapıların oluşmasına olanak vermektedir.

Örneğin, okyanuslardaki balık rezervleri ile ilgili dışlama yoktur ancak tüketimde rekabet vardır. Aşırı tüketim, hem bu nesile hem de gelecek nesillere maliyetler yükler.

c. Klüp Mallar

Küresel kamu mallarının bu sınıfı, bir ülkenin öncülüğü ve ya da uluslararası kolektif hareket ihtiyacı olmaksızın kendi kendini finanse etme yeteneğine sahiptir. Çünkü bu mallarda dışlama mekanizması vardır. Bu malın en tipik örneği

---

⁶³ Albert Binger, "Global Public Goods and Potential Mechanisms for Financing Availability", **Background paper prepared for the Fifth Session of the Committee for Development Policy meeting**, April 7-11, 2003, s. 11.

INTELSAT'tır. INTELSAT, özel ve resmi kurumların üye olduğu, TV yayıncılığı ve iletişim alt yapısı sağlayan özel bir birliktir. Bu birliğin sunduğu iletişim hizmetlerinden faydalanmak için belirli bir bedel ödemek gerekmektedir.

Su kanalları, boğazlar ve uluslararası doğal güzellikler (Örneğin, Avustralya'daki büyük mercan kayalıkları günümüzde küresel ısınma nedeniyle 15 yıl içinde yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır.) klüp mallarına örnek olarak gösterilebilir.

d. Ortak Üretim Malları

Bir kamu malının sunumu aynı anda hem ulusal hem küresel faydalar sağlıyorsa, ortak üretim mallarından söz edilir. Yağmur ormanlarının korunması, yerel düzeyde erozyona karşı bir koruma sağlarken küresel düzeyde de biyolojik çeşitliliğin artması ve karbon seviyesinin kontrol altına alınmasına yardımcı olur.

Benzer şekilde, bir ülkede barışın devamlı olması o ülke adına çatışmaların önüne geçerken küresel politik istikrarın sağlanmasına, ticari faaliyetlerin düzenli bir şekilde sürmesine ve insanların daha az acı çekmelerine olanak sağlar.

Kamusalılığın boyutlarına göre küresel kamu mallarının sınıflandırılması Tablo 5'te görülebilir.

Tablo 5: Kamusalığın Boyutlarına Göre Küresel Kamu Malları

Küresel Kamu Malının Sınıfı / Tipi	Örnekler	Finansman Olanakları	Notlar
Tam Küresel Kamu Malı	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Küresel ısınmanın durdurulması ▪ Temel araştırmalar ▪ Bulaşıcı hastalıkların önlenmesi ▪ Ozon tabakasının korunması	Kamu sektörünün finansman yeteneğine dayanarak, uluslararası vergi ve ücret düzenlemelerinden faydalanan, uluslararası bir ajans kurulabilir.	Müşterek katkılar, gönüllü katkılara yer bırakmadığı için tarafsızlık ilgileri mevcuttur. Yeterli katılım olmazsa, kısmi dayanışma, fiyatların yükselmesinden yararlanan spekülasyon çıkışlarıyla karşı karşıya kalır. Zorlama mekanizması gereklidir.
Yarı Küresel Kamu Malı (Tüketimde sınırlı rekabet var - dışlama yok)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Okyanus balık rezervleri ▪ Haşerelerin kontrolü ▪ Organize suçların sınırlandırılması ▪ Asit yağmurlarının azaltılması	Uluslararası ajanslardan ve yardım toplama faaliyetlerinden yararlanılabilir. Tüketimde rekabetin varlığı tam küresel kamu mallarının aksine bağımsız davranışlara sebep olabilir.	Daha özel teşvikler katkıda bulunmalıdır. Rekabet tarafsızlık ilgilerini azaltır, fakat kamusal sektörden bir itme gerektirir.
Yarı Küresel Kamu Malı (Sınırlı dışlama var)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Füze savunma sistemi ▪ Acil afet yardımı ▪ Hizmetlerin artırılması ▪ Bilgi dağıtımı	Dışlamanın varlığı gönüllü finansmanları ve klüp benzeri yapıları teşvik eder. Kamu sektörü, özel sektörün sunumu için öncülük edebilir. Girişimci veya lider bir ülke malı pazarlayabilir.	Dışlama tamamlanmamıştır ve bundan dolayı bazı vasatlıklar kalır. Soru, bu arta kalan vasatlıklar müdahaleleri garantiler mi yoksa resmi teşviklere mi neden olurdu.
Klüp Malları	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uluslararası parklar ▪ INTELSAT ▪ Uzaktan algılama sistemleri ▪ Kanallar ve su yolları	Ücret ödemeyenler dışlanabilir. Sonuç yüklemeye göre her kullanıcıya şarj edilir. Dışsal tıkanıklığı içselleştirmek için her kullanım bedeli marjinal yükleme maliyetlerini eşitler. Toplam ziyaretlere ödenen bedellerle beğeni farklılıkları yansıtılır. Yüksek talepleri olan ajanslar, düşük talepleri olanlardan daha çok öder ve ziyaret eder.	Verimli neticelerle sonuçlanır. Kulüpler ticari işlem maliyetlerini kısıtlar. Ful finansman ölçek ekonomilerine, tıkanıklık fonksiyonlarına, ve rekabet faktörlerine veya piyasa çıkış (ürün) larına bağlıdır. Kamusal tavlamlar gerekli değildir.

Ortak Üretim Malları	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dış yardım ▪ Tropikal ormanlar ▪ Barışın korunması ▪ Müttefik ülkeler arası savunma harcamaları 	Devlet özellikli ve kulüp mal karları bağlantı ürünleri arasında daha yaygın hale geldikçe, piyasa ve kulüp düzenlemeleri mali finanse etmede daha verimlidir. Hariç karların paylaşımı arttıkça, ödemeler, alınan karlar baz alınarak artabilir.	Hariç tutulabilenlerin toplam kara oranı temel düşüncedir. Bu oran 1'e gittikçe, piyasalar ve kulüpler tam verimli çalışır. Kurumsal düzenlemeler hariç tutulabilen karları teşvik edebilir.
-----------------------------	--	---	--

Kaynak: Todd Sandler, **On Financing Global and International Public Goods**, World Bank Economic Policy and Prospect Group, Policy Research Working Paper 2638, Washington D.C., July, 2001, s. 45.

4. Sunum Tekniğine Göre Küresel Kamu Malları

Küresel kamusal malların sunumu, genel olarak bu malların tüketilmeye ve faydalanılmaya hazır hale getirilmesi sürecidir. Küresel kamu mallarının üretimi uluslararası düzeyde çok aktörlü bir yapının olmasından dolayı sıkıntılı bir süreçtir. Gerçektende küresel kamusal malların sunum sürecinde organizasyonu sağlayacak bir gücün olmayışı, bu tip malların yetersiz sunumuna neden olarak var olan sorunların devam etmesine hatta daha da büyümesine neden olmaktadır.

Kamusal malların tüketim için kullanılabilir toplam miktarı (arzı) ile bireylerin katkıları arasındaki ilişki, toplam üretim teknolojileri (aggregation (or production) technology) olarak tanımlanmaktadır⁶⁴. Çok sayıda üretim teknolojisi bulunmasına rağmen uluslararası işbirliği için önem arzeden başlıca dört üretim tekniği vardır. Todd Sandler, küresel kamusal malların üretiminde “toplama”, “ağırlıklı toplam”, “en iyi vuruş” ve “en zayıf halka” olmak üzere dört temel üretim teknolojisinin olduğunu belirtmektedir.

a. Toplama Tekniği (Summation Technology)

Bu teknikte her bir üretici birim (ülke) tarafından üretime yapılan katkı toplam üretim miktarı üzerinde belirleyici olmaktadır. Toplam üretim her bir ülkenin üretiminin aritmetik toplamına eşittir.

Çevre ile ilgili kamu malların sunumu toplama tekniğine uygundur. Örneğin, atmosfere bırakılan zehirli gaz salınımlarının azaltılmasına yönelik küresel kamu

⁶⁴ Sandler, s. 16.

malı sunumu sağlayacak program uygulandığını düşünelim. Program hedefinin zehirli gaz salınımı 100 birim azaltmak olduğunu düşünürsek, bu hedefe ulaşabilmek için her ülkenin yapacağı katkı toplam üretim üzerinde eşit etkiye sahiptir. Her bir birimin toplam üretim üzerinde eşit marjinal etkiye sahip olmasından dolayı bir ülkenin sunumu diğerinin sunumunun tam ikamesidir.

Bu yöntemle üretilen küresel kamusal mallarda, işbirliği sorunu ortaya çıkmaktadır. Çünkü her ülkenin üretiminin diğerinin tam ikamesi olması ülkeleri bedavacı davranış göstermeye itebilmektedir.

Toplama tekniği ile üretilen küresel kamusal mallara örnek olarak, hava kirliliğinin azaltılması, sera gazı emisyonunun azaltılması, okyanuslardaki canlı türlerinin korunması ve buna ilişkin araştırmaların yapılması verilebilir.

b. Ağırlıklı Toplam Tekniği (Weighted-sum Technology)

Toplam üretim miktarı her bir ülkenin yaptığı katkının ağırlık oranlarına eşittir. Bu nedenle, bu üretim tekniği bölgesel nitelikte kamu mallarının üretimi için uygun görülmektedir. Mesela asit yağmurlarına sebep olan sülfür emisyonlarının azaltılması için uygulanacak bir programa en fazla bu asit yağmurlarından zarar gören ülkenin en büyük katkıyı sağlaması gerekir.

Bu teknikte, toplama tekniğinden farklı olarak, bazı ülkeler için daha belirgin faydalar veya maliyetler söz konusudur. Bunun nedeni ise malın bölgesel nitelikler göstermesidir.

c. En İyi Vuruş Tekniği (Best Shot Technology)

Genellikle sağlık ve bilgi sektörleri ile ilgili faaliyetler bu kapsamda değerlendirilebilir. Örneğin, AIDS tedavisi bir kere bulunduğu zaman herhangi bir kısıtlama olmaması durumunda, diğer bütün milletler ve insanlar bundan fayda sağlayacaktır. Yani bu malın üretimine en çok katkı sağlayan ülkenin yaptığı üretim toplam üretimin de belirleyicisi olmaktadır.

Toplama tekniğinin aksine bu mallarda bir ülkenin üretimi diğer ülkelerinin üretiminin ikamesi değildir. Malın bir kere üretilmesinden sonra diğer ülkelerin katkısı ya çok az olur ya da hiç olmaz.

Birden fazla potansiyel üreticinin olması halinde, söz konusu küresel kamu malını kimin üreteceğine karar verilebilmesi için işbirliği şarttır. Uygulamada en çok rastlanan durum, bir ülkenin, bir uluslararası kuruluşun veya çok uluslu bir şirketin bu malları tek başına üretmeyi üstlenmeleridir.

d. En Zayıf Halka Tekniği (Weakest-link Technology)

Bu teknikte küresel kamu malına en az katkı yapan ülkenin üretimi aynı zamanda toplam üretim miktarını da belirlemektedir. En az katkı yapan ülke en zayıf halkayı teşkil etmektedir. Bu tarz mallar bütün ulusların en küçük katkıyı sağlamalarının özendirilmesi için kullanılabilir.

Küresel alanda özellikle sağlıkla ilgili üretilen küresel kamusal mallar, genellikle en zayıf halka tekniğine uygun olarak üretilmektedir. Örneğin, bulaşıcı bir hastalıkla ilgili olarak en az aşılama yapan ülke, bu bulaşıcı hastalığın ortadan kaldırılması için gereken üretim miktarını belirlemektedir. Çünkü az katkı yapan ülke bulaşıcı hastalığın yayılma ihtimalini artırmakta ve diğer ülkelerin çabalarının etkinliğini azaltmakta bazen de yok etmektedir.

Tablo 6: Sunum Tekniğine Göre Küresel Kamu Malları

Sunum Tekniği	Örnekler	Stratejik Hususlar	Kurumsal Gereksinimler
Toplama Tekniği: Kamu malının seviyesi ülkelerin katkılarının toplamına eşittir.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hava kirliliğinin sınırlandırılması ▪ Küresel ısınmanın azaltılması ▪ Türlerin kataloglanması	Tutuklunun ikilemi ve tavuk oyunu tarafından karakterize edilebilir. Başlangıçta, katkı yapmama yönünde bir teşvik vardır. Sonrasında ise zengin ülkeler namına kötü sonuçlardan korunmak için teşvik vardır.	Çok taraflı organizasyonlara veya zengin bir ülkenin liderliğine ihtiyaç vardır. Ulusal düzeyde gönüllü çabalara güvenilemez.
Ağırlıklı Toplam Tekniği: Her ülkenin katkısı farklı ilave etkiye sahiptir.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sülfür emisyonlarının temizlenmesi ▪ Gezegeneimizin farklı noktalardan gözlemlenmesi ▪ Haşarelerin kontrolü	Ağırlıklı toplam tekniğinde bazı katılımcıların daha fazla fayda elde edecek olması daha yüksek katkı yapmalarını teşvik etmektedir.	Çok taraflı ajanslar, kamusal mal seviyelerini kabul edilebilir standartlara çekmek için fon ve direkt aksiyonları yönlendirir. Yoksul ülkelerde inşa etme kapasitesi talep edilir. Daha yoksul ülkelerde seviyeleri artırmak için, zengin ülkeler kamusal mala direkt katkıda bulunurlar. Ortaklıklar uygulanır.
En Zayıf Halka Tekniği: Kamu malının seviyesini en düşük çaba belirler.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ İsyanların yayılmasını sınırlama ▪ Ağların bütünlüğünü sürdürme ▪ Nehir körlüğü hastalığının sınırlanması	Sadece tek bir sağlayıcıdaki koordinasyon oyunları ile nitelendirme istenir. İki veya daha fazla aday varsa eğer bu ajansı belirleme problemi ki-işte burada koordinasyon gerekir. Gelişim ilgileri için, en iyi donatılmış ulus aksiyondan az kar elde edince problemler doğar.	Konstantre gayretler beklenti ve başarı için büyük kaynaklarda yer alır. Çok taraflı organizasyonlar veya lider uluslar birleşmeye ve kaynaklara odaklanma gayretlerine hizmet eder. Çeşitli katılımcılar arasındaki ortaklıklar toplu aksiyon problemlerini önleyebilir.
En İyi Vuruş Tekniği: En fazla çaba kamu malının seviyesini belirler.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ AIDS tedavisinin bulunması ▪ Yeşil devrimin mühendisliği ▪ Haşarelerin nötralize edilmesi	Yüklü tutar, bazı katılımcıların daha yüksek karlar aldığını belirler ki bu da daha büyük katılım teşvikine sahip olmak demektir. Özel durumlar gibi, tam küresel kamu ve özel mal temsilciliklerini yakalar. Alternatif oyunların bir ev sahibi oluşur.	Çok taraflı organizasyonlar sadece daha az ülkeye-özel, karlı ulusları destekleme ihtiyacı duyar. Bağımsız finansı cesaretlendirmek için ağırlık matrisindeki bilgiyi toplar ve sağlar.

Kaynak: Binger, s. 34.

Üçüncü Bölüm

KÜRESEL YOKSULLUK VE BİR KÜRESEL KAMU MALI OLARAK KÜRESEL YOKSULLUKLA MÜCADELE

I. YOKSULLUĞUN TANIMI VE YOKSULLUK OLGUSU

Yoksulluk, temelde az gelişmiş ülkelerin sorunu olmakla birlikte, gelişmiş ülkeler için de önemli bir konudur. Batı Avrupa ülkelerinde, İkinci Dünya savaşı sonrası “altın çağ” olarak adlandırılan dönemde her ne kadar bir sorun olarak görülmemiş ise de, Yoksulluk, günümüz yeni dünya düzeninde, sadece az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeleri değil gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere büyük bir coğrafyayı etkisi altına almış en önemli sosyal sorun durumundadır⁶⁵.

Serbest piyasa ekonomisinin bütün dünyada yaygınlaştığı günümüzde, yoksulluğun giderek artan boyutlara ulaşması bir tesadüf olabilir mi? Gelişen teknoloji paralelinde emeğin nitelik değiştirme gücü ve hızının düşük olması ve sermaye – yoğun yatırımlar nedeni ile artan işsizlik, özellikle gelişmemiş ve gelişme yolunda olan ülkelerde rekabet gücünün zayıflığı nedeni ile azalan yerel üretim, artan ithal talebi, dışa bağımlılık ve cari açığın artması vb. gibi bazı olumsuz etkileri de ortaya çıkarabilmektedir⁶⁶.

Yoksulluk tanım ve ölçümünde en baştan üzerinde durulması gereken bir nokta, yoksulluk göstergesi olarak salt ekonomik kıstasların mı? Yoksa bunların ötesinde ve bunlara ek olarak sosyal ve hatta siyasal kıstasların mı? Dikkate alınacağı ile ilgilidir. Yoksulluk araştırmalarının yakın bir geçmişe kadar iktisat ağırlıklı bir gelişme göstermiş olmasının bir yansıması olarak ekonomik göstergelerin ön plana çıktığı görülmektedir.

Ancak, yoksulluğu salt ekonomik açıdan tanımlandığında dahi, başta gelir ve tüketim harcamaları olmak üzere birçok farklı kıstası kapsayan bir göstergeler

---

⁶⁵ Faruk Sapancah, “Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:3, Sayı:2, 2001, s. 126.

⁶⁶ Asuman Altay, “Küreselleşen Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikrofinansman Yaklaşımı”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Cilt:44, Sayı:510, 2007, s. 58.

yelpazesıyla karşılaşılmaktadır. Yoksulluğun yalnızca ekonomik bir sorun olmaması, sosyal ve ahlaki boyutları da olan karmaşık bir sorun olarak ortaya çıkması, zaman içerisinde yoksulluğu ortadan kaldırmak ya da en azından azaltmak için oluşturulan mücadelelerin de çok yönlü oluşmasını doğurmaktadır. Sonuç olarak, yoksulluğun nasıl tanımlanacağı, bu konuda hangi politikaların uygulanabileceğini ya da uygulanması gerektiğini de büyük ölçüde belirlemektedir.

Yoksulluk genel olarak niceliksel çalışmalar bazında iki kavram ile değerlendirilir; mutlak ve görelî yoksulluk. Her iki kavram da, sayısal bir sınırı göstermektedir ve bu sınırı belirlemek için de, gelir seviyesi kavramı kullanılmaktadır. Bu sebeple bunu gelir yoksulluğu olarak tanımlamak mümkündür.

Bununla birlikte sorun sadece niceliksel değil, aynı zamanda nitelikseldir. Bugüne değin yoksulluk konusunda yapılmış araştırmalarda hep kişilerin yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli bir gelir imkânına sahip olup olmadıkları konusu araştırılmıştır. Ancak yoksulluk, parasal bir gelire sahip olmanın ötesinde bireylerin insanca yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli asgari sosyal imkânlara sahip olup olmadıkları yönünden de araştırılabilir.

Birleşmiş Milletler yoksulluğu şöyle tanımlamaktadır: “yeterli bir yaşam standardına ulaşma ve diğer sivil, kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal haklardan yararlanma açısından gerekli kaynaklardan, yapabilirliklerden, seçeneklerden, güvenlikten ve güçten sürekli ya da kronik olarak yoksun oluşla belirlenen bir insanlık durumu”. Yoksulluk, temel mal ve hizmetlerden yoksun olma durumunu da kapsamakla birlikte, insan haklarının diğer yaşamsal öğeleri de tanıma dahildir⁶⁷.

A. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, günlük 1 dolarlık gelirden yoksun olmak biçiminde tanımlanmaktadır. Bir insanın günlük asgari kalori gereksinimine göre hesaplanır. Günde 1 doların altında gelire sahip olmak, bir bireyin günlük kalori ihtiyacını

---

⁶⁷ Asuman Altay, “Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, 2007, s. 348.

karşılama için gerekli gelirden yoksun olduğu anlamına da gelmektedir. Hane halkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyine ulaşamaması durumudur.

Bir insan için gerekli günlük kalori miktarı ülkelerin sosyo-ekonomik yapıları ve coğrafi koşullarına göre değişmektedir. Bu miktar gelişmiş ülkelerde 3390 kalori, gelişmekte olan ülkelerde 2480 kalori ve az gelişmiş ülkelerde 2070 kalordir. Mutlak yoksulluk oranı, bu asgari refah düzeyine ulaşamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır. Bu yaklaşım, zaman zaman açlık boyutlarına da varabilen ağır beslenme sorunlarının gündemde olduğu ülkelerde yaygın olarak kullanılmaktadır.

B. Göreli Yoksulluk

Yiyecek dışında, sağlık, eğitim, giyim, barınma ve enerji gibi ihtiyaçları karşılayacak gelirden yoksun olma durumudur. Göreli yoksulluk, bir kişinin veya gurubun yaşam düzeyini, kendisinden daha yüksek gelire sahip bir referans grubun geliriyle karşılaştırması sonucunda ortaya çıkan bir olgu olarak tanımlanmaktadır.

Göreli yoksulluk, daha yaygın olarak maddi kaynakların, toplumda adet haline gelmiş veya en azından özendirilen ve onaylanan normal etkinliklere katılımın gerçekleşmemesi durumunun, konfora ve yaşam koşullarına sahip olmanın olanaksız veya son derece kısıtlı hale gelecek kadar yetersiz kalması olarak da tanımlanmaktadır.

C. İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk (human poverty), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilmiş yeni bir yoksulluk ölçütüdür. Gelir yoksulluğunda, yoksulluk sınırı olarak bir asgarî gelir ve tüketim düzeyi söz konusu iken; insanî yoksullukta, yaşam süresinin kısalığı, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yoksunluk, iş olanaklarından yoksunluk, temiz içme suyuna erişim, bebek ölüm oranları gibi kıstaslar dikkate alınarak inceleme yapılmaktadır. İnsani yoksulluk kavramı, okuryazarlık, yetersiz beslenme, kısa yaşam süresi, ana-çocuk sağlığının yetersizliği, önlenebilir hastalıklara yakalanmak gibi temel insani yeteneklerden yoksun olmak biçiminde tanımlanabilir. Buna göre temel insan yeteneklerini sürdürebilecek olan

mal, hizmet ve altyapıya erişimin yokluğu ya da kısıtlanması, yoksulluğun “insani” boyutu olarak nitelendirilmektedir.

Dünyanın birçok yerinde yeterli gelire sahip olmakla birlikte insani yaşam için gerekli şartlara ve imkanlara sahip olmayan bireyler bulunmaktadır. Bu nedenle yoksulluğu değerlendirirken gelir yoksulluğunun yanı sıra insani yoksulluğun da değerlendirilmesi gerekir.

II. KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK

Küreselleşmenin beraberinde zenginlik mi yoksa yoksulluk mu getirdiği gerek uzmanlar arasında, gerekse sade vatandaşlar arasında oldukça tartışmalı bir konuyu oluşturmaktadır⁶⁸. Kimileri küreselleşmeyi zenginleşmenin bir yolu olarak değerlendirirken, kimileri de zengin ile yoksul arasındaki uçurumu daha da derinleştiren bir süreç olarak görmektedirler.

Dünyanın giderek zenginleştiği ancak bu durumun yoksun ülkelerin aleyhine sonuçlar doğururken gelişmiş ülkelerin lehine işlediğine dair yaygın kanı artık sorgulamaktadır. Zira küreselleşmenin gelişmiş ülkelerin lehine işleyen bir süreç olduğu önermesi, gelişmiş ülkelerdeki yoksulluğun da giderek arttığı ve gelir eşitsizliği uçurumunun derinleştiği günümüzde yetersiz kalmaktadır. Yoksulluk, farklı tür ve ölçülerde de olsa bütün ülkelerin ortak sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Mal ve hizmet dolaşımının hızlandığı, iletişim olanaklarının yaygınlaştığı günümüzde yoksulluğun da küresel bir hal aldığı görülmektedir.

Uluslararası düzeyde gelir dağılımındaki eşitsizlik 1970-89 döneminde iyice bozulmuştur. Dünya nüfusunun en zengin %20'sine sahip olan ülkeler, küresel GSMH içindeki paylarını %73,9'dan, %80,7'ye yükseltmişlerdir. Dünya nüfusunun en yoksul %20'sine sahip ülkelerin, küresel GSMH içindeki payı ise, %2,3'ten %,1,4'e düşmüştür. Zengin ülkelerin lehine gelir dağılımının yeniden düzenlenmesi, bu ülkelerde gelir dağılımının bozulmasını, hatta birçok ülkede yoksulluk oranının

---

⁶⁸ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Y. Vural, “Global Yoksulluk Sorunu”, <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/global-sorunlar/yoksulluk.htm>. Erişim: 11.10.2010.

yükselmesini önleyememiştir. Yoksullukla mücadelenin çok kolay olmayan, oldukça karmaşık ve uzun zaman alan bir konu olduğu açıktır.

Buna ilaveten, dünyanın en zengin 20 ülkesinin ortalama gelirinin, dünyanın en fakir 20 ülkesinin ortalama gelirine oranı 40 yıl önce 20 iken, günümüzde bu oran yaklaşık 40'a yükselmiştir. İktisat tarihçileri tarafından ortaya konulan rakamlar, bu oranların 1900 yılında 5'e yakın ve 1820 yılında da yaklaşık 2 olduğunu göstermektedir. Başarılı ülkelerin ortalama gelirlerinin, daha az başarılı ülkelerinkine oranı iki yüzyıl boyunca artış göstermiştir. Dünya Kalkınma Raporu'na göre dünya genelinde kişiler arasındaki gelir eşitsizliği 19. yüzyılda önemli bir şekilde yükselmiş ve 20. yüzyılın ilk yarısında hemen hemen sabit kalmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısında çok hızlı olmamakla beraber tekrar yükselmiştir.

Dünya nüfusunun yüzde 10'u mal ve hizmetlerin yüzde 70'ini üretmekte ve dünya toplam gelirinin yüzde 70'ini almaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık yarısı ise günde 2 dolardan daha az bir gelire yaşamaktadır (satın alma gücü paritesi ile yılda 700\$). Dünya nüfusunun yüzde 50'sini oluşturan bu 3 milyar insanın dünya üretimindeki payı sadece yüzde 6'dır. Küreselleşme olarak bilinen ekonomik liberalizasyon ve teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak ülkelerin ve insanların gittikçe birbirlerine yakınlaşmasına rağmen gelir farklılıkları dünyanın en göze çarpan gerçeklerinden biridir. Bazı çevrelere göre küreselleşme eşitsizliğe neden olmaktadır. Modern teknoloji ve ekonomik liberalizasyon yoksulu daha da yoksul yapmamıştır. Fakat zenginlerin daha da zengin olmasına yardımcı olmuştur.

Son yapılan araştırmalar, yoksulluk sınırında yaşayan insanların geri kalmış ülkelerin yanında gelişmiş ülkelerdeki oranının da arttığını göstermektedir. Asya Krizi gelinceye kadar Merkez küreselleşmeyi "yeni dünya düzeninin kendisine hep çıkar sağlayacak yeni bir biçimi" olarak gördü⁶⁹.

Bir yandan, küresel düzeyde gelir dağılımı bozulmakta iken diğer yandan, günde 1 dolardan daha az gelire yaşamak zorunda kalanların sayısı azalmaktadır.

---

⁶⁹ Gülten Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2009, s. 331.

Modern teknoloji ve ekonomik liberalizasyon yoksulu daha da yoksul yapmamıştır. Fakat zenginlerin daha da zengin olmasına yardımcı olmuştur.

Tablo 7: Dünya'nın Değişik Bölgelerinde Yoksul Nüfus Sayısı

Ülke Grupları	1987	1990	1993	1996	1998	2000	2001
Doğu Asya ve Pasifik	417,5	452,4	431,9	265,1	267,1	261	271
Doğu Avrupa / Orta Asya	1,1	7,1	18,3	23,8	17,6	20	17
Güney Amerika / Karayipler	63,7	73,8	70,8	76	60,7	56	50
Orta Doğu / Kuzey Afrika	9,3	5,7	5	5	6	8	7
Güney Asya	474,4	495,1	505,1	531,7	521,8	432	431
Sahra Altı Afrika	217,2	242,3	273,3	289	301,6	323	313
Toplam	1.183,2	1.276,4	1.304,4	1.190,6	1.174,8	1.100	1.089

Kaynak: Dünya Bankası, **World Development Report**, Attacking Poverty, 2000/2001.

Tabloyu yorumlayacak olursak, küresel entegrasyona açık toplumların sayısının artması, daha rahat mal, fikir ve bilgi alışverişini getirerek, dünyanın birçok yerinde yeniliğin, yaratıcılığın ve girişimciliğin yayılmasını sağlamıştır. Doğu Asya'da 1990-2000 yılları arasında on yıl gibi kısa bir sürede gerçekleşen büyüme, 200 milyona yakın sayıda insanı yoksulluktan kurtarmıştır.

Fakat aynı şeyleri Sahra-altı Afrika için söylemek mümkün değildir. Aynı dönemde bu bölgede yoksul nüfus yaklaşık 100 milyon kişi artmıştır. Sahra-altı Afrika'nın bu durumu genellikle bu bölgedeki ülkelerin küreselleşmenin gerektirdiği beşeri sermayeden ve teknik alt yapıdan yoksun olması ile açıklanmaya çalışılmaktadır.

Genel anlamda küreselleşmenin gelişimi ve etkileri ile ilgili olarak şunları söyleyebiliriz.

1. Gelir dağılımı hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerde düşük gelirli kesimler aleyhine bozulmuştur.

2. Dünya üzerinde mutlak anlamda yoksul insanların sayısı azalmaktadır.

3. Ülkeler arasında da zengin ülkeler ile fakir ülkeler arasındaki oransal gelir farkı, fakir ülkeler aleyhine değişmiştir. Fakir ülkeler daha fakir olmamıştır ancak, zengin ülkeler zenginliklerine zenginlik katmışlardır.

Sonuç olarak, küreselleşmeden en kazançlı çıkanlar, uluslararası rekabet yeteneği olan ulusal teşebbüsler ve başarılı çok uluslu şirketler, işletmeciler, işçiler ya da taşeronlar gibi kesimlerdir. Daha genelde, sermaye ve başka zenginliklere sahip olanlar, girişim yeteneği gösterenler, talep edilen eğitim ve becerilere sahip olanların tamamı küreselleşmeden kazançlı çıkmışlardır.

Buna karşın, rekabet yeteneği olmayan teşebbüsler yabancı firmaların gelmesiyle ya da ticaretin liberalleşmesiyle ayakta duramayarak tersi durumu yaşamışlardır. Bunlar arasında, daha önce yüksek gümrük duvarlarıyla korunan işletmeler, devlet işletmeleri ve ekonomideki hızlı liberalleşmeye uyum sağlama yeteneğinden yoksun olan küçük ve orta ölçekli işletmeler vardır. En çok zarar görenler ise eğitimsiz halktır. Onların küresel ekonomiye uyum sağlamaları özgürce, bilgilendirilip rızaları alınarak ve hakları, yaşam biçimleri ve kültürleri yeterince korunarak gerçekleşmediği için, en ciddi zararı bu kitleler görmüşlerdir.

III. KÜRESEL YOKSULLUKLA MÜCADELE

2000 yılı Eylül ayında 189 devlet ve hükümet başkanı (gerek zengin, gerekse yoksul ülkelere) ülkeleri adına 2015 yılına kadar gerçekleştirilecek zamana bağlı ve ölçülebilir 8 hedef üzerinde taahhütte bulunmuştur:

- Aşırı açlık ve yoksulluğun ortadan kaldırılması

- Herkese temel eğitim sağlanması
- Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesi
- Çocuk ölümlerinin azaltılması
- Anne sağlığının iyileştirilmesi
- HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklara karşı mücadele
- Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması
- Kalkınma için küresel bir ortaklık oluşturulması.

Bu hedefler, zengin-yoksul tüm dünya ülkelerini belirli bir angajman içine sokmuştur ve insan onuruna yakışır bir dünya için asgari hedefler olarak görülmektedir.

Tablo 8: Temel İnsani İhtiyaçların Karşlanması İçin Gerekli Harcamalar

Temel İnsani İhtiyaçların Karşlanması İçin Gerekli Para	Milyar Dolar
Tüm dünyada temel eğitim harcamaları için gerekli para	6
Tüm dünyada sağlıklı içme suyu ve kanalizasyon alt yapısı için gerekli para	9
Kadınlara sağlıklı doğum yapabilmeleri için gerekli para	12
Temel sağlık hizmetleri için gerekli para	13
Temel sosyal hizmetlerin karşılanması için gerekli para	40
Toplam	80

Kaynak: <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/global-sorunlar/yoksulluk.htm>. Erişim: 11.10.2010.

Bu hedeflere ulaşılmasında asıl belirleyici öge ülkelerde izlenen politikalarıdır. Gerek sanayileşmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde askeri

harcamaların kalkınmaya yönlendirilmesiyle kaynak yaratılması kuşkusuz hem mümkün hem de arzu edilir bir yoldur. Belirtilen bu hedeflere ulaşılması daha adil bir dünya için atılan önemli bir adım olacaktır.

Çarpıcı bazı rakamları daha ortaya koymakta yarar vardır. Örneğin, Avrupa’da alkollü içecekler için yılda harcanan para 105 milyar dolar, tüm dünyada askeri harcamalar için harcanan para 780 milyardır.

Ancak ne var ki, kaynakların bugünkü düzeyi ile bu hedeflere ulaşılması mümkün görünmemektedir.

Tablo 9: Temel İnsani İhtiyaçlar Dışındaki İhtiyaçlar İçin Harcanan Para

Temel İnsani İhtiyaçlar Dışında Kalan Çeşitli Mal ve Hizmetler İçin Harcanan Para	Milyar Dolar
ABD’nde kozmetik ürünler için 1 yılda harcanan para	8
Avrupa’da dondurma için 1 yılda harcanan para	11
ABD ve Avrupa’da parfüm için harcanan para	12
ABD ve Avrupa’da evde beslenen kedi-köpek vs. hayvanlar için harcanan para	17
ABD’de sigara için harcanan para	50
Avrupa’da alkollü içecekler için harcanan para	105
Tüm dünyada uyuşturucu için harcanan para	400
Tüm dünyada askeri harcamalar için gerekli para	780
Toplam	1.383

Kaynak: <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/global-sorunlar/yoksulluk.htm>. Erişim: 11.10.2010.

Yoksulluğun neden olduğu sorunlar ile ilgili olarak bazı çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Mutlak anlamda yoksulluk azalmakta olduğu halde görelî yoksulluk artış içindedir. Hemen her ülkede eşitsizlik, güvensizlik, belirsizlik, dışlanmışlık ve özellikle de yoksulluk çözümlenebilmesi güç birer sorun haline gelmiştir ve bu sorunların ulusal veya yerel boyutların ötesinde küresel bir boyut kazandığı görülmektedir. Bununla birlikte yoksulluk beraberinde toplumsal şiddet olaylarını getirmektedir. Bu süreçte tüm ülkelerde suç işleme ve şiddet oranlarında ve terörist eylemlerde önemli artışlar yaşanmaktadır. Bu nedenle yeni dünya düzeni ile birlikte küresel bir boyut kazanan yoksulluk tüm uluslar için sosyal patlamalar riskini arttırmakta ve toplumsal huzuru ve barışı tehdit etmekte buna bağılı olarak küresel barış ise ulaşılması daha da güç bir hedef haline gelmektedir⁷⁰.

Son birkaç yıldır Seattle’de başlayıp, Dünya Ticaret Örgütü’nün toplantı yaptığı diğer şehirlerde devam eden, yeni dünya düzeni karşıtlarının yaptıkları eylemler, gün geçtikçe daha çok taraftar toplamakta, eylemlerin alanı ise daha da genişlemektedir⁷¹. Ayrıca bu eylemlere dünyanın her ülkesinden ve toplumların değişik kesimlerinden insanların (sendikacılarından, eş cinsellere kadar) katılması ise yeni ve küresel bir eylem biçiminin ortaya çıkmasına da neden olmuştur⁷².

İster gelişmiş, ister gelişmekte olan ülkelerde olsun küreselleşmeden temelde emekçi sınıfı zarar görmekte ve emek ögesi değersizleşmektedir. İşverenler, yatırımlarını istedikleri şekilde, istedikleri coğrafyaya kaydırabilme imkanına sahip iken bu emek ögesi için mümkün görünmemektedir. Bu nedenle yirmi birinci yüzyılda küresel boyut kazanmış sosyal sorunlarla ve yoksullukla mücadele edebilmek için yeni uluslararası örgütlenmelere ve “uluslararası sosyal politikalara” eskisinden daha fazla ihtiyaç duyulduğu açıktır⁷³.

---

⁷⁰ Sapancı, s. 136.

⁷¹ Sapancı, s. 136.

⁷² Sapancı, s. 137.

⁷³ Sapancı, s. 137.

Dördüncü Bölüm

KÜRESEL KAMU MALLARININ FİNANSMANI

I. KÜRESEL KAMU MALLARININ FİNANSMANI

Günümüzde, küresel kamusal mallarla ilgili yaşanan en önemli problem, bu malların sağlıklı ve sürdürülebilir bir finansal alt yapısının oluşturulamamış olmasıdır. Faydanın bölünemezliği, faydada rekabetin olmayışı ve dışlanamama gibi özelliklere sahip ulusal kamu mallarında bedavacılık problemi ortaya çıkmaktadır. Bu sorun ulus ölçeğinde, devletin çeşitli düzenlemeleriyle bir nebze olsun halledilebilirken, küresel kamusal mallarda yaşanan bedavacılık problemi, ortada egemenlik hakkına sahip bir devlet veya daha üstün bir güç olmadığından aşılammakta, çoğu zaman ilgili küresel kamu malının sunumu geri kalabilmektedir.

Bilindiği gibi küresel kamu mallarının bir kısmı doğada kendiliğinden hazır halde bulunmakta (temiz hava, okyanuslar vs.) önemli bir kısmı ise küreselleşmenin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Küreselleşme süreci ile birlikte ortaya çıkan çevre ve sağlık sorunları, uluslararası terörizm, küresel refah dağılımındaki dengesizlikler ve tek tek ulus devletlerin bu sorunları çözmede yetersiz kalışı küresel kolektif faaliyetleri gerekli kılmaktadır.

Toplumsal bilimlerin çoğunda özellikle de kamu ekonomisi disiplininde önemli bir yeri ve önemi bulunan pozitif kamu ekonomisi anlayışına göre sorunların öncelikle titizlikle incelenmesi ve bu ampirik çalışmaların ışığında bir takım normatif teori ve çıkarımlara ulaşılması söz konusudur. Örneğin ekonomide enflasyon olgusu hiç yaşanmamış olsaydı doğal olarak literatüründe bu sorunun çözümü için bu kadar çok çalışma, araştırma, kitap ve makale de bulunmayacaktı. Sosyal Bilimlerin çoğunda olduğu gibi ekonomi ve maliye alanında da gözlem ve deneyimler teorilere öncülük etmektedir.

Aslında küreselleşme ile birlikte algılanmaya başlayan sorunlar için de durum bundan farklı değildir. Küreselleşme süreci, insanlığa bu tür maliyetler yüklememiş olsaydı bu sorunların üstesinden gelmek adına bir bilinç de oluşmayacaktı. Bu

bağlamda, her geçen gün küresel kamu mallarının finansmanı ile ilgili olarak daha fazla çalışmalar yapılmakta ve konu kamu maliyesi yazının odak noktasına oturmaktadır. Zira günümüzde küresel sorunlar insanlığı ve gelecek nesilleri tehdit edecek boyutlara ulaşmış bulunmaktadır. Buna paralel olarak küreselleşmenin getirdiği sorunların bu denli tehdit unsuru olarak algılanmaya başlanması küresel çözüm önerilerinin de üretilmesini beraberinde getirmiştir.

Küresel çözüm önerilerinin ortaya çıkmasıyla birlikte hangi küresel kamu mallarının üretileceği, hangilerine öncelik verileceği, üretim miktarının ne olacağı ve finansmanının nasıl sağlanacağı gibi sorunlar da yoğun olarak tartışılmaya başlanmıştır. Diğer bir ifadeyle; küresel kamu mallarına ihtiyaç duyulmaya başlanması ile birlikte bir organizasyon sorunu gündeme gelmiştir. Bu ihtiyacın temel nedeni, kararların kimler tarafından nasıl alınacağı ve organizasyonun ve üretilen küresel kamu malının maliyetinin kimler tarafından karşılanacağı sorununun yaşanmasıdır.

Küresel sorunların çözümlenmesi için gerekli olan küresel kamu mallarının temel özelliği, faydasının tüm dünyaya yönelik olmasıdır. Küresel kamu mallarının üretimine bağlı olarak ortaya çıkan faydalar ülke sınırlarını aşan, nesiller boyu devam eden etkiler yaratmaktadır. Küresel kamu malının tam kamusal mal niteliğine sahip olması halinde yaratılan faydalardan, malın üretimin katlananlar ile katlanmayanlar eşit olarak yararlanırlar⁷⁴.

Tam kamusal malların en temel nitelikleri; tüketimde rekabetin olmaması ve faydasından mahrum bırakmanın mümkün olmamasıdır. Küresel kamu malının kullanımında rekabetin olmaması yaratılan dışsallıklardan faydalanmayan hiçbir birimin kalmaması anlamındadır. Küresel kamu malının bu temel nitelikleri finansman açısından da sorunlara neden olmaktadır. Küresel kamu malının sahip olduğu bu nitelik aynen ulusal kamu mallarında olduğu gibi, hizmetten bedelsiz yararlanmak istenmesine neden olmaktadır. Yapılan üretimin faydasının sınır ötesi olarak yayılması ve faydadan yararlanmada sınırlamanın olmaması, diğer ülkelerin üretim maliyetine katılmalarında isteksiz davranmalarına neden olabilmektedir.

---

⁷⁴ Toood Sandler, **Financing International Public Goods**, March 2002, s. 81.

Tablo 10: Küresel Kamu Mallarının Finansmanına Yönelik Mekanizmalar

Dışsallıkların İçselleştirilmesi	Pazar Oluşturulması ve Güçlendirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mülkiyet haklarının, fiyat oluşturma mekanizmalarının, rekabet politikalarının, bilgi değişim kurumları ve düzenleyici kurumların bulunduğu bir pazar oluşturulması. ▪ Küresel kamusal mal ve hizmetlerin alımının garanti edilmesi.
	Vergi, Resim ve Harçlar	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uluslararası vergi sisteminin oluşturulması. ▪ Belirli hizmetlerden faydalanmanın ücretlerinin belirlenmesi ve faydalanan kişilere ödenmesi. ▪ Kaynak kullanımının maliyetlendirilmesi.
Özel Kaynaklar	Kar Amaçlı Kurumlar	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vakıflar, sivil toplum örgütleri, dini gruplar ve diğer kar amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından yapılan yardım ve bağışlar. ▪ Akademik kurumların idari bütçelerinden sağlayacakları katkılar.
	Kar Amaçlı Olmayan Kurumlar	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Özel sektör sosyal sorumluluk projeleri ve bağışlar. ▪ Küresel kamu malı sağlamaya yönelik şirket içi uygulamalar.
	Bireysel Çabalar	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bireyler tarafından yapılan yardım ve bağışlar. ▪ Loto ve diğer şans oyunları.
Kamusal Kaynaklar	Ulusal	<u>Gelişmiş Ülkelerde</u> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Resmi Kalkınma Yardımları. ▪ Bütçeden yapılan katkılar. ▪ Kamu malı üretiminin özendirilmesi için özel sektöre vergisel teşvikler verilmesi.
		<u>Gelişmekte Olan Ülkelerde</u> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kamu malının üretimi için yapılan katkılar ▪ Küresel kamu mallarının finansmanına yönelik borçların ödenmesi için kaynaklar oluşturulması ▪ Kamu malı üretiminin özendirilmesi için özel sektöre vergisel teşvikler verilmesi.
	Uluslararası	<u>Uluslararası Mali Kuruluşlar</u> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Küresel kamu mallarının sağlanması için net gelirden sağlanacak ödenekler. ▪ İdari bütçelerin kamu malının doğrudan üretimi için kullanılması. ▪ Küresel kamu mallarının sağlanması yönünde Gelişmekte Olan Ülkelerin tamamlayıcı aktivitelerinin finanse etmelerine yardımcı olacak ödenek ayrılması. <u>Uluslararası Organizasyonlar ve Ajanslar</u> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Birleşmiş Milletler, Bölgesel emanet fonları ve genel yönetim bütçelerinden sağlanacak ödenekler.
Ortaklıklar		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Çeşitli kaynakların bir arada kullanılması

Kaynak: Fancisco Sagasti ve Keith Benzanson, **Financing and Providing Global Public Goods: Expectations and Prospect**, Ministry for Foreign Affairs Sweden, Stockholm, 2001, s. 39.

Ayrıca ülkelerin küresel kamu malı tercihleri sosyo-kültürel yapıdan ve gelişmişlik seviyelerinden kaynaklanan nedenlerle benzer olamamaktadır. Benzer küresel kamu malı tercihlerinin bulunması halinde de talebin zamanlaması sorunu ile karşılaşmaktadır. Her ülke aynı yada benzer küresel kamu malını talep etmemektedir. Ülkelerin farklı küresel kamu mallarını tercih etmeleri veya benzer kamu malını farklı zamanlarda talep etmeleri nedeniyle, küresel kamu malı için gereken organizasyonun yapılması ve üretimi için gereken finansmanın sağlanması güçleşmektedir. Bazı küresel kamu mallarının üretimi için ülkelerin katılımıyla çeşitli organizasyonlar oluşturulsa bile, söz konusu organizasyonların finansmanının nasıl sağlanacağı belirsizlikler taşımaktadır.

Küresel kamu mallarının finansman kaynaklarını dört gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan birincisi dışsallıkların içselleştirilmesi, ikincisi kamusal kaynaklar, üçüncüsü özel sektör kaynakları, dördüncüsü ise bu kaynakların bir takım spesifik sorunların çözümü için birlikte kombinlenmesinden oluşan ortaklık kaynaklarıdır.

Geliştirilen bu finansman yöntemlerinin küresel kamu malının finansmanını sağlama fonksiyonunun yanında küresel kamu malının üretim kararını etkilemesi finansman yönteminin önemini daha da arttırmaktadır.

Günümüzde küresel kamu malı üreten kurum ve kuruluşların finansmanı üye ülkelerin katkılarıyla, faaliyetlerinden elde ettikleri diğer gelirleriyle veya bağış ve yardımlarla sağlanmaktadır. Küresel kamu malı üreten kurumların uluslararası vergiler (global vergilendirme) yoluyla finansmanı mümkün değildir. Bunun nedeni devletleri tek taraflı irade ile vergilendirmeye yetkili devletlerüstü bir otoritenin bulunmamasıdır. Ancak, bazı malların veya hizmetlerin uluslararası ticareti üzerinden alınan vergilerden sağlanan hasılatın, tamamen veya kısmen küresel kamu malı üreten kuruluşların finansmanında kullanılması mümkündür.

Ayrıca ülkeler, küresel kamu malının finansmanında kullanılmak üzere kendi egemenlik alanları içerisinde bazı vergileri uygulamaya koyabilmektedirler. Çevre vergileri ülkelerin global sorunların çözümü için uygulamaya koydukları vergilere örnek olarak gösterilebilir. Ancak bu vergiden elde edilen gelirin ne kadarlık

kısının küresel kamu malının finansmanında kullanıldığını belirlemek mümkün değildir.

Küresel kamu malını üreten kurum ve kuruluşların, üye olan ülkelerin aidatlarıyla sağlanan finansmanına hangi ülkelerin ne oranda katılacağı da bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin farklı olması, üretilen küresel kamu malının finansmanının paylaşımında çözümlenmesi gereken sorunlar yaratmaktadır⁷⁵.

Küresel kamu malının finansman sorununun çözümünde öncelikle finansmanın bugünkü yapıda olduğu gibi gönüllü katkılarla mı, yoksa küresel bir katılımı sağlayan kollektif bir yaklaşımla mı sağlanacağı veya gönüllü katılımlarla, küresel katılımları koordineli şekilde sağlayacak bir sistemin mi finansmanda kullanılacağı tercihinin yapılması gerekmektedir. Bu tercihin belirlenmesinde en önemli rolü kamu malının sahip olduğu nitelikler tayin edecektir.

Küresel kamu malının niteliğine bağlı olarak bazı kamu mallarında kamu kaynaklarına ihtiyaç duyulurken, küresel barışın korunması, geri kalmış bölgelerin kalkındırılması gibi bazı küresel kamu mallarında ise tamamen özel sektör kuruluşları devreye girebilmektedir. Özellikle salgın hastalıkların önlenmesine yönelik olarak yapılan araştırmalar ve bilgi üretimi gibi mallar özel sektör tarafından finanse edilebilmektedir. Ancak bazı küresel kamu mallarının üretimi için öncelikle kamu desteği gerekmekte, ilerleyen dönemlerde etkinliğin devamı için malın üretiminin belirlenen esaslar dahilinde özel sektörce yürütülmesi de söz konusu olabilmektedir.

A. Dışsalıkların İçselleştirilmesine Yönelik Finansman Kaynakları

Küresel kamu malları ile alakalı olarak ortaya çıkan dışsalıkların içselleştirilmesi de ulusal düzeyde ortaya çıkan dışsalıkların içselleştirilmesi ile aynı teorik temele dayanmaktadır. Şöyle ki; bir üretim veya tüketim sonucu ortaya çıkan dışsal faydalar veya maliyetler (fayda veya maliyet taşmaları) o fayda ve maliyetleri

---

⁷⁵ Marco Ferroni, "Financing Regional Public Goods", 2002, <http://www.undp.org/ods/ffd-moneterrey.html>. 1. Erişim: 02.03.2010.

meydana getiren kişilere yüklendiği zaman dışsallıklar içselleştirilmiş olmakta ve sosyal refaha ulaşılmış olur. Küresel sosyal refahın sağlanması için de marjinal küresel fayda marjinal küresel maliyete eşit olmalıdır. Formüle edecek olursak;

$$MKM = MKF' \text{ dır.}$$

Üretici ve tüketicilerin doğrudan küresel kamu mallarının finansmanına doğrudan katkıda bulunabilmeleri mümkündür. Birinci bölümde detaylı bir şekilde ele alınmış olan dışsallıklar sorununun çözümüne yönelik olarak literatürde kamusal temelli çözüm önerileri ve piyasa temelli çözüm önerileri olmak üzere iki ana yaklaşım söz konusudur. Kamusal temelli (global vergiler) ve Piyasa temelli (Pazar oluşturma ve güçlendirme) geleneksel ulusal çözümler küresel boyutta uygulandığı takdirde üretici ve tüketiciler küresel kamu malı üretimine katkıda bulunmuş olurlar.

1. Kamusal Temelli Çözümler (Küresel Vergi Önerileri)

Küresel vergi ve benzeri pigouvian çözüm önerileri hem gelir yaratıcı hem de ilgili olumsuz dışsallık yaymakta olan üretim veya üretim faaliyetini kısıtlayıcı etki yaratmasından dolayı oldukça etkin bir çözüm olarak değerlendirilmektedir. Çevre kirliliğinin optimum düzeyde tutulması yöntemleri ile ilgili tartışmaların kökeni Pigou'ya kadar uzanır. Pigou'nun yaklaşımı özel ve sosyal maliyet arasındaki ayrıma dayanmaktadır. C.Plott ise, 1966 yılında yaptığı bir çalışma ile negatif dışsal ekonomilere karşı düzenleyici vergilerin kullanılması gerektiğini belirtmiştir⁷⁶. Daha sonra J. Buchanan negatif dışsal ekonomilere karşı düzenleyici vergilerin kullanılması halinde monopol ve tam rekabet piyasalarında refah kazancı ve kaybını geometrik olarak açıklamıştır⁷⁷.

Düzenleyici vergiler, kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması için kullanılan vergiler olup, özellikle negatif dışsal ekonomilere neden olan faaliyetler için kullanılırlar. Kirliliğe yol açarak dışsal maliyetlere sebebiyet veren bir endüstrideki denge üretim düzeyi aşağıdaki şekilde gösterilmektedir. Şekil 6'da da görüldüğü gibi dışsal maliyet yayan bir malın piyasadaki denge üretim düzeyi,

⁷⁶ İsmail Özsoy ve Uğur Yıldırım, "Çevre Kirliliğinin Önlenmesinde Ekonomik Yaklaşımlar ve Çözüm Önerileri", **Çevre Dergisi**, Sayı:11, 1994, s. 41.

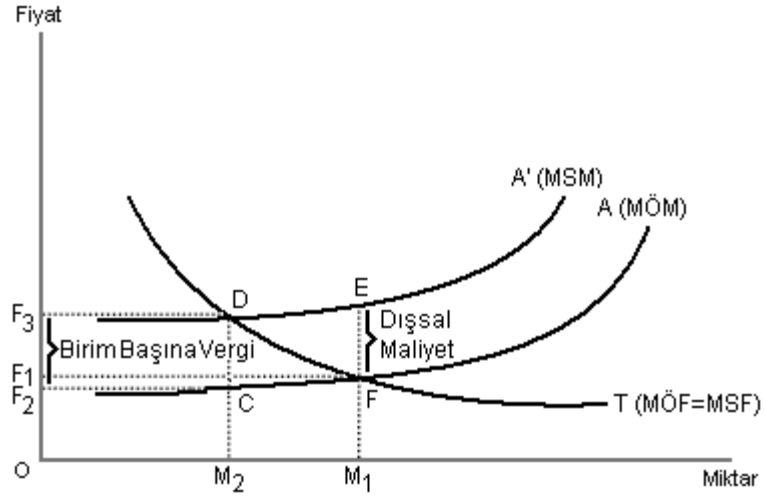
⁷⁷ Özsoy ve Yıldırım, s. 41.

marjinal özel maliyetleri temsil eden arz eğrisi (A) ile talep eğrisinin (T) kesiştiği noktada (F) gerçekleşmektedir. Dışsal faydaların olmadığı varsayıldığından, talep eğrisi aynı zamanda marjinal sosyal faydayı da temsil etmektedir.

Ancak piyasadaki üreticilerin yalnızca Marjinal özel maliyetleri hesaba katıyor olmalarından dolayı, piyasada oluşan OM1 üretim düzeyi sosyal açıdan optimum üretim miktarından daha fazla bir üretim miktarını ifade etmektedir. Bu durumda, düzenleyici vergiler kullanılmak suretiyle ilgili malın tüketimi sosyal açıdan optimum seviyeye çekilmelidir. İlgili malın üzerine vergi konulmasından sonra arz eğrisi doğal olarak sola kayacak ve arz da bir daralma meydana gelecektir.

Bu yeni durumda piyasa dengesi marjinal sosyal maliyetleri de temsil eden arz eğrisi (A') ile talep eğrisinin (T) kesiştiği D noktasında sağlanmakta ve sosyal refah için gerekli olan üretim ve tüketim miktarı OM2 kadar olmakta, M2-M1 kadar aşırı tüketimin önüne geçilmiş olmaktadır. Bu denge durumunda tüketiciler OM2 kadar mal için OF3 kadar bedel ödemeye razıdır. Bu durumda devlet birim başına DC kadar vergi koyacak ve bu nedenle fiyat OF2 seviyesine çıkacaktır. OF2 fiyat düzeyinde tüketiciler OM2 kadar mal talep ederler ve dolayısıyla sosyal etkinliği sağlayan arz talep eşitliği gerçekleşmiş olur.

Düzenleyici vergilerin bu olumlu etkilerine karşılık, uygulamada asıl sorun düzenleyici vergi olarak ne tür vergilerin kullanılacağıdır. Bu konuda maliyeciler, dolaylı vergilerin dolaysız vergilere oranla daha etkin olduğu görüşündedirler. Özellikle özel tüketim vergileri, negatif dışsal ekonomilere karşı geniş ölçüde uygulama alanı bulmaktadır. Bunun yanı sıra bir kısım maliyeci, bu durumdan dolayı vergilerde aşırı vergi yükünün olabileceğini iddia etmişlerdir.

Şekil 6: Dışsal Maliyetlerin Varlığında Düzenleyici Vergiler

Son yıllarda küresel vergileme fikri büyük bir kabul görmesine rağmen uygulamaya geçirilememiştir.

Günümüze kadar sözü edilmekte olan temel küresel vergi önerilerini şu şekilde sayabiliriz. Bunlar petrol ve benzeri maddelerin tüketilmesi üzerinden alınacak olan karbon vergisi, kısa vadeli sermaye hareketleri üzerinden alınacak tobin vergisi ve internet üzerinde iletilen veri sayısı üzerinden vergilendirmeyi temel alan bit vergisidir.

a. Karbon Vergileri

Karbon vergisi, küresel vergi önerileri içinde üzerinde en çok durulan ve yerküremiz için en çok tehdit oluşturan küresel ısınma ve çevre kirliliği sorunu ile ilgili negatif dışsallıkları içselleştirme potansiyeli taşıyan bir vergi türüdür. Bu vergi, fosil yakıt kullanıcılarının sebep olduğu, küresel ısınma problemini oluşturan sera gazı emisyonlarının neden olduğu ekonomik dışsallıkların içselleştirilmesini desteklemekte ve negatif dışsallıkların fiyat mekanizması yoluyla içselleştirilmesini savunan Pigouvian vergi yaklaşımı altında sınıflandırılmaktadır⁷⁸.

Bu vergi karbon salınımını azaltmayı amaçlayan tarafsız bir vergidir. Ayrıca bu vergiden sağlanacak gelir diğer çevre koruma faaliyetlerine kaynak olarak

⁷⁸ Birol Kovancılar, "Küresel Isınma Sorununun Çözümünde Karbon Vergisi ve Etkinliği", **Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt:8, Sayı:2, 2001, s. 12.

aktarılabilecek ve yeşil endüstri devriminin itici gücünü sağlayabilecektir. Devlet çevre kirliliğini önlemede, eğitici, koruyucu, çevre politikaları uygulamalıdır. Ayrıca devlete çevre kirliliğini önlemek amacıyla, elinde bulundurduğu bazı ekonomik ve politik araçları (regülasyon, kontroller politikaları ve vergi-sübvansiyon politikaları) kullanma hakkı verilmiştir. Devlet bu politikaları direkt veya dolaylı olarak (birlikte ve uyumlu) kullandığında, çevre kirliliğini önlemede istenilen sonuçları elde edilebilecektir⁷⁹.

BM tarafından yapılan bir hesaplama göre galon başına 0,48 \$ (Litre başına: 0,12 \$) karbon vergisi konulması halinde yıllık vergi geliri 125 milyar dolar seviyesine ulaşmaktadır.

Tüm faydalarına rağmen, karbon vergisinin küresel düzeyde uygulanabilmesi ve ülkeler arasında bu yönde bir anlaşmaya ulaşılabilmesi konusunda bir kaç önemli zorluk öngörülebilir; Öncelikle böyle bir verginin maliyetlerinin ülkeler arasındaki dağılımı eşit değildir. Eşit marjinal azaltma maliyetleriyle bile, emisyon azaltmanın toplam maliyetleri ülkeden ülkeye farklı olabilecektir. Ekonomik büyümeleri itibarıyla daha yüksek maliyetlerle karşılaşacak olan ülkeler, diğer ülkelerin mali desteği olmaksızın böyle bir anlaşmaya karşı çıkacaklardır. Şüphesizdir ki, ülkeler düzeyinde yaygın bir şekilde uygulanmakta olan bir küresel karbon vergisi önemli dağıtımsal etkilere sahip olacaktır. Bir karbon vergisinin uygulanması durumunda ülkeler arası kazanan ve kaybedenler gibi, böyle bir vergiye ülke içi politik destek verilebilmesi açısından ülke içi kazanan ve kaybedenlerin durumu da büyük önem arz etmektedir⁸⁰.

İkincisi yeni verginin fosil yakıt ürünleri üzerinde var olan eski vergi ve harçlara ilave olarak mı ya da onların yerine mi uygulanacağı ile ilgilidir. Geçmişte oluşturulmuş benzer mahiyetteki vergiler muhtemelen, küresel ısınma probleminin dışında bütçe gelirlerini arttırmak veya ülke içi çevresel dışsallıkları düzeltmek için oluşturulmuştur. Küresel bir karbon vergisi oranının, tamamıyla küresel ısınma ve iklim değişimi problemlerine yönelik olarak tespit edilmesine ve ülkeler arasında

---

⁷⁹ Özsoy ve Yıldırım, s. 42.

⁸⁰ Kovancılar, s. 17.

ülkenin probleme katkısına bağılı olarak tasarlanmasına ihtiyaç duyulabilecektir. Böyle bir vergi ülkelerin ekonomik ve mali yapılarında önemli değışimleri ve istenmeyen etkileri beraberinde getirebilecektir⁸¹.

Karbon vergisinin istenilen düzeyde hayata geçirilememiş olmasının asıl nedeni teknik sorunlar ve imkansızlıklar değıil uluslararası büyük petrol şirketlerinin yürüttüğü lobicilik faaliyetleridir.

Danimarka, Finlandiya, Almanya, Hollanda ve Norveç ulusal düzeyde karbon ve enerji vergilerini uygulayan ülkelerdir. Finlandiya ve Hollanda'da 1990 başlarından itibaren, İsveç'te ise Ocak 1991'den itibaren fosil yakıt kaynaklı karbon salınımlarına karşı karbon vergileri uygulanmaya başlanmıştır.

b. Tobin Vergisi

Daha önce de belirtildiğı gibi küresel istikrarın sağlanması ve bunun sürdürülmesi küresel kamu malı olarak kabul edilmektedir. Bu iktisadi gayeye ulaşmak amacıyla yürürlüğe konması düşünölen vergiler Tobin vergisi olarak adlandırılmaktadır.

Keynes 1936 yılında, finansal piyasalarda uygulanacak işlem vergilerinin kısa vadeli spekülasyonu engelleme ve uzun vadeli yatırımları teşvik etme konusunda potansiyel rolüne dikkat çekmiştir. Keynes'e göre, hisse senedi piyasasında uygulanacak böyle bir vergi, amacı kısa vadeli alım satım kârı elde etmek olanları etkileyecek, temel göstergelere bakarak yatırım yapanları ise etkilemeyecektir.

Günümüzde uluslararası mali hareketlerin artış göstermiş olması ve giderek daha hızlı hale gelmesi yıkıcı etkiler de meydana getirmektedir. 1994-1995 Meksika, 1997 Güneydoğı Asya, 1998 Rusya ve hemen ardından Brezilya, Türkiye ve Arjantin'i etkisi altına alan krizlerin temelinde spekülatif sermaye hareketleri yatmaktadır. Kısa vadeli sermaye hareketlerinin yol açtığı bu tahribatın giderilmesi için 1972 yılında Amerikalı İktisatçı James Tobin tarafından önerilmiş ve o dönem tüm dünyayı etkisi altına almış olan ve Bretton Woods sisteminin çöküşü ve ona

---

⁸¹ Kovancılar, s. 17.

eşlik eden petrol şokları, parasal istikrarsızlık, doların çöküşü gibi sorunlara çözüm olması hedeflenmiştir.

Tobin, spekülâtif amaçlı sermaye hareketliliğinin giderek artmasının neden olduğu finansal ve ekonomik dalgalanmaları önlemek için dünya çapında uygulanacak bir döviz işlemleri vergisi önermiştir⁸². Bu öneri, bir para biriminden başka bir para birimine çevrilecek paradan binde 1 ile binde 5 arasında değişen oranlarda vergi alınmasını öngörmektedir.

Başlangıçta bu verginin sadece cari piyasada uygulanması düşünülmüş, fakat bu piyasada var olan kaçamak yolların çokluğu verginin diğer tüm piyasaları kapsamı gerektiğini ortaya koymuştur⁸³.

Bu verginin uygulanması ile ilgili en önemli sorun uygulamaya dahil olmayan ülkelerin vergi cenneti haline gelerek uluslararası finans merkezlerinin bu ülkelere kayması sonucunda verginin işlevini yitirmesi riskidir. Bu nedenle, Tobin vergisinin uygulamaya konulması mümkün olmamıştır. IMF'in yaptığı bir çalışmaya göre bu verginin finansal piyasalardaki dalgalanmayı azalttığını gösteren çok az sayıda bulgu vardır⁸⁴. Yani bu tür bir vergi spekülâtif amaçlı sermaye hareketlerini engelleyememektedir.

c. BIT Vergisi

Bilgisayar üzerinde bilgi depolanan en küçük sayısal birim olan bit kelimesi İngilizcede sayısal basamak anlamına gelen Binary Digit kelimesinin kısaltmasıdır ve ilk kez 1946 yılında ünlü istatistikçi John Tukey tarafından kullanılmıştır.

Her hürül dijital iletişimde akan sinyallerin ölçülerek vergiye tabi tutulmasına genel olarak bit vergisi denilmektedir.

---

⁸² Habib Yıldız, **Küreselleşmenin Vergileme Üzerine Etkileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 156.

⁸³ Fatih Saraçoğlu ve Özgür Şahan, "Tobin Vergisi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", **Sayıştay Dergisi**, Sayı:55, 2004, s. 71.

⁸⁴ Saraçoğlu ve Şahan, s. 77.

Diğer taraftan, elektronik ortamda yapılan ticaretin klasik ticarete göre önemli avantajlarının bulunması ve bu durumun klasik ticaret yapanlar aleyhine haksız rekabet olarak kabul edilmesi elektronik ticaretin de vergilendirilmesi gündeme getirmiş ve bu tür vergiler bit vergisi kapsamına dahil edilmiştir.

2. Pazar Oluşturma ve Güçlendirme Önerileri

Küresel kamu malı sunumuna özel sektör kesimini de dahil etmeyi amaçlayan piyasa temelli uygulamalar genel olarak pazar oluşturma ve güçlendirme faaliyetleri kapsamında değerlendirilmektedir.

Özel çözümler daha ziyade piyasada neden olunan dışsal maliyetlerin yine piyasa sistemi içinde içselleştirilmesi ile ilgili önerilerden meydana gelmektedir⁸⁵.

Dışarıdan zararların kaldırılması için mutlaka zarar görenin, zarar vereni durdurma hakkı olmasının gerekli olmadığını, müzakere ve ödünlemeyle aynı sonucun gerçekleşebileceğini, mülkiyet hakkının varlığının sadece ödemenin yönünü değiştireceğini ilk olarak İngiliz İktisatçı Coase göstermiştir⁸⁶. Coase tarafından öne sürülen teoriye göre dışsal ekonomilerin varlığı halinde dışsallıklar bunlara neden olan ve bunlardan etkilenen bireyler arasında karşılıklı görüşmeler yoluyla çözülebilir ve böylelikle sosyal refaha ulaşılabilir.

Örneğin bir fabrikanın, bir ırmağı kirlettiğini varsayalım. Irmağın ağzına yakın yerlerdeki su kullanıcıları belli bir nitelikteki suyun mülkiyet hakkına sahiplerse, kendilerine gelen suyun niteliği bozulduğunda fabrikayı suyu kirlettiği için dava edebilirler. Fabrika bu durumda neden olduğu kirlenmenin maliyetini ödemek zorunda kalacaktır. Bir başka örnek ise, ırmaktaki suyun niteliğini yükselten ve böylece öteki su kullanıcılarına yarar sağlayan bir fabrika olabilir. Bu fabrika suyun niteliğini yasal olarak belirlenmiş bir düzeyin üzerine çıkarırsa, su kullanıcılarından bir ücret talep edebilir. Her iki durumda da su üzerindeki mülkiyet haklarının iyi belirlenmiş olması gerekir.

---

⁸⁵ Celebi, s. 76.

⁸⁶ Özsoy ve Yıldırım, s. 40.

Eğer görüşme ve pazarlık maliyetleri çok yüksek değilse dışsal bir yarar ya da zarardan sorumlu olanlar bu dışsallıktan etkilenenlerle görüşme ve pazarlığa oturabilirler. İlk örnekteki kirletici firma su kullanıcıları ile görüşüp, onlardan ırmağı belli ölçüde kirletme hakkını satın alabilir. İkinci örnekte ise, su kullanıcıları yasal olarak zorunlu olandan daha iyi nitelikte su kullanma hakkını iyileştirmeyi gerçekleştiren firmadan satın alabilirler. Böylece her iki durumda da dışsallık, ilgili tarafların hesaplarına yansiyacak, dışsallık içselleştirilecek, toplumsal ve özel maliyetler arasındaki fark ortadan kalkacaktır.

Taylor'a göre kamusal nitelikli kaynakların özelleştirilmesi, İngiltere nehirleri örneğinde mükemmel sonuçlar üretmiştir. İngiltere'de bir gölün veya nehirin bir kısmı üzerinde balık avlama hakkı, alınıp satılabilir ve ticarete konu edilebilir bir özel mülkiyet hakkıdır. Bu özel mülkiyet düzeni Taylor'a göre, İngiltere'de yalnızca aşırı avlanma sorununu gidermekle kalmayıp, İngiliz nehirlerinin önemli ölçüde temiz kalmasını da sağlamıştır. İngiltere'de avlanma hakkına sahip kimseler kendi avlanma sahalarını kirletenleri mahkemeye vermekte ve çoğu kez davalarını kazanmaktadırlar⁸⁷.

Mülkiyet hakları, standartlar, pazarlanabilir kirlilik izinleri gibi kurumsal düzenlemeler, küresel kamu mallarıyla ilgili dışsallıkların içselleştirilmesinde kullanılan ve pazar oluşturmayı ve güçlendirmeyi sağlamak için başvurulan tekniklerdir⁸⁸.

B. Özel Sektör Kaynakları

Özel sektör kaynakları, kar amaçlı kuruluşlar, kar amaçlı olmayan kuruluşlar ve bireylerden meydana gelmektedir. Yabancı doğrudan yatırımlar, diğer uzun vadeli özel kaynaklar, teknoloji transferi, iş olanaklarının yaratılması, ulusal kapasitenin inşası ve üretimi çeşitlendirme yoluyla kalkınmanın sağlanmasına önemli katkıda bulunurlar.

---

⁸⁷ Doğan Bıçkı, "Batı Düşüncesi, Liberal Kapitalizm ve Çevre", **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:2, 2001, s. 40.

⁸⁸ Sagasti ve Benzanson, s. 41.

1. Kar Amaçlı Olmayan Kuruluşlar

Kar amaçlı olmayan kuruluşlar vakıflar, sivil toplum örgütleri ve akademik kurumlardan meydana gelmektedir. Küreselleşmenin çarpıcı bir özelliği de sivil toplum aktörlerinden oluşan toplulukların hızla yaygınlaşmasıdır. Bu topluluklar küresel ölçekte iletişim ağları oluşturarak yurttaşların duyarlı oldukları konuları ele almaktadır. Söz konusu toplulukların sayısı 1950'lerin ortalarında 1.500 iken 2001 yılında 25.000'e çıkmıştır.

Vakıflar özel sektörün gelişmişliğinin bir sembolü olarak görülmektedir. Günümüzde birçok vakıf genellikle araştırma, geliştirme, eğitim ve çevresel koruma gibi konulara destek vermektedir. Yalnızca ABD'deki vakıfların sağladıkları uluslararası hibelerin 2000-2002 dönemindeki tutarı 3 milyar doları aşmıştır. Bu hibelerin üçte ikisi sağlık, eğitim, kalkınma ve çevre alanlarındaki programlara gitmiştir. Ford Vakfı, Bill ve Melinda Gates Vakfı, David ve Lucilla Packard Vakfı, John D. ve Catherine T. MacArthur Vakfı ve Rockefeller Vakfı gibi büyük vakıfların rekor düzeyine ulaşan taahhütleri sayesinde uluslararası yardımlar genel yardımlardan daha hızlı büyümüştür. Bununla birlikte, ABD'de yapılan hayır amaçlı yardımların yüzde 2'sinden azı ülke dışına gitmektedir. Halen birçok kuruluş ve ağ, küresel insancılığın büyük ölçüde yararlanılmadan duran kaynaklarını araştırmaktadır.

Ayrıca, Greenpeace ve Uluslararası Af Örgütü gibi sivil toplum kuruluşları küresel kamu malı sunumuna katkıda bulunan önemli kuruluşlardır.

Araştırma merkezleri, politika merkezli lobi kuruluşları ve birçok uluslararası kuruluşun istatistik bölümleri yaptıkları küresel araştırmalar ile küresel kamu malı sunumuna katkıda bulunmaktadır.

2. Kar Amaçlı Kuruluşlar

Günümüzde pek çok şirket sosyal sorumluluk projesi kapsamında faaliyetler yürütmekte ve bunları işletme giderlerinin bir parçası olarak kabul etmektedirler. Özellikle de konu ile ilgili sektörlerde faaliyet gösteren firmalar ilgili araştırmalara

önemli ölçüde kaynak ayırmaktadırlar. Özel sektörün uluslararası kamu politikalarında daha fazla yer alması, küresel programlara ek finansman sağlanması ve iş çevrelerinin oluşturdukları ağlara erişim açısından büyük bir potansiyel taşımaktadır.

Örneğin, bütün petrol şirketlerinin alternatif ve çevre dostu enerji kaynaklarının geliştirilmesine yönelik olarak ayırmış olduğu bir araştırma ve geliştirme bütçesi mevcuttur. Şirket yönetişimi ve sosyal sorumluluk konularının ötesinde, özel sektörle uluslararası kuruluşlar arasındaki ilişki son dönemlerde güçlenmiştir.

3. Bireyler

Varlıklı kişiler tarafından verilen ödüller, BM, Greenpeace, Kızılhaç ve Kızılay gibi örgütlere yapmış olduğu bağışlar bu kategoride değerlendirilmektedir. Örnek olarak ünlü sanatçıların bir araya gelerek fakir ülkelerdeki insanlara yardım konserleri vermesini veya Elton JOHN'un Prenses Diana anısına çıkarmış olduğu hatıra albümünün telif hakkından elde etmiş olduğu 80 milyon US\$'ı antipersonel mayınlarının temizlenmesi için bağışlamış olmasını gösterebiliriz.

Küresel düzeyde uygulanacak piyango ve şans oyunlarından büyük bir gelir elde edilmesi planlanmaktadır. Ancak, her ne kadar 1970'li yıllarda BM konseyi tarafından önerilmiş ise de uygulama imkanı olmamıştır.

C. Kamusal Kaynaklar

Küresel kamu malı sunumuna yapılan kamusal katkıları ulusal ve uluslararası düzeydeki çabalar olarak ele almamız mümkündür.

Ulusal çabalara örnek olarak bütçeden ayrılan paylar vergi teşvikleri ve kamusal zarara neden olan faaliyetlerin sınırlandırılmasını verebiliriz. Uluslararası çabalara örnek olarak ise uluslararası mali kuruluşları, uluslararası ve bölgesel organizasyonları verebiliriz.

1. Ulusal Kamu Kaynakları

Bu kaynaklar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre farklı şekillerde olabilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler küresel kamu malı sunumuna merkezi ve yerel yönetim bütçelerinden daha çok tamamlayıcı faaliyetler için katkıda bulunmaktadır.

Gelişmiş ülkeler ise dört farklı mekanizma yoluyla küresel kamu malı sunumuna katkıda bulunurlar. Bunlar, resmi kalkınma yardımları (ODA), borç takası, borç azaltım işlemleri ve bakanlık bütçelerinden yapılan yardımlar ve küresel kamu malı sunumunu teşvik etmek amacıyla özel firmalara tanınan teşviklerdir.

Kaynakların uluslararası ölçekte harekete geçirilmesine yönelik çabaların artırılması temel zorunluluktur. GSYİH'nin % 0,7'sinin resmi kalkınma yardımlarına (RKY) ayrılması yolundaki taahhüde sadık kalınmalıdır. Fakat mevcut durumda bu oran % 0,23'tür. % 0,7'lik hedefin tutturulması durumunda bu yılda 100 milyar doların üzerinde bir yardım artışı anlamına gelecektir. Bu yardımların etkililiği ve verilmesi ile ilgili usuller geliştirilmelidir. Dış borçların azaltılması yolundaki girişimler hızlandırılmalı ve derinleştirilmelidir.

2. Uluslararası Kamu Kaynakları

Uluslararası kamusal kaynakları, Uluslararası Mali Kuruluşlar ve Hükümetlerarası organizasyonlar ve bunların faaliyetlerinden oluşmaktadır.

Uluslararası Mali Kuruluşların en önemlileri Bretton Woods anlaşmasının başlıca kurumları Dünya Bankası ve IMF'tir. Bunların dışında çok taraflı kalkınma bankaları, Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonunu bu kapsam içinde değerlendirebiliriz. Bilindiği üzere bu kuruluşların temel görevleri krizlerin önlenmesi ve finansal istikrarın devamını sağlamaktır.

Hükümetlerarası organizasyonları küresel kamu malı sunumunun odak noktasına yerleştirebiliriz. Zira, küresel kamu malı sunumuna en temel katkıları yapan kurumlar bunlardır. Birleşmiş Milletler ve çatısı altında yer alan konusunda

uzmanlaşmış WHO, ILO ve FAO gibi alt organizasyon adeta küresel bakanlıklar gibi çalışmaktadırlar.

Örneğin Dünya Sağlık Örgütü (WHO) salgın hastalıklarla ilgili risklerin belirlenmesi, politikalar üretilmesi ve üye devletlerin uyarılması konusunda önemli görevler üstlenmiş durumdadır.

Benzer şekilde Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Gıda ve Tarım Organizasyonu (FAO) kendi faaliyet alanları ile ilgili küresel politikalara öncülük etmektedirler.

D. Küresel Kamu Malını Üreten Bazı Kuruluşlar

Dünyada var olan sağlık sorunları, çevre sorunları ve finansal krizler gibi sorunların çözümü veya gelecekte yaşanacak diğer global sorunların önüne geçilebilmesi için küresel kamu mallarının yeterli sunumuna ihtiyaç duyulmaktadır. Elde ettikleri büyük servetin bir bölümünü, geçmişte ülkelerindeki eğitim, sağlık gibi alanlara harcayan, “klasik” olarak adlandırabileceğimiz yardımseverlerin yanı sıra, küreselleşmenin etkisini iyice hissettirdiği son yıllarda, çevrenin korunması, yoksulluk ve hastalıklarla uluslararası alanda mücadele gibi küresel planda faaliyet gösteren yeni kuruluşlar da ortaya çıkmıştır. Küresel kamu mallarının arzında ve finansmanında önemli sorunlarla karşılaşılmasına rağmen uluslararası kuruluşlar tarafından üretilmekte ve global toplumun tüketimine sunulmaktadır. Bu kuruluşlardan bazıları;

- Birleşmiş Milletler (UN)
- Dünya Sağlık Örgütü (WHO)
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)
- Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)
- Uluslararası Denizcilik Organizasyonu (IMO)
- Dünya Bankası (WB)
- Avrupa Birliği (EU)
- Kuzey Atlantik İttifakı (NATO)
- Uydular Aracılığıyla Haberleşme Uluslararası Teşkilatı (INTELSAT)’tır.

1. Birleşmiş Milletler (UN)

Birleşmiş Milletler Örgütü ya da kısaca Birleşmiş Milletler (BM), 24 Ekim 1945'te kurulmuş dünya barışını, güvenliğini korumak ve küresel ekonomik, toplumsal ve kültürel bir iş birliği oluşturmak için kurulan uluslararası bir örgüttür. Birleşmiş Milletler kendini "adalet ve güvenliği, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitliği uluslararası tüm ülkelere sağlamayı amaç edinmiş küresel bir kuruluş" olarak tanımlamaktadır.

Örgütün, kurulduğu yıllarda 51 olan üye sayısı şu an itibariyle üyeliği kaldırılan Vatikan ve değiştirilen Çin Halk Cumhuriyeti son katılan üye Karadağ dahil 192'ye ulaşmıştır. Örgütün yönetimi New York'ta bulunan genel merkezinden yürütülür ve üye ülkelerle her yıl düzenli olarak yapılan toplantılar yine bu genel merkezde gerçekleştirilir.

Örgüt yapısal olarak idari bölümlere ayrılmıştır; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Yönetim Konseyi, Genel Sekreterlik ve Uluslararası Adalet Divanı. Örgütün en göz önündeki mercisi Genel Sekreterdir. Örgüt harcamalarını üye devletlerin aidatları ile karşılamaktadır. Üyelik aidatları ise, ülkelerin Gayri Safi Milli Hasılları (GSMH) esas alınarak hesaplanmaktadır. 2005 yılı bütçesinde üye ülkeler arasında en yüksek 10 katkı payı Tablo 11'de görülebilmektedir.

Zengin ülkelerin daha çok, yoksul ülkelerin daha az ödemesine olanak sağladığı için bu yöntem adildir. Ayrıca, katkı paylarının adil ve gerçekçi olmasını sağlamak için katkı payları her üç yılda bir en yeni veriler ışığında gözden geçirilmektedir. Ancak, Birleşmiş Milletler Örgütünün en önemli finansman kaynağı durumundaki üye aidatları ABD ve Rusya gibi önemli devletler tarafından örgüt üzerinde baskı unsuru olarak kullanılmakta ve ödenmemektedir.

Tablo 11: Birleşmiş Milletler Bütçesine En Çok Katkı Yapan 10 Ülke

Ülke Adı	Katılım Payı (%)	Katılım Tutarı (USD)
ABD	22,00	362,70
Japonya	19,47	279,60
Almanya	8,66	124,40
İngiltere	6,13	88,00
Fransa	6,03	86,60
İtalya	4,89	70,02
Kanada	2,81	40,40
İspanya	2,52	36,20
Çin	2,05	29,50
Meksika	1,88	27,00
TOPLAM	76,44	1.144,42

Kaynak: <http://www.unicankara.org.tr/index.php?LNG=1&ID=102#s1>. Erişim: 17.09.2010.

Ayrıca, Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Denizcilik Organizasyonu (IMO) ve Dünya Bankası gibi küresel kamu malı Üreten birçok kuruluş BM çatısı altında faaliyet göstermektedir.

2. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) temelleri 1851 yılında ilk Uluslararası Sağlık Konferansında atılmıştır. 20. Yüzyıl başına kadar bu tür 13 konferans toplanmışsa da hastalıkların yapıları tam olarak bilinmediğinden ortak çabalardan fazla bir başarı sağlanamamıştır. İlk uluslararası sağlık örgütü 1907 yılında Paris'te kurulan Office International d'Hygiene Publique'dir. Bunu 1919 da, Birinci Dünya Savaşı arkasından kurulan Cemiyet-i Akvamin çatısı altında oluşturulan ve uluslararası sağlık çalışmalarının eşgüdümünden sorumlu Sağlık Komitesi izlemiştir.

Dünya Sağlık Örgütü ise Birleşmiş Milletlere üye ülkelerin yarısından bir fazlasının örgütün Anayasasını onaylaması üzerine 07.04.1948 tarihinde kurulmuş uluslararası özel bir örgüttür.

WHO, Birleşmiş Milletler sistemi bünyesinde sağlık birimini yönetmekte ve koordine etmektedir. Küresel sağlık sorunları hakkında liderlik yapma, sağlık araştırması gündemini oluşturma, norm ve standartları belirleme, kanıta dayalı politika seçeneklerini belirleme, ülkelere teknik destek sağlama ve sağlık trendlerini takip etme ve değerlendirmeden sorumludur. 21. Yüzyılda sağlık, ortak bir sorumluluktur; temel sağlık hizmetlerine eşit erişim ve uluslararası tehditlerle mücadele amacıyla işbirliği yapmak bunun bir parçasıdır. WHO, git gide daha da karmaşık olan ve hızla değişen bir dünyada çalışmaktadır. Kamu sağlığının sınırları belirsiz bir hal almıştır; bu sınırlar sağlık fırsatlarını ve sonuçlarını etkileyen diğer sektörlere kadar uzanmıştır.

Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşılması kapsamında, kronik hastalıkların önlenmesi, tedavi edilmesi ve ihmal edilen tropikal hastalıkların ele alınması, sağlık ve kalkınma gündeminin belli başlı konularıdır. Ayrıca, uluslararası sağlık güvenliğini en çok tehdit eden şey yeni ortaya çıkan ve salgın olma riski taşıyan hastalıklardır. Bu riskleri en aza indirmek amacıyla gerekli önlemleri almak örgütün en temel amaçlarından biridir.

3. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

ILO, bazı devlet ve sendikaların çabalarıyla 1919'da Versay Barış Antlaşması çerçevesinde bir uzlaşma sonucu kurulmuştur. 1946'da Birleşmiş Milletler çerçevesinde ILO'ya ayrı bir örgüt statüsü tanınmış ve kendi organlarını oluşturmuştur. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sosyal adaletin ve uluslararası insan ve çalışma haklarının iyileştirilmesi için çalışan bir Birleşmiş Milletler ihtisas kuruluşudur. ILO, bağımsız iş ve işveren örgütlerinin kurulmasını desteklemekte ve bunlara eğitim ve danışmanlık hizmeti vermektedir. Örgüt yeterli gelir sağlayan

istihdam alanlarının açılması çalışmalarına, sosyal ve kalkınma sorunlarının çözümüne de yardımcı olmaktadır⁸⁹.

ILO, insan onuruna yakışır çalışma koşullarının tüm dünyada tesis edilmesi için aşağıda belirtilen şu 4 temel stratejiyi benimsemektedir. Bunlar:

- Çalışma hayatında standartlar, temel ilkeler ve haklar geliştirmek;
- Kadın ve erkeklerin insana yakışır işlere sahip olmalarını güvence altına almak için daha büyük fırsatlar oluşturmak;
- Herkes için sosyal koruma programlarının kapsamını ve etkinliğini artırmak;
- Sosyal diyalogu güçlendirmektir.

ILO'nun çalışmaları küresel düzeyde duyarlılıkla izlenmekte ve normlarının uygulanması giderek yaygınlık kazanmaktadır.

4. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)

Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), dünyada açlığı yok etme konusunda gösterilen uluslararası çabaları destekleyen Birleşmiş Milletler kuruluşudur. FAO; tarım, ormancılık ve balıkçılık faaliyetlerini modernleştirme ve herkese iyi beslenme garantisi verme konusunda gelişmekte olan ülkelere ve geçiş dönemindeki ülkelere yardım etmektedir.

FAO, Gıda Güvenliği, Gıda ve Tarımın Durumu, Dünya Ormanlarının Durumu, Dünya Balıkçılık faaliyetleri ve Su Ürünleri gibi alanlarda küresel koşullar ve gıda hakkında düzenli raporlar hazırlamakta ve yayımlamaktadır. Ayrıca Gıda ve Tarım Örgütü, açlığa karşı mücadeleye büyük bir katkıda bulunmak için Gıda Güvenliği Fonu'nun kurulmasına öncülük etmiştir. 1995 yılından bu yana FAO'nun

---

⁸⁹ Hakkı Büyükbaş ve Kenan Ören, "Küreselleşme, Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Sosyal Düzen Arayışı", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:13, 2005, s. 112.

belirlemiş olduğu gıda güvenliği programlarında bağışçılar ve ulusal hükümetler 770 milyon ABD doları yatırımda bulunmuştur.

Gıda güvenliği için FAO ve Dünya Sağlık Örgütü'nün ortaklaşa yönettiği uluslararası Kodeks Alimentarius (Gıda Kodu) Komisyonu, tüketicilerin sağlığını korur ve gıda ticaretinde adil uygulamaları güvence altına almak için çalışır.

5. Uluslararası Denizcilik Organizasyonu (IMO)

1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen bir konferansta Uluslararası Denizcilik Örgütü'nün (IMO) kurulması konusunda sözleşme kabul edilmiştir. IMO aynı zamanda sadece denizcilik konularıyla ilgilenecek ilk uluslararası kuruluş olmuştur. En başından itibaren, deniz güvenliğinin artırılması ve deniz kirliliğinin önlenmesi IMO'nun en önemli hedeflerinden biri olmuştur.

IMO, teknik bir örgüttür ve çalışmalarının pek çoğu bir takım komiteler ve alt komiteler tarafından yürütölmektedir. Bu örgütler geniş bir yelpaze içerisinde denizcilik, hukuk ve çevresel konularda etkinlikleri olan kuruluşlar olup bilgi, belge ya da uzman önerisi sağlamak suretiyle çeşitli IMO organlarında ve komitelerde katkıda bulunmaktadır. Amaçladığı hedeflere ulaşabilmesi için, geride kalan 52 yıl içerisinde IMO, deniz güvenliği, kirliliğin önlenmesi ve benzeri konularda 40 Uluslararası Sözleşmenin kabul edilmesi çalışmalarını yürütmüş ve yine aynı konularda 700'ün üzerinde Kod ve Kararı kabul etmiştir.

6. Dünya Bankası (WB)

1 Temmuz 1944 tarihinde Bretton Woods, New Hampshire bölgesinde 44 ülke hükümetinin yapmış olduğu bir konferansta kurulan Dünya Bankası, dünyadaki kalkınma yardımı kaynaklarının en büyüklerinden birisidir. Temel amacı, yoksul insanlara ve yoksul ülkelere yardım etmektir.

Dünya Bankası eğitim, HIV/AIDS ve sağlık programları alanlarında en fazla mali kaynağı sağlayan kuruluştur. Banka'nın şu andaki HIV/AIDS taahhütlerinin tutarı, yarısı Afrika Sahrası altındaki bölgeye olmak üzere 1,3 milyar dolara

ulaşmaktadır. Dünya Bankası üye ülkelerce yapılan aidat ödemeleri yoluyla ve üye ülkelerin sermaye katılım paylarıyla finanse edilmektedir.

Dünya Bankası, Ülkelere gelişme yardımı, teknik destek ve araştırma bulguları şeklinde uluslararası kamu malı üreten bir kurumdur. Göçlerin önlenmesi veya azaltılması gibi faaliyetler ülkelerin veya göçün yapıldığı komşu ülkeler üzerinde yerel veya bölgesel olarak sınırlandırılabilir faydalar sağlayan kamu malı özelliği gösterirken, yoksulluğun azaltılması ve temel bilimsel araştırmalar gibi faaliyetler, global tam kamusal mallardır⁹⁰.

7. Avrupa Birliği (EU)

Uluslararası bir topluluk olan Avrupa Birliği'nin temeli 1951 yılında Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Fransa, Almanya ve İtalya tarafından kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile atılmıştır. Ulusal kömür ve çelik sanayilerinin uluslararası bir otorite tarafından kontrol edilmesi amacıyla kurulan bu topluluğun ardından, yine aynı ülkeler tarafından 1957 yılında Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurulmuştur. AET, aynı zamanda söz konusu ülkeler arasında Gümrük Birliği kurulmasını da öngörmüştür. O tarihten bu yana yeni üyelerle genişleyen Avrupa Birliği 27 üyeye ulaşmış ve aynı zamanda ekonomik ve siyasi alanlarda yeni politikalar oluşturarak gücünü arttırmıştır. 1993 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması günümüzde Avrupa Birliği'nin yasal çerçevesini oluşturmaktadır. Avrupa Birliği'nin temel kurumları Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Adalet Divanı, Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Birliği Konseyi'dir.

Avrupa Birliği oluşturduğu tek pazar ve tarım, ticaret, ulaştırma gibi alanlarda oluşturduğu ortak politikalar ile uluslararası ekonomik arenada tek ses olarak hareket etmekte ve çok taraflı kuruluşlar nezdinde tek ses olarak üyelerini temsil etmektedir. Avrupa Birliği piyasanın genişlemesinden kaynaklanan ölçek ekonomileri ve kapsam ekonomilerinin avantajlarından yararlanarak üye ülkelerin refahını artırmaya yönelik olarak olarak global kamu malı sağlamaktadır.

---

⁹⁰ Ortaç, s. 57.

Birlik bütçesinin %68'i (Yaklaşık 81 Milyar Euro) GSMH'ya bağlı kaynaklardan, %16'sı (Yaklaşık 19 Milyar Euro) ise KDV'ne bağlı kaynaklardan elde edilmektedir. Devasa bütçesiyle birlik, devlet olmaya en yakın uluslararası kurum olmakla beraber, klasik anlamda eğitimden sağlığa pek çok alanda kamusal mal sunumu yapabilen en güçlü örgüttür.

8. Kuzey Atlantik İttifakı (NATO)

Sovyetler Birliği tehdidine karşı üye müttefiklerin topraklarını 'ortak savunma alanı' ilan eden North Atlantic Treaty Organization (NATO) 4 Nisan 1949 tarihinde 12 ülkenin (ABD, Kanada, Belçika, Danimarka, Fransa, İngiltere, İtalya, İzlanda, Lüksemburg, Norveç, Hollanda ve Portekiz) katılımıyla Washington'da kurulmuştur.

Türkiye, NATO'nun ilk genişleme hareketi çerçevesinde Yunanistan ile birlikte 1952 yılında ittifaka dahil olmuştur. NATO, üye ülkelerin menfaatlerine ya da egemenlik alanlarına herhangi bir devlet tarafından yapılan saldırıyı önlemek amacıyla kolektif bir güç olarak caydırıcılık sağlamaya yönelik askeri bir anlaşmadır. Ana faaliyetler koruma ve caydırıcılıktır. Müttefikler kamusal derecesine göre değişen birleşik ürünler yaratan bir savunma faaliyetini paylaşırlar⁹¹.

Caydırıcılık müttefikler arasında tam kamusaldır ve bedavacılığa en açık olan fonksiyondur⁹². Müttefik ülkelerin savunma harcamalarının yalnızca %1'i sistem bütçesine aktarılmakta, %99'u ise üye ülkeler tarafından bağımsız olarak harcanmaktadır.

Sovyet tehdidin ortadan kalkması ile yeni bir strateji benimseyerek kendisine tehdit alanları olarak daha çok Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgelerini kabul etmiştir.

---

⁹¹ Ortaç, s. 54.

⁹² Ortaç, s. 54.

9. Uydular Aracılığıyla Haberleşme Uluslararası Teşkilatı (INTELSAT)

INTELSAT, 1965 yılında birkaç ülkenin pay ortaklığı ile kurulduğunda dünya tarihinde ilk kez yerkürenin her noktası ile anlık iletişim kurma imkanı sağlanmıştır. Sahip olduğu 141 üye sayısı ile INTELSAT dünyanın en büyük uydu haberleşme kuruluşudur. Yalnız üye ülkeler değil, dünyanın her topluluğu ve şirketi INTELSAT'ın sağlamakta olduğu data/ses, video servislerinden ve yeniliklerinden faydalanmaktadır. Hizmetlerin yalnızca üyelere açık olması nedeniyle tam bir klüp malı özelliği göstermektedir.

Küresel haberleşmenin önemli bir bölümünü sağlayan INTELSAT ekvatorun 22.000 mil üzerinde farklı bölgelerde yer alan 19 uyduyu içermektedir.

SONUÇ

Son yıllarda ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yaşanan küreselleşme ile birlikte yayılan ve devletleri etkileyen gelişmeler yaşanmaktadır. Bu süreçte, “Sürdürülebilir Kalkınma” ile birlikte daha çok duyulmaya ve tartışılmaya başlanan kavram ise “Küresel Kamu Malları”dır.

Dünya üzerindeki bütün bireyler tarafından elde edilebilmesi mümkün olan, tüketimde rekabetin ve kısıtlamanın bulunmadığı, herkesin yararlanabildiği ve finansmanının küresel olarak sağlanması gerekli olan faydalar olarak tanımlayabileceğimiz küresel kamu malları, faydaları ve zararları itibarıyla etkileşim alanları ülke boyutlarını aşmış ve bütün ülkeleri ortak hareket etmeye zorlamaktadır.

Ancak, küresel kamu mallarının devlet kavramından soyutlanarak ifade edilmesi, küresel kamu malı tercihinin kim tarafından, nasıl, ne şekilde yapılacağı ve finansmanının nasıl sağlanacağı sorununu gündeme getirmektedir. Küresel kamu mallarının üretiminde ve paylaşımında karşılaşılan tüm bu sorunlar, yeni yaklaşımlarında gelişmeye başlamasına neden olmuştur. Bu yaklaşımlardan en önemlisi, artık tek tek ülkelerin refah artışlarının önemli olmadığı, küresel toplumun refah artışının sağlanması gerekliliğinin olmasıdır.

Bu amaçla bu malların istenilen düzeyde, şeffaf katılımcı politikalarla ülkelerin sosyo-ekonomik yapıları dikkate alınarak üretilmesi sağlanmalıdır. Bu tür yeni yaklaşımlar, gelecek dönemlerde yeni çözümleri ve gelişmeleri sağlayacaktır, zaten küresel kamu mallarının arzı, yönetimi ve finansmanı konularında da çözüm çalışmalarına devam edilmektedir. Yapılan bilimsel çalışmalar ve konuya yönelik ilginin giderek artması, belirttiğimiz bütün bu sorunların kısa zamanda cevaplandırılacağı ve küresel kamu mallarının çok geniş bir alanı kapsayacak şekilde üretileceğini göstermektedir.

İhtiyaç duyulan küresel reformların gerçekleştirilebilmesi için birçok aktörün harekete geçirilmesi gerekmektedir. Uluslararası kuruluşlar, daha adil ve kapsayıcı

bir küreselleşme için daha dengeli ve birbirini tamamlayıcı politikalar geliştirmek üzere politika tutarlılığı girişimlerini başlatmalıdırlar. Kofi Annan'ın söylediği gibi, “Birlikte alınan kararlara daha fazla saygı ve bunları hayata geçirmek için daha büyük bir kararlılıkla beraber daha güçlü bir uluslararası dayanışma ve sorumluluk almaya ihtiyacımız vardır.”

Bu girişimler, küresel ekonomide büyüme, yatırım ve istihdam konularını ele almalıdır. Ekonomi, finans ve ticaret politikalarının ulusal değerlendirmeleri, uluslararası sistemin sosyal konularda görevleri olan kuruluşları tarafından üstlenilmelidir. İlgi duyan uluslararası kuruluşlar tarafından bir Küreselleşme Politikaları Forumu oluşturulmalıdır. Bu forum, küresel ekonomideki gelişmelerin ve politikaların sosyal etkileri konusunda farklı görüşlere sahip kesimlerin düzenli diyalog kuracakları bir platform olacaktır. Bu foruma katılan kuruluşlar, düzenlik aralıklarla, “Küreselleşmede Durum Raporu” yayımlayabilirler. Küreselleşmenin sosyal boyutuna ilişkin araştırma programları ve veri toplama çalışmaları güçlendirilmelidir.

Küresel kamu mallarının sağlıklı finansman altyapısının sağlanması küreselleşmenin yönetimi açısından çok büyük öneme sahiptir. Özellikle, düzenli gelir kaynaklarının tesis edilmesi gereklidir. Bu kapsamda, çevre tahribatına yol açan faaliyetler fiyat mekanizması içine yerleştirilecek dolaylı vergiler yoluyla kısıtlanmalıdır. Küresel çapta uygulanacak loto ve piyango uygulamaları küresel kamu mallarının finansmanına kaynak oluşturulabilmesi açısından önemli potansiyel arz etmektedir. Bu uygulamanın hem hayata geçirilmesi kolay hem de gelir potansiyeli yüksektir. Dünya üzerindeki her bireyden yılda bir dolar elde edilmesi durumunda yılda 6,5 milyar dolar gibi rakama denk gelmektedir ki bu rakam Birleşmiş Milletler'in yıllık bütçesinin iki katından fazladır.

Günümüzde çevresel tahribatın, dünyamızın geleceğini tehdit eder boyutlara ulaşması, çevre konusunun öncelikle ele alınmasını gerektirmektedir. Çevre sorunları, sınır asan, ülkeler arası karşılıklı bağımlılık içeren küresel bir sorun haline gelmiştir. Bu nedenle ekonomik büyüme ile toplumsal ilerlemeyi ve çevresel korumayı daha iyi ilişkilendiren tutarlı bir küresel yönetişime daha önce hiç olmadığı

kadar çok ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü evre, insanlığa ortak bir geleceği olduğunu gösteren en önemli konudur. “küresel kamu malları” veya “küresel ortak varlıklar” ifadeleriyle anlatılmaya çalışılan küresel evre olgularının bilinçli bir şekilde her düzeyde korunması ve geliştirilmesi gelecek nesillere bırakabileceğimiz en önemli mirastır.

KAYNAKÇA

AKALIN, Güneri. **Kamu Ekonomisi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1986.

AKIN, İlhan F. **Kamu Hukuku**, Beta Basım, İstanbul, 1993.

AKDOĞAN, Abdurrahman. **Kamu Maliyesi**, Gazi Kitabevi, 8. Baskı, Ankara, 2002.

AKTAN, Coşkun Can. “Piyasa Başarısızlığının Anatomisi ve Kamu Ekonomisi Rasyoneli”, 2006, http://www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/kamu-ekonomisi/kamu-ekon-rasyoneli.pdf, (02.09.2010).

AKTAN, Coşkun Can ve İstiklal Y. Vural. “Global Yoksulluk Sorunu”, <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/global-sorunlar/yoksulluk.htm>., (11.10.2010).

ALTAY, Asuman. “Küreselleşen Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikrofinansman Yaklaşımı”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, Cilt:44, Sayı:510, 2007, ss. 57-67.

ALTAY, Asuman. “Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, 2007, ss. 337-362.

ARMAĞAN, Ramazan. “Kamu Ekonomisinde Dışsallıklar ve Dışsallıkların İçselleştirilmesi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:9, 2003, ss. 159-179.

BAŞARAN, Fehmi. “Küresel Bir Kamu Malı Olarak Çevrenin Artan Önemi ve Sayıştay Denetimi”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:65, 2007, ss. 89-110.

BAŞTÜRK, Şenol. “Bir Olgu Olarak Küreselleşme”, **İş-güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt:3, Sayı:2, 2001.

<http://www.isguc.org/?p=article&id=76&cilt=3&sayi=2&yil=2001> (04.05.2010).

BIÇKI, Doğan. “Batı Düşüncesi, Liberal Kapitalizm ve Çevre”, **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:2, 2001, ss. 33-42.

BINGER, Albert. “Global Public Goods and Potential Mechanisms for Financing Availability”, **Background paper prepared for the Fifth Session of the Committee for Development Policy meeting**, April 7-11, 2003.

BOZKURT, Veysel. “Küreselleşme: Kavram-Gelişim ve Yaklaşımlar”, **İş-güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt:2 Sayı:1, 2000, .
<http://www.isguc.org/?p=article&id=87&cilt=2&sayi=1&yil=2000> (27.03.2010).

BULUTOĞLU, Kenan. **Kamu Ekonomisine Giriş**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

BÜYÜKBAŞ, Hakkı ve Kenan Ören. “Küreselleşme, Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Sosyal Düzen Arayışı”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:13, 2005, ss. 103-121.

ÇELEBİ, A. Kemal. **Kamu Ekonomisinin Analizi**, Emek Matbaacılık, Manisa, 2000.

Da EMPOLI, Domenico. “The Italian Public Finance Contribution to Public Choice”, **The Encyclopedia of Public Choice**, Part:2, 2003.

DEVİRİM, Fevzi. **Kamu Maliyesine Giriş**, İlkem Ofset, 4. Baskı, İzmir, 2002.

DPT. **Dünya Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler**, Yayın No:2375 - ÖİK:440, Ankara, 1995.

DÜNYA Bankası. **World Development Report**, Attacking Poverty, 2000/2001.

DÜNYA Bankası. “World Development Indicators”, 2007.

DOĞAN, Seyhun. “Türkiye’nin Küresel İklim Değişliğinde Rolü ve Önleyici Küresel Çabaya Katılım Girişimleri”, **Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:6, Sayı:2, 2005, ss. 57-73.

ENER, Meliha ve Esra Demircan. “Küreselleşme Sürecinde Değişen Devlet Anlayışından Kamu Hizmetlerinin Dönüşümüne: Sağlık Hizmetlerinde Piyasa Mekanizmaları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:13, Sayı:1 2008, ss 57-82.

FERRONI, Marco. “Financing Regional Public Goods”, 2002, <http://www.undp.org/ods/ffd-moneterrey.html>. 1. (02.03.2010).

FERRONI, Marco. “The Role of International Public Goods in Sustainable Globalization and Localization”, WBI Course on Intergovernmental Fiscal Relations and Local Financial Management, Almaty, 17-21 April 2000.

FOX, Jeremy. **Chomsky ve Küreselleşme**, Everest Yayınları, İstanbul, 2002.

FUKUYAMA, Francis. **Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

GARDINER, Rosalie ve Katell Le Goulven. “Sustaining Our Global Public Goods”, **Economic Briefing Paper**, No: 3, Towards Earth Summit 2002.

GÖKER, Zeliha. “Kamusal Mallar Tanımında Farklı Görüşler”, **Maliye Dergisi**, Sayı:155, 2008, ss, 108-118.

HOLCOMBE, Randall G. “A Theory of the Theory of Public Goods”, **Review of Austrian Economics** 10, No:1, 1997, ss. 1-22.

KAR, Muhsin ve Hüseyin Ağır. “Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Testi (Neo-Klasik Büyüme Teorisi)”, **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı**, 2003.

KAUL, Inge, Pedro Conceicao, Katell Le Goulven ve Ronald U. Mendoza, **Managing Global Public Goods**, Oxford University Pres, Inc., New York, 2003.

KAZGAN, Gülten. **Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2009.

KOVANCILAR, Birol. “Küresel Isınma Sorununun Çözümünde Karbon Vergisi ve Etkinliği”, **Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt:8, Sayı:2, 2001, ss. 7-19.

MORRISEY, Oliver, Dirk Willem te Velde ve Adrian Hewitt. **Defining International Public Goods: Conceptual Issues**, içinde FERRONI, Marco ve Ashoka Mody. “International Public Goods: Incentives, Measurement and, Financing”, Kluwer Academic Publishers, The Netherlands, 2002.

MUTER, Birol Naci. “XVI. Türkiye Maliye Sempozyumu Sunuş Metni”, Antalya, 28-31 Mayıs 2001.

MUTLU, Ayşegül. “Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları”, **Maliye Dergisi**, Sayı:150, 2006, ss. 53-78.

MYRDAL, Gunnar. **Development and Underdevelopment**, National Bank Of Egypt, Cairo, 1959.

ORTAÇ, Fevzi Rifat. **Global Kamu Malları ve Finansmanı**, Gazi Kitabevi, 1.Baskı, Ankara, 2004.

ÖZER, M. Akif. “Yönetişim Üzerine Notlar”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:63, 2006, ss. 59-89.

ÖZSOY, İsmail ve Uğur Yıldırım. “Çevre Kirliliğinin Önlenmesinde Ekonomik Yaklaşımlar ve Çözüm Önerileri”, **Çevre Dergisi**, Sayı:11, 1994, ss. 39-42.

ROBERTSON, Ronald. **Globalization: Social Theory and Global Culture**, SAGE Publications Ltd, London, 1992.

SAGASTI, Fancisco ve Keith Benzanson. **Financing and Providing Global Public Goods: Expectations and Prospect**, Ministry for Foreign Affairs Sweden, Stockholm, 2001.

SAMUELSON, Paul A. "The Pure Theory of Public Expenditure", **The Review of Economics and Statistics**, Vol.36, No.4, 1954, pp. 387-389.

SANDLER, Todd. **Financing İnternational Public Goods**, March 2002.

SANDLER, Todd. **On Financing Global and International Public Goods**, World Bank Economic Policy and Prospect Group, Policy Research Working Paper 2638, Washington D.C., July, 2001.

SAPANCALI, Faruk. "Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:3, Sayı:2, 2001, ss. 115-140.

SARAÇOĞLU, Fatih ve Özgür Şahan. "Tobin Vergisi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", **Sayıştay Dergisi**, Sayı:55, 2004, ss. 71-82.

SÖNMEZ, Sinan. **Kamu Ekonomisi Teorisi: Kamu Harcamalarında Etkinlik Arayışı**, Teori Yayınları, Ankara, 1987.

STIGLITZ, Joseph E. **Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı**, Martı Matbaacılık Ltd. Şti., İstanbul, 2006.

TOKATLIOĞLU, Mircan Yıldız. **Küreselleşme ve Kamu Hizmetleri**, Alfa Aktüel, Bursa, 2005.

YALÇIN, Arman Zafer. "Küresel Çevre Politikalarının Küresel Kamusal Mallar Perspektifinden Değerlendirilmesi", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:12, Sayı:21, 2009, ss. 288-309.

YILDIZ, Habib. **Küreselleşmenin Vergileme Üzerine Etkileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.

YUMUŞAK, İbrahim Güran ve Murat Aydın. ‘‘Bilgi Kamusal Bir Mal Mıdır?’’, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:10, 2005, ss. 104-122.

<http://www.canaktan.org/yeni-trendler/global-sorunlar/yoksulluk.htm>.
(11.10.2010).

<http://www.unicankara.org.tr/index.php?LNG=1&ID=102#s1>. (17.09.2010).